

zima 2015/16

W. Min

Vesna Milek,
novinarka Sobotne priloge Dela

**Bralca,
ki nima koncentracije,
zapeljati v zgodbo
in ga z njo spremeniti**

04

Luka Lukić,
novinar MMC-ja

**Brez predsodkov na teren
prisluhni zgodbam ljudi**

08

Ciril Jazbec,
dokumentarni fotograf

**S fotografijo kakšen
trenutek tudi vzamem**

10

Prekarno vprašanje
na Radioteleviziji Slovenija

**Prekarizacija
je smrtno nevarna**

14

Slovenka, ki živi in dela
točno med Kitajsko in New Yorkom

**V Londonu vse živi
eno z drugim**

22

Komentar

Dobrodošli, prisedite!

30

Časopis študentov novinarstva

klin

januar 2016

Odgovorna urednica:

Nina Korošec

Novinarji:

Nika Senica, Tina Šoln, Katarina Matko,
Sanja Gornjec, Zala Štritof, Tadeja Kreč,
Nina Korošec, Martina Murko Gajšek,
Valentina Novak, Anže Lebinger,
Patricija Fašalek, Ana Smrekar,
Klara Podergajs, Jerneja Jelen, Lara Gril,
Sara Jagodič, Anamarija Lukovac,
Tadej Grešovnik, Matej Luzar

Lektorica:

Tea Letonja

Naslovnica in prelom:

Krista Likar

Ilustracije:

Nuša Jurjevič

Naslov uredništva:

Fakulteta za družbene vede – Klin,
Kardeljeva ploščad 5,
1000 Ljubljana

Elektronska pošta:

fdv.klin@gmail.com

Izdaja:

Društvo študentov novinarstva
FEJS Slovenija

Tisk:

Camera d. o. o.

Naklada:

400 izvodov

Branje za pisanje

Piše: Nina Korošec

»Pa daj noter istega kot prejšnjič, saj ne bo nihče opazil.« mi navrže kolegica, ko po zbranih prispevkih tarnam, da se moram lotiti še uvodnika za tokratno številko. Tako flegmatično zamahne z roko in se zasmeji, da se tudi sama. Že v naslednjem trenutku grizem nohte, moj obraz pa iz sekunde v sekundo postaja bolj namrščen. Nedolžna pripomba zaskeli mnogo bolj, kot je skelel pogled na napačno deljenje besed pri prelomu vrstic ob izidu oktobrske številke.

Pripomba kolegice me je zbodla, pa še zdaleč ne zato, ker gre za moj prispevek. Prelatela me je misel, da podobna usoda doleti vse naše prispevke. Čeprav tisti nihče, no, za mnoge vem, da preberejo. Prav tragikomično pa je, ko se kdo javi, da bi rad kaj napisal za Klin, a se mu ne sanja, o čem smo pisali v prejšnji številki. Celotemo predlaga, pa mu poveš, da o tem smo pa pisali dve številki nazaj. Gladko pojma nima, s čim se ukvarjajo kolegi. Saj ne pravim, da je treba prebrati čisto vse, stavek za stavkom, počasi in poleg še napanjati možgane ... A zavestno ignorirati prispevke, v katere smo vložili ogromno časa, prepričevanja, teženja, živcev in predvsem volje ter razmisleka, je samo globoko nespoštovanje do dela kolegov. Ne moreš pričakovati, da bo potem tebe kdo bral, pa ne zato, ker bi se vse vračalo in vse plačalo, ampak preprosto zato, ker če ne bereš, ne moreš dobro pisati.

Spomnim se, kako sem v zgodnjem otroštvu prav nič otroško težila babici in dedku ob branju časopisov, naj me naučita brati, da bom znala sama. In mi je bila potem dovolj okenska polica in pravljica, pa so imeli domači mir pred mano. Kako sem potem morala v vrtec in sem iz dneva v dan komaj čakala, da pride kdo od domačih pome, ker me je res fina vzgojiteljica v vrtcu fino maltretirala, kako bom pa jaz znala brati, če še otroci, ki so starejši od mene, ne znajo. Nič kaj spodbudno za otroškega bralca. Po domala izpraznjenih zalogah čtiva šolske knjižnice me je knjižničarka v petem razredu nagnala, ko sem ji imela namen za bralno značko predstaviti Romea in Julijo. Naj se vrnem kar pri dvajsetih, je rekla. Še manj spodbudno za nove generacije bralcev.

Od prvih tiskanih knjig so obstajali strastni bralci, pa tisti nekje vmes in na drugi strani ljudje, ki jim branje ni prav nič dišalo. Ne le zaradi pomanjkanja časa, čas za nekaj, za kar si ga res želiš vzeti, vedno najdeš. Nekateri ne berejo, ker se tega morebiti niso navadili v otroštvu, morebiti so z leti, preživetimi v šolskem sistemu, nenaklonjenemu poglobljenemu branju in posledično samostojnemu razmišljanju, izgubili zanos. Se pustili preveč ukalupiti sistemu. Sistemu, ki ga očitno narekujejo (tudi pridigarji, grmeči s prižnice pri nedeljski maši. Na dneve volitev in referendumov.

Nikoli nas ne bodo brali prav vsi. A prenekateri izmed njih bi morali brati, ker to od njih zahteva njihova funkcija v družbi. Že stokrat prežvečeno – funkcija, kot je biti novinar. Nekdo, ki se kot vrag križa izogiba knjig in časopisov, naj ne gre študirati novinarstva. Nekdo, ki drži živali na distanci pet metrov od sebe, ne gre študirati veterine, ali pač? Branje in pisanje. Branje za pisanje – ena pomembnejših formul novinarstva.

Do bralcev ne bomo prišli s statističnimi podatki in povzemanjem iz drugih medijev, zato tokrat, v času epilogov poglobljenih novinarskih rubrik, izpostavljam pisanje novinarskih zgodb, ki se berejo kot roman. Ne bomo jih predalčkali po oznakah, kot so literarno novinarstvo, novi žurnalizem, karkoli že pač so. Pravih tovrstnih zgodb v Sloveniji po besedah novinarke Sonje Merljak tako ali tako več/še ni. Zaradi časovne stiske novinarjev, pa verjetno tudi zaradi preveč časa, namenjenega temu predalčkanju. Ker postaja za zgodbo pomembnejše, da paše v pravi predal, kot to, da bralca preprosto zapelje.

Če je kdorkoli opazil, da uvodnik ni enak prejšnjemu: začnimo iskati in dovajati ljudem zgodbe neslišanih. Da, poleg beguncev so pri nas očitno tudi geji in lezbijke. Ki jih in nas vse zaničujejo isti veleumi. Čeprav smo idealistično govorili, da so ti časi mimo. In naivno verjeli, da se bomo z 20. decembrom o tem vsaj za silo prepričali. **X**

Vesna Milek,
novinarka Sobotne priloge Dela

Bralca, ki nima koncentracije, zapeljati v zgodbo in ga z njo spremeniti

Pišeta: Nika Senica, Tina Šoln
Foto: Primož Predalič

Že dolgo je ena izmed tistih slovenskih pisateljic, na katere se v knjižnicah vedno čaka, trenutno zaradi knjige *Razpoložena za Pariz*, ki je bila izdana letos poleti. Beletristični potopis deluje kot oda z ljubeznijo, moderno filozofijo in umetnostjo prežetemu mestu. Priznava pa, da intervju ostaja njen najljubši žanr in način ubesedovanja novinarskega raziskovanja. Polna citatov osebnosti, ki jih je kadarkoli intervjuvala, razlaga o bralcih digitalne dobe, o modrostih velikih pisateljev in o ljubezni do svojega dela. Nedavno je v nekem podkastu priznala, da je pravzaprav nič ne zanima (sploh pa ne politika), a hkrati si življenja brez radovednosti do sočloveka ne predstavlja.

Lanskoletna raziskava je pokazala precej turobno sliko bralnih navad Slovencev; da število bralcev med izobraženci pada ter da evropskim trendom Slovenci ne sledimo.

Ta podatek za vse, ki pišemo, in za vas, ki ste si pisanje izbrali za svoj poklic, ni ravno spodbuden. Brez bralcev nas pač ni (nasmešek). Zato moramo poiskati nove načine, kako jih spet zapeljati. Mislim pa, da nam počasi postaja jasno, da že ljudje naše generacije ne berejo, ker nimajo časa, ker se morajo ukvarjati s preživetjem, z delom, ki od posameznika zahteva čedalje več. Poleg tega so tu še dražljaji v obliki družabnih omrežij, nenehno nas prekinjajo obvestila, vedno kliki, zvoki, šumi, motilci ... Vse to je že načelo možgane mladih ljudi, pa tudi naše, ki smo še navajeni analognega sistema in spremenilo načine vedenja, razmišljanja, tudi čustvovanja. Enostavno nimamo več dovolj koncentracije, da bi brali težja leposlovna dela, kaj šele filozofijo. Zgodb ne iščemo več v romanih ali časopisih, ampak na Youtubu. Kot da imamo res manj časa, kot smo ga imeli včasih. Ne zato, ker smo starejši. Smo pod nekakšnim hektičnim stresom, zaradi katerega nismo zmožni več kot nekaj sekund koncentracije. Imam občutek, da so nam te nove tehnologije, ustvarjene, da bi nam 'prihranile čas', odvzele še tisto malo prostega časa, ki smo ga prej imeli zase.

Zakaj torej Slovenci zaostajamo za evropskih povprečjem?

Kaj pa vem. Prišlo mi je na pamet, da v večini evropskih mest na podzemnih še vedno vidiš ljudi, tudi mlade, s knjigo v roki. Vemo tudi, da je odstotek bralcev in kupovalcev knjig najvišji prav v mestih, a naše mesto je majhno, ljudje se še vedno večinoma vozijo z avtom ali s kolesom. V službi zjutraj pregledajo spletne strani, nimajo časa za razgibanje časnikov, kaj šele za knjige. Morda smo nekje vmes zamudili čas, ko bi morali branje narediti privlačno za nove generacije, morda smo jim ga v izobraževalnem sistemu celo priskutili, morda gre preprosto za čas, ko knjige zamenjujejo občutljivi zasloni telefonov.

„Smo pod nekakšnim hektičnim stresom, zaradi katerega nismo zmožni več kot nekaj sekund koncentracije.“

Z Borisom Cavazzo sva v treh letih obiskala vse koticke Slovenije in dobila odzive raznovrstnih ljudi. Po takšni 'turneji' se mi ni zdelo, da bi bili Slovenci slabi bralci, je pa res, da se je tudi tukaj potrdilo, da je povprečni slovenski bralec *ženska, stara 58 let* (nasmešek). Knjigo je prebralo 300 ljudi samo v Ajdovščini, kupili so jo mogoče trije. Slovenci ne kupujemo knjig. Kljub krizi še vedno hočemo nov avto na lizing, a nimamo potrebe, da bi posedovali knjigo. Da bi jo imeli na polici, da bi jo lahko odprli, kadar bi si to zaželeli. Francoski pisatelj in režiser Frédéric Beigbeder mi je v intervjuju na Slovenskem knjižnem sejmu rekel, da danes v skrbno zdizajniranih stanovanjih mlajših znancev ne opazi več knjižnih polic. In da se mu ljudje, ki v stanovanju nimajo knjig, zdijo kot roboti. Raje berejo kratke tekste, najraje na telefonih in ipadih. Rekel je tudi, da se boji za prihodnost knjige, a obenem misli, da bi lahko z dobrimi zgodbami in pravim načinom promoviranja knjig kot 'objektov poželjenja' dosegli, da bodo mladi spet začeli posegati po knjigi. Knjigo lahko zares imaš, jo daš pod vzglavje. Postane tvoj fetiš, napolniš jo z energijo, ker vanjo vlagas. Nekateri jo podčrtujejo, jo popackajo ali pa jo zmočijo s solzami. Vse to ji da neko vrednost.

Parizu ste zelo naklonjeni. Ste dobili občutek, da so Parižani, Francozi obsedeni s svojimi klasiki? Bi morali Slovenci večkrat prebirati slovenske klasike?

Današnja kultura je eno samo oglaševanje, ena sama promocija prek družbenih omrežij, samopromocija. Mislim, da bi morali ta trend že kar odvrtno promocije na vsakem koraku izkoristiti tako, da bi spet počasi začeli graditi našo nacionalno kulturno zavest. Ne da bi zvenela kakorkoli desničarsko, bi bilo dobro pomisliti, od kod smo, kaj nas dela Slovence, se začeti zavedati naše mitologije, besed, Prešerna, Kosovela ... Pa ne bom zamerila, če ti ne paše Cankar. Meni je zelo 'sedel' že v osnovni šoli, ker imam bolj sadomazohističen značaj. Za katerega ne želim, da bi ga imele prihodnje generacije. Počasi bi morala ta zavest v medije še bolj pronicati, ampak

na nek trendovski način, ne pa, da nekdo grmi s prižnice: »Moramo se zavedati svoje kulture!« Od tega ti kmalu postane slabo. Po drugi strani je naš jezik nekaj posebnega in je res obstal toliko časa, da bi morali to vzeti kot prednost, kot dragocenost. Ljudem se to zdi nemogoče. Sprašujejo me: »Kaj vi ste iz tako male države in imate svoj jezik?« Velikokrat sem se v Franciji zavedala reči: »Eh, Slovenija ...« Potem pa tudi drugi to tako vzamejo. Tako nas dojemajo, ker se sami tako dojemamo. Francozi imajo kompleks velikega naroda. Večina Francozov je ponosnih na svoje klasike. Saj Pariz so porodne klešče, kot je dejal Hemingway. Vsa velika dogajanja, tudi politična, pomladi narodov, vse velike ideje so se začele v Parizu.

V svojih delih se naslanjate na dela in besede velikih filozofov in pisateljev. Kaj bi rekli, da je t. i. literarno novinarstvo?

Zadnje čase pogosto slišim ta izraz. To obstaja že od nekdaj. Zame so to literarni članki Gabriela Garcie Marqueza, ki so sicer politični, ampak so napisani literarno. Za Camusa je nekdo rekel, da je bil povprečen filozof, dober pisatelj, a genialen reportažni novinar. Njegove reportaže iz Alžirije so novinarsko čudo, da ne govorimo o Hemingwayu. Reportaže, ki so bralca potegnile v svoj svet in ga prisilile, da je dogodke, stvari dobesedno začutil na svoji koži, in mene edino tako novinarstvo zanima, sploh v teh časih, ko informacije dobiš že na vsakem koraku. Zanima me, kako bralca, ki

„Ne da bi zvenela kakorkoli desničarsko, bi bilo dobro pomisliti, od kod smo, kaj nas dela Slovence, se začeti zavedati naše mitologije, besed, Prešerna, Kosovela ...“

„Reportaže, ki bralca potegnejo v svojevrsten svet in ga prisilijo, da dogodke, stvari dobesedno začuti na svoji koži. To je še edina rešitev za časopisno novinarstvo.“

nima koncentracije, zapeljati v zgodbo, ga pripraviti do tega, da jo prebere do konca, da ga ta zgodba spremeni. To je še edina rešitev za časopisno novinarstvo. Ne vem pa, zakaj je to nek moderen pojem, novinarji so od nekdanj pisali take članke.

Kaj pa podkasti kot novodobni način prenosa zgodb?

Za podkaste me je navdušil Lenart Kučič, ampak nimam časa, da bi jih poslušala. Ves čas imam v ušesih slušalke in poslušam misli drugih, saj snemam pogovore z ljudmi in jih kasneje pretvarjam v pisano besedo. Zvečer pišem ali poskušam urediti zadeve in nimam časa za poslušanje podkastov, vmes, ko grem na primer po otroka v šolo, pa se mi ne zdi smiselno.

Menda svoj stil razviješ tako, da veliko pišeš. Se je podobno zgodilo pri vas?

Ne vem, če zavestno razmišljam o stilu. Najboljše je, da začneš pisati tako, kot ti narekuje temperament, ali tako, kot ti narekuje zgodba. Sama ne bi znala pisati drugače, kot pišem, vem pa, da sem pred desetimi leti pisala drugače, pa se mi sedaj zdi moj stil izpred desetih let celo boljši, saj sem bila bolj sveža, mlajša, pogumnejša in ne tako izčrpana kot danes, ko smo ves čas pred računalniki in tipkamo. Včasih si pripravljaj večji intervju in si imel veliko več časa za pripravo, danes pa je vse površno, vse gre na količino, ne pa v globino. Delno drži, da se stil razvije s pisanjem, a se z njim že rodiš. Potem ga še izpiliš ali greš v drugo smer. Primer človeka, ki se je svojega stila naučil, je Sonja Merljak, ki ima zdaj vrhunski stil. Včasih pišeš, pišeš in pišeš, kasneje pa celo ugotoviš, da je tvoj stil podoben stilu tvojega idola. S tem ni nič narobe, ampak kasneje najdeš svoj utrip. V novinarstvu stil ni tako bistvenega pomena. Važno je, da pričaraš situacijo, ki bi bila opisana z običajnimi stavki precej banalna in podobna osnovnošolskemu spisu. Sam pri sebi moraš najti mehanizme, s katerimi boš situacijo opisal, da bo bralca globoko pretresla z minimalnimi sredstvi in mu sprožila sliko v možganih.

Cavazza je vaše najuspešnejše delo. Kako je bilo pisati biografijo?

Preprosto sem poskušala postati on. Že na začetku sva se z Borisom Cavazzo odločila, da to ne bo klasična biografija. Z osebno zgodbo se ob vsem delu žal ne morem ukvarjati več let, kar je pomembno pri biografiji. Tudi biografski podatki me ne zanimajo. Tudi on se je želel popolnoma odpreti, hkrati pa je želel, da bi vse skupaj ostalo odprto – kot neke vrste polfikcija. Takšnih knjig je v tujini veliko. Pri Borisu Cavazzi so vsi podatki zelo resnični, nisem pa omenila vseh, se poglobljala v vse filmske vloge. Njegove nenavadne zgodbe sem skušala preplesti v dramatično romaneskno izpoved, čeprav je vse resnično. Veliko dogodkov in spominov sem morala dati stran, ker bi bilo vsega skupaj preveč. Njegovega življenja je preveč za eno samo knjigo. Zapisovati te stvari je bilo zame zelo naporno, čeprav sem navajena na intervjuje. Vživeti se v človeka, vstopiti v njegovo glavo in potem skozi njegov spol, oči, dušo napisati stavke, mi je pri Cavazzi zelo teklo, saj imava neko kemijo in sem bila včasih za hip Boris Cavazza, kar je bilo na trenutke tudi zelo boleče – sploh v tistih najtežjih trenutkih: od pedofilije, pretepanja, do tega, da se nikjer ni počutil doma. Res je imel grozno otroštvo. Hkrati to daje upanje: vse to je preživel in postal ne le uspešen igravec, temveč tudi neverjeten človek, o katerem sinova govori samo lepo in ga še vedno občudujeta.

Zdi se, da so v zadnjih letih biografije postale zelo popularne.

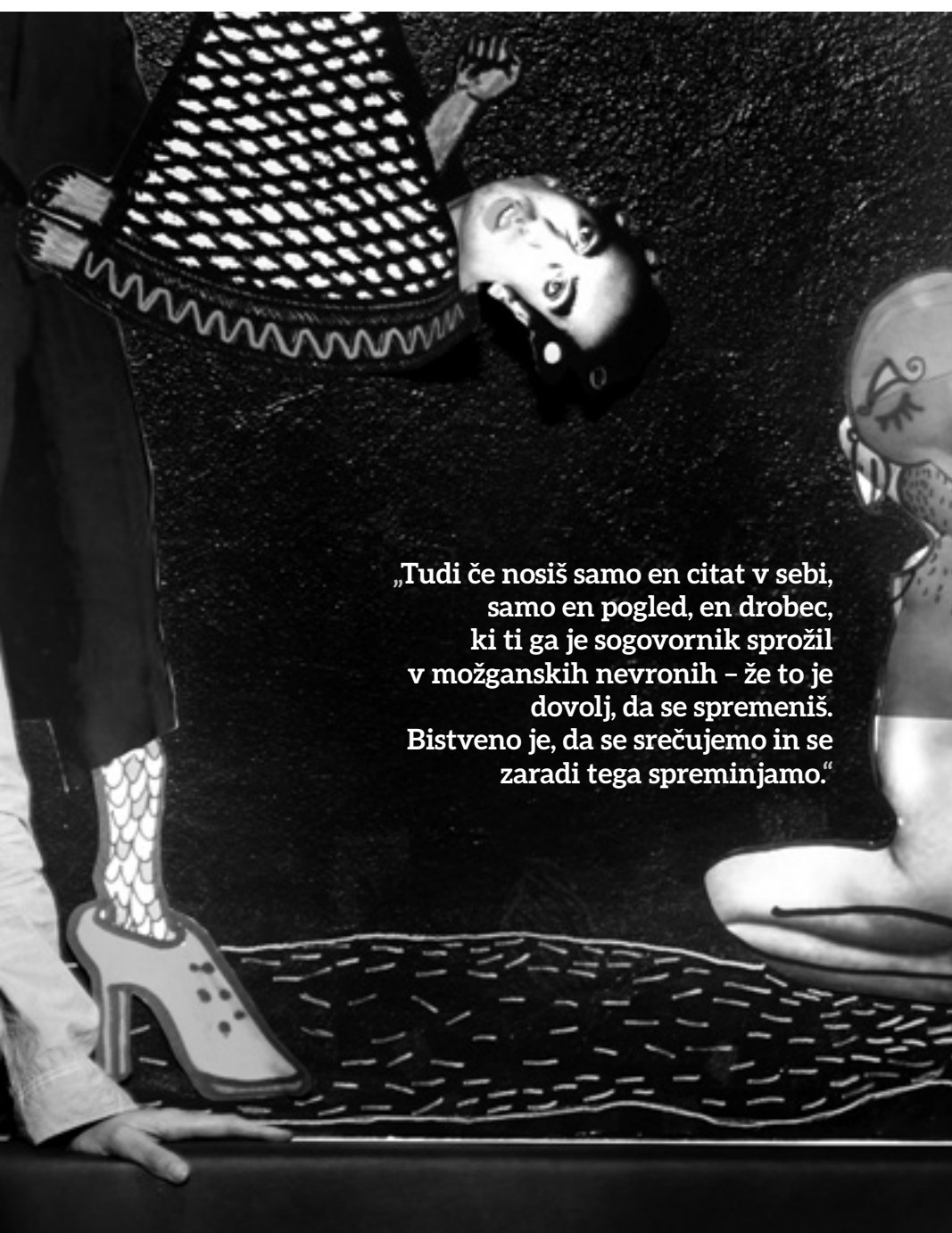
Mislím, da imamo biografije vsi radi, saj v njih vidimo, kako so ljudje, ki jih občudujemo in ki so nam podobni, čutili, živeli in ustvarjali. Zanima nas, kako so čustvovali in kako so se prebijali skozi najtežje trenutke. Henry Miller je že leta 1950 rekel, da se bodo v prihodnosti vse knjige umaknile biografijam, da se bodo najbolj brale knjige, ki imajo avtobiografski ton. To se že dogaja z različnimi polbiografskimi knjigami, kot so Zlatan Ibrahimović, Mick Jagger ... Tega je danes na tone. Ko bomo še tu dosegli prenasičenost, pa ne vem, k čemu se bomo vračali. Zanimiv fenomen je tudi Petdeset odtenkov sive. Zakaj takšno trivialno delo doseže številko sedem milijonov? V določenem trenutku so ženske potrebovale ta vitamin, da so si popestrile svoje dolgočasno in nesmiselno življenje.

V nekem podkastu ste dejali, da vas v bistvu nič ne zanima in da si ničesar ne zapomnite. Kaj pa vas žene v novinarstvu, če ne radovednost?

V živem pogovoru rečeš stvari, da narediš kontrapunkt ali da zgradiš napetost. Zanimajo me ljudje, kar je evidentno, saj že od leta 1995 delam intervjuje. Očitno me to še zmeraj vznemirja, drugače bi se tega že zdavnaj naveličala. Nekateri ljudje ne zmorejo narediti niti enega intervjuja več, ker so se jih tako nasitili. Sem svojevrsten kanibal, kar velikokrat rečem. Zanima me iti globoko v človeka, pogledati svet skozi njegove oči, biti prevodnik njegovih idej, ki jih kasneje spišem. Po vsakem srečanju nekaj dobiš in odideš s kave ali čaja in pogovora drugačen. Tudi če nosiš samo en citat v sebi, samo en pogled, en drobec, ki ti ga je sogovornik sprožil v možganskih nevronih – že to je dovolj, da se spremeniš. To je bistveno. Da se srečujemo in se zaradi tega spreminjamo, upam, da na boljše.

Govorili ste o 'turbo kapitalizmu pisanja'. Kaj je alternativa temu sistemu?

To tudi jaz sprašujem svoje intervjuvance, ki so veliko pametnejši od mene: filozofe, politologe, psihoanalitike, pisatelje svetovnega formata. Nihče mi ni dal zadovoljivega odgovora. Ideja marksizma je zelo lepa, ampak verjetno v praksi ne bo nikoli več delovala. Ne vem, kateri sistem bi zares deloval. Tudi v demokracijo ne verjamem več. Trenutno sem v fazi, ko ne verjamem ničesar več, samo še v posameznika, ki se do sočloveka obnaša kot človeško bitje. Samo tako se lahko kam premaknemo, šele nato bomo lahko razmišljali o nekem novem sistemu. Ne v marksizmu, ne v kapitalizmu, ne v neoliberalizmu nam ni bilo dovoljeno, da bi se do sočloveka obnašali kot človek. Človeški faktor lastnikov in nosilcev oblasti je sprožil tekmovalnost, izpodrivanje in darwinovski zakon preživetja. Vsi smo postali, kot pravi rek – človek človeku volk. Deli, torej razdeli ljudi, in vlada, je očitno še vedno ključni mehanizem za upravljanje, kar se kaže že na mikroravni v večini podjetij, pa tudi v medijskih hišah. **X**

„Tudi če nosiš samo en citat v sebi, samo en pogled, en drobec, ki ti ga je sogovornik sprožil v možganskih nevronih – že to je dovolj, da se spremeniš. Bistveno je, da se srečujemo in se zaradi tega spreminjamo.“

Zgodovina novinarskih zgodb,
ki se berejo kot roman

Literarnost je algoritmom še nedosegljiva

Piše: Nika Senica
Foto: Sanja Gornjec

»V najboljšem primeru večina novinarjev pri svojem pisanju spregleda izredno človeško lepoto in prefinjenost. V najslabšem primeru militantno nasprotujejo poročanju o zadevah, za katere niso izučeni jih opisovati in razpoznavati. V vsakem primeru pa so bralci tisti, ki so prikrajšani za globlji vpogled v svet okoli njih.« je o razlogu za pomembnost obstoja literarnega, oziroma zanj intimnega, novinarstva zapisal Walt Harrington. Žanr, za katerega nekateri novinarji, tudi slovenski, že od šestdesetih let pravijo, da bi lahko rešil ugled novinarstva in novinarjev.

Centralna časopisna redakcija. Leto 1953. V pisarnah New York Timesa je živahno, telefoni zvonijo, nekateri novinarji so se vrnili s terena in vneto prepisujejo svoje ugotovitve. Zvoki pisalnih strojev jim narekujejo ritem. Brezhibno oblečen mlad novinar sedi za pisalno mizo ter neutrudno popravlja in dograjuje svoj prispevek. Obdajajo ga glasovi kolegov, ki so že zdavnaj oddali svoja dela, sedaj pa sedijo skupaj, kartajo in kadijo. **Gay Talese** svojega prispevka nikoli ni oddal prej kot dve minuti pred rokom. Ni mu bilo vseeno, kaj napiše, saj bo ob besedilu zapisano njegovo ime in nobeno drugo. Sedaj bivši novinar New York Timesa je bil neutrudni opazovalec življenj običajnih, a ponavadi družbeno nevidnih ljudi.

Dnevi petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih so veljali za začetke obdobja novega žurnalizma. To so bili dnevi vrhunskih del Trumana Capota in Hunterja S. Thompsona, Normana Mailerja in Joan Didion. Zlata doba »novinarskih zgodb, ki se berejo kot romani«, kakor je žanr v svojem manifestu označil sloviti **Tom Wolfe**. Želja Gayja Talese po spoznavanju in doživetem pisanju o sicer neopaznih ljudeh je po njegovih izpovedih že takrat večkrat naletela na prazna ušesa, saj so uredniki želeli, da se piše o zvezdah, predvsem hollywoodskih. Talese se je v tem poklicu sprva počutil izgubljenega. Vse dokler ni napisal izjemnega literarnega portreta Franka Sinatre, ki je obveljal za najboljšega v zadnjih sedemdesetih letih New York Timesa. Portret, ki ga je napisal, ne da bi pri tem osebno spoznal Sinatro, saj je izhajal iz zornega kota neznanih, vsakdanjih ljudi, ki so obdajali slavnega pevca. Tom Wolfe je Talese označil za enega izmed prvih t. i. novih žurnalistov.

Gabriel Garcia Marquez je želel delati novinarstvo, ki bi bilo popolnoma resnično, a bi se bralo enako fantastično, kot se bere Sto let samote.

Slovenski osamljeni navdušenci

To ni bilo le obdobje ameriških zvezd, tudi slovenski novinarji so prišli na svoj račun, pa čeprav iz popolnoma drugačnih razlogov. Socializem je tu veljal za glavnega 'krivca', v novinarjih je spodbudil kreativnost, saj jim stroga cenzura ni dovoljevala odkritega pisanja o družbenih in sistemskih nepravilnostih. Novinarka **Sonja Merljak** v svojem delu *Literarno novinarstvo* razčlenjuje zgodovino in dela, med drugim tudi slovenskih piscev, novinarskega pripovedništva; obdobje Mladine, Tovariša in Tedenske tribune, Bogdana Pogačnika, Janeza Kajzerja, Mitje Meršola, Željka Kozinca, Draga Kralja in Alenke Puhar. Predvsem pa je tudi danes to žanr osamljenih navdušencev, kot jim pravi Merljakova. Čeprav je njena monografija izšla leta 2010, danes v slovenskem medijskem prostoru še vedno velja, da literarno novinarstvo ni zastopano v posebnih rubrikah ali revijah, kakršne so značilne za The New York Times, revijo Esquire, Rolling Stone, The New Yorker v ZDA, The Guardian v Angliji, Le Mond v Franciji ter Der Spiegel in Die Zeit v Nemčiji.

Slovenski novinarji so pisali predvsem reportaže, večinoma iz tujine. Ni bilo enake tendence kot pri ameriških novinarjih, ki družbenega dogajanja niso mogli izraziti drugače. Estetsko funkcijo jezika so slovenski novinarji sprva uporabljali kot mašilo, šele kasneje so z estetskim elementom izboljšali kakovost napisanega. **Janez Kajzer** je v tem žanru videl način razkrivanja vsakdanjega življenja in ne le izrednih dogodkov. Mnoge novinarje je tovrsten način pisanja spodbudil k ukvarjanju s temami, s katerimi se večina novinarjev ni ukvarjala. **Drago Kralj** se je na primer ukvarjal s takrat nedojemljivo temo ekologije. **Alenka Puhar** je zaradi svojega načina pisanja v nekdanjem režimu rada zašla v težave.

Od pisateljev do novinarjev, od novinarjev do pisateljev

Veliko vrhunskih pisateljev se je odločilo uresničiti željo po udejstvovanju na novinarskem področju, saj so videli preko meja fikcije in knjige. Med najboljše svojega časa je spadal **Albert Camus**, pisatelj in filozof, a 'v srcu vedno novinar'. Camus je pisal predvsem reportaže iz Alžirije, s katerimi je poročal o klavnih življenjskih razmerah arabskih Alžircev in globoki nepravilnosti kolonizacije. Zanj je novinar nekdo, ki ne

Očitki o novinarskem izmišljevanju in subjektivnosti so bili vedno aktualni. Bogdan Pogačnik je na očitke odgovoril, da tudi najbolj vsakdanje in resnične stvari niso nikoli ploske in brez barve.

deluje le kot papiga ali snemalna naprava. Ko poroča o dejstvih, opazuje dogodke iz prve roke ali sprašuje, je novinar v prvi vrsti zmeraj *mislec*. Novinarjeva razgledanost in kritično poročanje lahko služita kot inspiracija kritičnega razmišljanja bralcev.

Za **Gabriela Garcio Marqueza**, avtorja znamenitega romana *Sto let samote*, je bil vpliv pisanja literature in novinarstva vzajemen. Fikcija mu je pomagala pri novinarstvu, ker je njegovim novinarskim prispevkom dodala literarno vrednost. Novinarstvo je k njegovim fikcijskim delom pripomoglo, ker je vzdrževalo njegov stik z realnostjo. Marquezova največja želja je bila delati novinarstvo, ki bi bilo popolnoma resnično, a bi se bralo enako fantastično, kot se bere *Sto let samote*. »Dlje kot živim in bolj kot se spominjam preteklosti, bolj mislim, da sta literatura in novinarstvo med seboj tesno povezana.« je bil prepričan. Pisatelj **Ernest Hemingway**, ki je s slogom socialnega realizma navduševal tudi slovenske novinarje, je za razliko od Camusa in Marqueza svojo pot začel z novinarstvom. Čeprav se je kot večina mladih novinarjev sprva opiral na statistična dejstva, je z odraščanjem naraščala njegova razgledanost, razvijal pa se mu je tudi stil, ki je postajal vse bolj literaren.

Kljub delu treh Nobelovih nagrajencev je v družbi veljalo in še vedno velja, da pripovedništvo in tradicionalno faktično novinarstvo ne moreta biti uporabljena v istem besedilu in imeti hkrati enake vrednosti informativnim žanrom. **Philip Gerard** je v knjigi *Creative nonfiction* zapisal, da to prepričanje izvira že iz našega otroštva: ko se kot otroci zlažemo, nam starši namreč očitajo, da si izmišljujemo zgodbe. Nadaljuje, da smo kot ljudje vedno omejeni z lastno perspektivo, tudi novinarji so še vedno samo ljudje. Očitki o novinarskem izmišljevanju in subjektivnosti so bili vedno aktualni. **Bogdan Pogačnik** je na očitke, da svojim poročevalskim besedilom dodaja preveč čustev, odgovoril, da tudi najbolj vsakdanje in resnične stvari niso nikoli ploske in brez barve.

»Delam tisto, česar se bojim in čemur bi se najraje izognil,«

so besede znamenitega pripovedovalca novinarskih zgodb **Ervina Hladnika Milharčiča**. Njegovo delo *Kjer ribe priplavajo iz neba* iz leta 2002 še vedno velja za redki primer slovenskega literarnega žurnalizma. »Z veseljem do pisanja se rodiš, šele nato se lahko naučiš dobro pisati,« je dejal. Prisega na psihološko karakterizacijo likov skozi dialoge in s pripovedjo, pri čemer pa širok spekter literarnih elementov uporablja skromno; prisega na kratke stavke, skopari z različnimi vrstami ločil. Izogiba se nejasnim metaforam in dvoumnosti. Poudarek daje ironiji, posebej pri razkrivanju praznosti politične govornice.

Lenart Kučič, novinar Sobotne priloge Dela, poudarja, da je literarna razgledanost nepogrešljiva, saj je pomembno, da jezik obvladaš. Pripoveduje, da je med sodelovanjem s študenti novinarstva Fakultete za družbene vede opazil, da sicer obvladajo strukturo novinarskih del, a da jim manjka lasten slog. Vprašal jih je, ali se kdo ukvarja tudi s pisanjem izvennovinarskih žanrov, denimo s poezijo ali fikcijo, in dobil negativen odgovor. Kučič je kot študent sodeloval pri študentskem časopisu Zofa, kjer je veliko avtorjev pisalo pretirano, pretenciozno, saj še niso imeli dovolj izkušenj. Meni, da je taka pretiranost za mlade avtorje nujna, a je med študenti redka. Pri

praktičnem novinarskem delu vedno izhaja iz jezika, a obenem poudarja, da jezik ni v ospredju, in da je treba krotiti ego. Treba je obvladati pravila, da jih potem lahko kršiš. Najbolj mu ustreza 'feature writing', tudi intervjuje poskuša 'ozgodbiti', da niso samo prepis pogovora. Svoj način pisanja primerja z oblikovanjem kupa gline, ko skupaj spravi od sogovornikov pridobljene informacije in jih nato postavi v smiselno zaključen kontekst. Po njegovem z izjemo novičarskih zvrsti v drugih novinarskih žanrih ni možno pisati in pri tem ne uporabljati literarnih prvin. Pravi, da novičarske zvrsti v angleškem jeziku že nadomeščajo algoritmi. Računalniki pišejo funkcionalna besedila. »Literarnost je algoritmom še nedosegljiva, zato je uporaba literarnega pisanja pomembna prednost človeških novinarjev,« meni Kučič.

„Literarnost je algoritmom še nedosegljiva, zato je uporaba literarnega pisanja pomembna prednost človeških novinarjev.“

Odnos do slovenščine je odnos do novinarstva

Nedavno se je v podkastu *Marsowci* Kučič pogovarjal s srednješolsko profesorico slovenščine in pesnico **Marjetko Krapež**, ki je izpostavila, da že več kot 200 let slovenski šolski sistem temelji na sistemu Marije Terezije – učenje slovenščine na strukturiran način kronološkega pregleda. Zanj je pomemben odnos do knjige, branja in problemov, ki jih branje vzpostavi. Krapeževa je povedala, da mora kot profesorica zaradi doslednega držanja pravil držati nazaj, celo krotiti svoje najboljše dijake; izstopanje je strogo prepovedano. Tudi slovensko novinarstvo tako občuti posledice tovrstnega priučenega odnosa do maternega jezika. Kučič je izpostavil 'nenačitanost' urednikov, ki od svojih novinarjev v literarnem vidiku ne zahtevajo več, celo ukinjajo poglobljeno zastavljene prispevke. »Slovenski sistem te nagradi, če izpolniš pričakovanja, s tem, da pišeš eseje ali seminarske naloge po šabloni in pri tem čim manj izstopaš,« je povedal in dodal, da je po angloameriškem izobraževalnem sistemu doseganje te norme dovolj za povprečne ocene, za višje pa je tam treba izstopati.

Velik problem Kučič vidi v neobstoječem sistemu mentorstva, torej pomanjkanju ljudi, ki bi pri mladih in neizkušenih novinarjih odkrivali oziroma prepoznali potencial. Hladnik Milharčič je, ko je bil še urednik Sobotne priloge, svoje novinarje spodbujal, da so stopili iz cone udobja. Novinarja, ki si je želel poročati o vojni, je poslal v opero.

Predvsem pa časopisnim hišam manjka spoznanje, da literarno novinarstvo lahko enako dobro, če ne še bolje, bralcem pojasni svet tudi še tako zahtevnih tem gospodarstva, okolja in politike.

Agata Tomažič meni, da bi se morali novinarji posvetiti učenju tem, ki odkrivajo delovanje družbe. Izpostavlja tudi problem nepodpiranja dopisništva, kjer po njenem kot človek na terenu izstopiš iz cone udobja. »Bralci niso pripravljeni plačati za vsebine, ki so nikakršne,« je dejala. S tem se strinja tudi **Irena Štaudohar** s tezo, da uredniki ne izkoristijo izjemno talentiranih blogerjev in mladih novinarjev. Štaudoharjeva meni, da se v slovenskih medijih preveč poudarja želja po uravnoveženosti, kar ubija poglobljenost mnenj. Predvsem pa se ji zdi slovenska medijska krajina nesvetovljanska, ker mediji podcenjujejo bralce.

Leonora Flis, ki se ukvarja s strokovno teorijo literarnega novinarstva, piše, da tovrstni prispevki zahtevajo drugačen način uredniške obravnave – od načina pisanja, ki zahteva predznanje –, preverjene informacije in trdno podlago ter pluralizem resnic in barvitost zgodb. Predvsem pa časopisnim hišam manjka spoznanje, da je možno, da tovrstno novinarstvo lahko enako dobro, če ne še bolje, bralcem pojasni ozadje tudi še tako zahtevnih tem, kot so gospodarstvo, okolje in politika. Torej v duhu Gayja Talesa so 'pisatelji neleposlovja' drugorazredni državljani, Elisov otok literature: »Nikakor ne moremo priti noter. In ja, to me razpizdi,« je nekoč dejal Talese.

Centralna časopisna redakcija. Leto 2015. Mlad novinar sedi za računalniškim zaslonom. Njegovo pisanje narekuje neutrudno tipkanje na računalnik. Kot hipnotiziran strmi v ekran in prepisuje. Redakcija je skoraj polna, predvsem pa je tiha. Poleg mobilnih telefonov zvonijo tudi stacionarni, a se kolegi pogovarjajo potihom, da le ne bi motili. V bližini novinarjeve pisalne mize, na kateri stoji le računalnik in prazne kavne skodelice, poteka tiha debata kolegov, a nima časa, da bi se jim pridružil. Kvoti, ki jo mora danes doseči, namreč še zdaleč ni videti konca. **X**

Luka Lukić,
novinar MMC-ja

Brez predsodkov na teren prisluhni zgodbam ljudi

Piše: Katarina Matko
Foto: Matej Pušnik

»Najbolj me skrbi, da bo zgodba prezrta. Da bodo ljudje zgolj zamahnili z roko. Ni tako pomembno, ali prispevku sledijo pozitivni ali negativni komentarji, bistvo je v tem, da človeka prisiliš k razmisleku,« pravi novinar Luka Lukić, ki je s svojimi reportažami na portalu MMC marsikaterega bralca presenetil, celo šokiral, mu razširil pogled na svet ali pa v javnosti zanetil debato.

Novinarska pot ga je ponesla na številne kraje, med različne ljudi, med osebne zgodbe, ki jih drugi niso mogli ali niso želeli deliti. Razkrival je posel prostitucije, prodajal Kralje ulice, bil prostovoljec v Hospicu, izdajal pakete humanitarne pomoči, spoznaval življenje odvisnikov, z najstniki preživljal petkove večere in spoznaval sintetične droge, odkrival dogajanje v kazinojih ter teden dni preživel na invalidskem vozičku.

Loteva se tem, ki se v medijih redko ali premalo poglobljeno pojavljajo, poseben pa je tudi način, na katerega slišane zgodbe ubesedi. Izogiba se tipičnim novinarskim 'kdo, kje, kdaj, kaj, kako in zakaj'. V ospredje postavi ljudi in njihove osebne zgodbe, obenem pa si upa vključiti tudi sebe in svoje doživljanje. In ker je ena glavnih značilnosti reportaž pristnost, je tudi način, na katerega te zgodbe zbira, nekoliko drugačen od tipičnega novinarskega. Na teren gre brez vnaprej pripravljenih vprašanj, brez diktafona, brez beležke in svinčnika. Popolna improvizacija. *»To te na terenu samo ovira. Ljudje se veliko bolj sprostijo, če se z njimi samo pogovarjaš. Takoj ko nekdo vidi diktafon, se nekoliko potegne vase in spremeni način govorjenja, pogovor ni več tako sproščen,«* mi ob mojem vprašanju, če lahko najin pogovor posnamem, pove Luka. Nekaj težko predstavljivega za študenta novinarstva. Nekoliko skeptično, a vendarle, upoštevam njegov nasvet in pospravim svoj diktafon. Dobro, tudi brez diktafona in beležke gre. Toda, kako to, da se na teren odpravi brez predhodno pripravljenih vprašanj? *»Ko sem delal prispevek o Kraljih ulice, sem imel pripravljenih en kup vprašanj, ko pa sem odšel na teren, sem videl, da so povsem nepomembna, celo neumna. Naučil sem se, da je najbolje, če se sproščeno pogovarjaš z ljudmi in jih sprašuješ, kar te zanima.«*

»Vedno moraš iti na teren brez kakršnihkoli predsodkov, ne glede na to, kaj preiskuješ. Nikoli ne kaži sočutja in ne govori, da razumeš težave, s katerimi se soočajo ti ljudje. Ker jih ne in jih ne moreš.«

Preplet osebnih zgodb z doživljanjem novinarja

Najprej so ga brezdomci uvajali, čeprav nad tem niso bili ravno navdušeni, nato pa se je samostojno podal v prodajo. Ta izkušnja je bila zanj ena izmed težjih, saj se je z vsakim dnem, ko se je sprehajal po Ljubljani in kot brezdomec prodajal Kralje ulice, v njem krepil občutek odrinjenosti in manjvrednosti. Soočil se je z nečim drugim, kot je pričakoval. Spoznal je, kako naporen je pogovor z mimoidočimi, če si brezdomec. *»Čutiš, da nisi na isti ravni kot ostali. Da so oni zgoraj, ti pa spodaj. Tudi če kupijo tvoj časopis, s tem kažejo nadrejenost. Ta občutek me je pripeljal celo do tega, da sem bil v družbi znancev asocialen. Ko sem kasneje v domačem kraju zagledal prijatelje, je bilo težko preklopiti nazaj na občutek, da sem sedaj ponovno na istem nivoju kot oni,«* je o ustvarjanju svoje prve reportaže v okviru akcije Vsak dan novinar, en dan nevladnik, ki jo je sprožil Center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij, dejal Luka. Te svoje občutke je delil v končnem prispevku, ki je bil zelo bran in nagrajen s številnimi pozitivnimi komentarji. Prav zaradi pozitivnega odziva bralcev na reportažo, ki izrazito vključuje novinarja in podaja osebno zgodbo, se je odločil, da bo na tak način pisal še naprej. Sedaj ne bi pisal nikakor drugače.

Podobno kot pri prodaji Kraljev ulice so tudi njegova pričakovanja pri delitvi paketov pomoči na Zvezi prijateljev mladine Moste padla na realna tla. Njegove predstave o izredni hvaležnosti prejemnikov pomoči se niso povsem uresničile. Kot prostovoljec je bil namreč deležen precej osornosti, prerakanja in nadiranja. Frustracije pa so se celo tako nakopičile, da si je med delom moral vzeti nekaj premora. Kljub začetni nejevolji pa je vseeno videl, da nekaterim takšna pomoč ogromno pomeni. Da je kot novinar sploh lahko spoznaval delo te humanitarne organizacije, mu je pomagal prijatelj iz otroštva, **Simon**, sin predsednice zveze Anite Ogulin. *»K sreči sem imel Simona, ki mi je vse to organiziral. To je veliko lažje, kot če moraš sam vzpostavljati stike,«* pravi Luka, medtem ko se peljeva do njegovega prijatelja, ki z veseljem poklepeta z nama in razkrije, da so mu Lukove reportaže zelo pri srcu: *»Res mi je všeč to, kar počne. Dejansko gre med ljudi in razkriva ozadja. Ne piše neke gole statistike, ampak spoznava in deli osebne zgodbe. To je to, kar ljudje želijo brati.«*

Podobnega mnenja je **Matej Pušnik**, fotograf, ki z Luko pogosto hodi na teren. *»Najbolj me skrbi, da bo zgodba prezrta. Da bodo ljudje zgolj zamahnili z roko. Ni tako pomembno, ali prispevku sledijo pozitivni ali negativni komentarji, bistvo je v tem, da človeka prisiliš k razmisleku,«* pravi Matej in takoj zatem pokaže knjigo z izjemnimi fotografijami ljudi s celega sveta: *»Takšnih ne najdeš na Twitterju, ne moreš jih dobiti s kavča. Za njih moraš iti med ljudi.«* Narediti je treba ogromno fotografij, da najdeš eno pravo, pri tem se je treba osredotočiti na čustva. Z Luko se na terenu odlično ujemata. *»Matej je zame zelo pomemben. Vključi se med ljudi in mi s fotografijami pomaga povedati zgodbo. Včasih opazi stvari, ki jih jaz ne. Na koncu dneva vedno predebatirava svoje poglede na dogajanje in velikokrat začnem razmišljati o posebnem vidiku teme, ki ga sam prej nisem opazil.«* Ker je za to, da se sogovornik odpre in ti zaupa, bistvena sproščenost, mora tudi fotograf delo opravljati podobno kot novinar. Skozi pogovor pripraviti ljudi do tega, da se sprostijo in so zaupljivejši. Tako prideš do odkritih zgodb in odličnih spontanih fotografij. *»Z ljudmi se moraš povezati. Ne moreš kar priti z velikim fotoaparatom v roki in vse povprek fotografirati. Ljudje si začnejo zakrivati obrate ali nasprotno – začnejo pozirati. Tega nočeš, saj iščeš resnična čustva,«* pove Matej.

»Ka sm glihkar vidu?!«

Sodelovala sta tudi pri ustvarjanju reportaže o prostituciji. Od Luke je terjala ogromno časa – s prvo prostitutko se je pogovarjal avgusta, prispevek pa je bil objavljen šele februarja naslednje leto. Pri iskanju kontaktov mu je zelo pomagal prijatelj. *»Super je, če imaš 'fixerja', nekoga, ki ti poišče sogovornike. Če imata isti smisel za humor, še toliko bolje,«* pravi Luka in dodaja, da je ob raziskovanju prostitucije spoznal povsem navadne ljudi. *»To je recimo dekle, za katero ti tvoja mama reče, čes, glej, takšna bi morala biti.«*

Na poti po sledih prostitucije je bil nepričakovano priča trdoerotičnemu prizoru. Njegove prve besede po videnem so bile: *»Ka sm glihkar vidu?!«* Toda ne, ni mu bilo žal, nasprotno – kmalu je doumel, da je to nekaj, česar ne bo videl noben drug novinar, in da je to del njegove zgodbe. *»Pisati o tem, ali bodo v parku pobarvali klopce ali ne,*

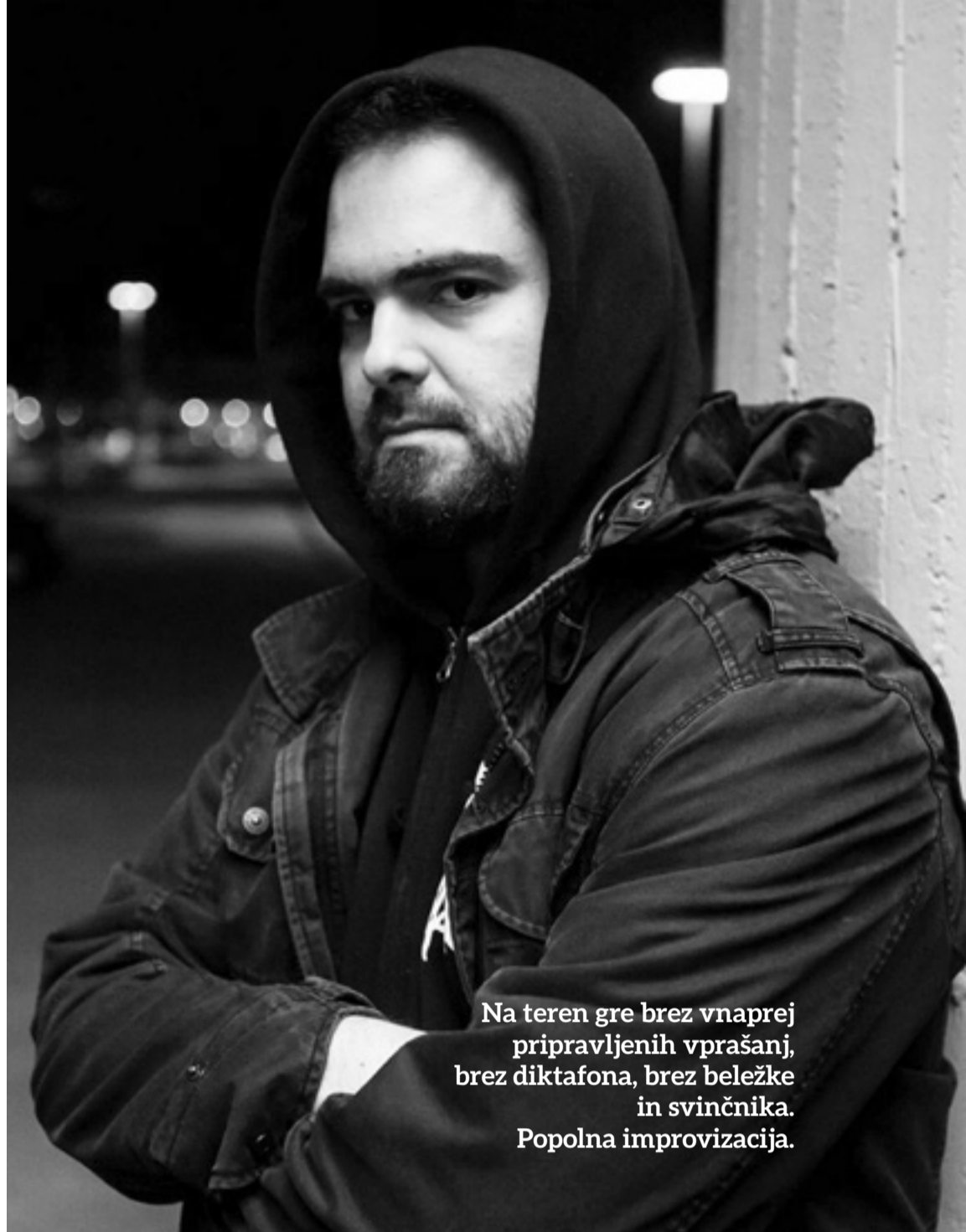

ni moj cilj. Nekateri so zadovoljni s tem, da je največ, kar jim uspe v karieri, intervju s podžupanom, jaz pač ne.« je odločen Luka, ki v pisanju reportaž uživa. Nikoli več pa ne bi pisal pod pritiskom in na normo. »Včasih smo se metali naprej, da bi nekdo od nas lahko objavil vest, za katero smo dobili sedem evrov. Delal sem za res smešne honorarje in to je le eno izmed ponižanj, ki si jih deležen kot novinar,« razlaga o svojih novinarskih začetkih.

Zjutraj gostinec, zvečer novinar

Danes mu ni treba pisati hitrih prispevkov, ampak lahko posameznemu prispevku nameni tudi več mesecev. To je v današnjem novinarstvu izjema, ki pa za seboj seveda potegne dejstvo, da se od tega ne da živeti. Obrobni tem naše družbe se lahko tako poglobljeno loteva, ker finančno ni več povsem odvisen od novinarskega dela – po smrti očeta je namreč prevzel družinsko gostilno. Nekaj časa je poskušal usklajevati obe službi, a napornega ritma preprosto ni več zmožal, zato je sedaj novinarstvo le še postranski vir njegovega zaslužka. Kljub temu od njega zahteva veliko časa, ki bi ga v teh dneh raje namenil svoji partnerki Lauri in trimesečni hčerki. Prosti čas po novem najraje preživlja s svojo malo Piko, ki ji pred spanjem kot zvest poslušalec punka zapoje enega njegovih najljubših komadov te zvrsti. Ko hči zaspi, pa se lahko posveti še eni svoji strasti – nogometu in svojemu najljubšemu klubu Laziu.

„Nikoli nisem povsem zadovoljen s svojim prispevkom. Nekateri novinarji spijo na starih lovorikah, prepričani, da bolje ne gre, in postanejo arogantni.“

Na teren gre brez vnaprej pripravljenih vprašanj, brez diktafona, brez beležke in svinčnika. Popolna improvizacija.

Da še vedno lahko deluje kot novinar, ima precejšnje zasluge tudi njegova potrpežljiva Laura. Ko ji je povedal, da se bo družil s prostitutkami, mu je to brez težav dovolila, jo je pa bilo precej strah, ko se je več kot tri mesece potikal po kazinojih: »Bala se je, da se bom zakockal. Ne moreš hoditi v kazino in tam nič početi. Spremljajo te na kamerah, po nekaj obiskih te že dobro poznajo, zato sem moral igrati. Zapravljal sem lasten denar. Enkrat sem iz 20 evrov dobil 400, pa potem spet vse izgubil na igralnih avtomatih.«

Reportažo o kazinojih je končal pred kratkim. Vsaka izmed njegovih prejšnjih reportaž je dosegla več deset tisoč ljudi in na številne bralce naredila močan vtis. Sam opaža, da je vsaka reportaža nekoliko boljša od druge, a se hkrati zaveda, da še obstaja prostor za napredek: »Nikoli nisem povsem zadovoljen s svojim prispevkom. In to je dobro – da veš, da tega nisi napisal popolno in lahko to presežeš. Tako ne obstaneš v coni udobja. Nekateri novinarji spijo na starih lovorikah, v prepričanju, da bolje ne gre, in postanejo arogantni.«

Iz enega sveta v drugega in nazaj

Ena njegovih bolj branih reportaž nosi naslov *Mi nismo nikakršni heroji*, nastala pa je po sprehodu med ljubljanskimi odvisniki od drog. S to reportažo si je priboril privilegij, da si lahko sam izbira zgodbe in si za njih vzame toliko časa, kot ga potrebuje. Kaj pripravlja, uredniku pove šele, ko je z delom nekje na sredini. Ko ve, da ima dobre sogovornike, ki mu bodo zaupali zanimive zgodbe. Teh v reportaži o odvisnikih ni manjkalo, a da je do njih sploh lahko prišel, je imel pomoč. Odkrivanju njihovega vsakdanjika naproti ga je popeljal Sandi, s katerim še naprej ostaja v prijateljskih stikih. Čeprav se ponavadi z zgodbami ljudi, ki jih je spoznal, preneha ukvarjati v trenutku, ko je prispevek objavljen, pa včasih sklene tudi prijateljske vezi: »Z nekaterimi smo res postali prijatelji in se tu in tam dogovorimo za kakšno kavo. A ključno je, da njihovih težav ne poskušam reševati ali jih prenašati v svoje osebno življenje.«

Sandi ga je peljal v zapuščene stavbe, kjer se zbirajo brezdomni odvisniki, in mu predstavil ljudi, ki dan za dnem razmišljajo le še o tem, kje bodo dobili denar za drogo in kako se bodo zadeli. V sobah, polnih smeti, pomešanih z rabljenimi injekcijskimi iglami, je večkrat videl, kako si ljudje vbrizgavajo droge. »Vedno moraš iti na teren brez kakršnih koli predsodkov, ne glede na to, kaj preiskuješ. Nikoli ne kaži sočutja in ne govori, da razumeš težave, s katerimi se soočajo ti ljudje. Ker jih ne in jih ne moreš,« opozarja. Nekateri prizori in zgodbe so bili tudi zanj težki. Videti je, kot da gre za drug svet, ki pa vseeno sobiva s svetom preostalih ljudi. Luka je kot novinar prehajal iz enega v drugega, a kmalu spoznal, da to ni tako nedolžno. »Takšne stvari so lahko tudi nevarne. Ko si s temi ljudmi, začneš drugače razmišljati. Tvoj vrednostni sistem se zamaje,« pravi in misel zaključí s filmskim citatom: »Če plešeš s hudičem, ne boš ti spremenil hudiča, temveč bo hudič tebe.«

Ne glede na pasti terena in občutke, ki jih ob različnih prizorih in življenjskih zgodbah doživlja, pa ob vsaki objavi nove reportaže čuti, da je njegov trud poplačan. Pravi, da je »vedno vredno, ko bralce prisiliš k razmisleku in se med njimi razvije debata. Takrat si kot novinar dosegel svoje.« **X**

S fotografijo kakšen trenutek tudi vzamem

Piše: Sonja Gornjec
Foto: Ciril Jazbec

Cirila Jazbeca se spomnim že iz svojih osnovnošolskih časov, ko sem se navduševala nad fotografijami v otroški izdaji revije National Geographic Junior. Nekoč – to je bilo pred dobrim desetletjem – je ob fotografiji mačka pisal o tem, kako pomembno je, da si za dobro fotografijo dovolj blizu dogajanju. Ko mu med pogovorom omenim moj spomin, se namršči: »To sem jaz fotografiral? Joj, res se ne spomnim kakšnih stvari. Grozno je, včasih sploh ne vem, zakaj imam spomin.« Prvi pravi fotoaparati je dobil za božič. Takrat je fotografiral še na film. V srednji šoli so na pobudo profesorja obnovili šolsko temnico, kjer so pred prihodom digitalnih fotoaparátov nastajale prve fotografije.

Do danes so Cirilove fotografske serije bile objavljene v revijah Der Spiegel, The New York Times, WIRED in drugod, agencija Magnum pa mu je podelila nagrado za enega najobetavnejših fotografov, mlajših od 30 let. Razstavljal je tudi na pomembnejših fotografskih festivalih, tudi na tistem v Arlesu, ki velja za enega večjih. Pa vendar ostaja skromen in hvaležen, da lahko dela to, kar dela. Blizu mu je fotografsko beleženje podnebnih sprememb, ki jih pripoveduje prepletano z drobnimi izseki iz življenj ljudi. Takšna je tudi serija o lovcih z Grenlandije, ki je bila novembra objavljena v vseh svetovnih izdajah National Geographica. V tistem za odrasle.

Kdaj vas je fotografija začarala?

Odraščal sem na Gorenjskem, v Sebenjah, torej v vasi nekje na meji med Kranjem in Tržičem. Tam si pod vplivom narave in svetlobe, ki je ključna. Ko sem med učenjem pogledal skozi okno, so me barve svetlobe začarale in moral sem pograbit fotoaparati. Proti koncu osnovne in celo srednje sem fotografiral vsak dan in fotografiral sem vse, kar sem videl. Mogoče nisem toliko žural kot kakšni sošolci in sem res trdo delal ter zraven užival. Tako sem se tehnično izpopolnil, kar je pri fotografiranju zelo pomembno. Tako kot pri violinistu, ki mora vaditi. Tukaj ni bližnjic.

„Včasih je fino pogledati iz svojega kalupa in videti stvari malo drugače.“

Zakaj ste se po srednji šoli, med katero ste se ves čas ukvarjali s fotografijo, odločili za študij na ekonomski fakulteti?

Ekonomija me je zanimala. Zanimalo me je, kako deluje svet. Prav tako v tistem trenutku zase nisem videl drugega študija. Dobro se mi zdi, da lahko črpam še iz drugega pola. Včasih je fino pogledati iz svojega kalupa in videti stvari malo drugače.

Kaj vam je dal študij dokumentarne fotografije in fotožurnalizma v Londonu?

Prej si med prvimi na vasi, potem pa prideš v London in se ti odpre nov svet. Hodiš v galerije, muzeje, na seminarje in razstave, sprašuješ. Okolje je zelo inspirativno. Med sošolci sem malo izstopal, ker sem tja prišel že kot precej tehnično izdelan fotograf, ki se je ukvarjal z oglaševalsko fotografijo. Tam sem se pa moral 'sformatirati', da sem se lahko na novo zgradil kot dokumentarni fotograf. Ravno zaradi tehnične podkovanosti sem lahko zelo hitro osvojil večino novinarstva in dokumentarnega pripovedovanja.

Med ustvarjanjem zgodbe na Grenlandiji ste nekaj tednov spremljali lovca, pri katerem ste v tem obdobju tudi živeli. Kako pristopiti k nekemu, s katerim si ne deliš niti jezika, in ga prepričati, da te spusti v svoj dom?

Na svoji fotografski poti sem imel zelo dobre mentorje, ki so me naučili, da je pristop do ljudi ključen. Zavedati se moraš, da si v novem kraju tujec. Ljudje imajo vprašanja in so sumničavi, tudi fotoaparati predstavljajo prepreko. Nekaterih stvari se lahko priučiš, ampak občutek za ljudi je prirojen. Moraš jih imeti rad, znati moraš vzpostaviti stik, se z njimi družiti. S tem sem začel na fotografskih delavnicah, ko so me mentorji potisnili zelo blizu ljudem. »Pojdi, pogovarjaj se,« so rekli. Nekoč v srednji šoli sem fotografiral kopalce ob Kolpi. Bilo mi je grozno, kako naj pristopim k družinam v kopalkah? Nemogoče! Ampak seveda se da (nasmešek). Če najdeš iskreno pot, nastanejo iskrene fotografije.

S kakšnimi etičnimi dilemami se soočate pri svojem delu?

Delal sem reportažo o aljaški skupnosti Shishmaref. Tamkajšnji ljudje so morali zapustiti svoje domove zaradi težav, ki jih povzročata globalno segrevanje. Kakšnih šeststo prebivalcev vasi je izglasovalo, da se preselijo. Dobili so sredstva in odšli. Veliko je depresije in samomorov. Kako pristopiti in pofotografirati življenje v takšni skupnosti? Z novinarjem sva spoznala starešino, ki naju je odlično sprejel, vsako jutro nama je pekel palačinke, spoznala sva njegovo družino, povabili so naju na rojstni dan. Tako počasi, počasi gradiš odnose. Ljudje so veseli, če začutijo, da si iskren in da te njihov

„Ljudje so veseli, če začutijo, da si iskren in da te njihov način življenja res zanima.“

Lovec iz plemena Uunartoq, ki je eno zadnjih s samooskrbnim načinom lova. Zaradi globalnega segrevanja je vreme postalo toplo in nepredvidljivo. Včasih je morje zamrznilo za osem mesecev, danes samo za nekaj. Grenlandski lovci so zato prisiljeni opuščati tradicionalni način življenja. (On thin ice, 2013)

način življenja res zanima. Z uredniki se vedno borim, da so fotografije nato tudi objavljene. Vedno pa pazim, da ljudi prikažem spoštljivo, da s fotografijami ohranijo dostojanstvo. Če mi zaupajo, je moja odgovornost, da jih tako prikažem.

Kdaj se zgodi tisti trenutek, ko ljudje pozabijo, da imate v rokah fotoaparati?

So fotografi, ki kamero dvignejo samo tik pred odločilnimi trenutki. Z ljudmi preživim veliko časa in res veliko fotografiram. Po kakšnem tednu to preprosto sprejmejo kot »aha, on pač fotografira«. To je en poseben odnos, skoraj že ritual. Vedno jim tudi pokažem, kaj posnamem, naredim tudi kakšno fotografijo za njihov družinski album. Vedno poskušam dati nekaj nazaj, kakšen trenutek pa jim s fotografijo tudi vzamem, pa niti ne opazijo.

In nato pridete domov z goro fotografij? Kako poteka proces izbire, kako izluščite zgodbo, ki jo pokažete svetu?

Ko pridem domov, mi je vedno težko takoj pregledati posneti material, ker sem še pod svežimi vtisi. Velikokrat za pomoč prosim kolege, ki mi pomagajo, da se od fotografij, na katere sem čustveno navezan, oddaljim. Tudi moj odnos do posamezne fotografije se spreminja. Mogoče bo kakšna zaživela šele čez čas, včasih pa kakšna čisto zbledi v mojih očeh. Vsaka fotografija ima svojo energijo. Končni izbor fotografij je izjemno pomemben. Včasih je bolje pokazati deset fotografij kot petdeset. To je edini način, da lahko tvoja vsebina v že tako prenasajenem svetu naredi neko razliko. Drugače se ne da.

Kako pomemben vam je odziv na vaše delo?

Neprenehoma iščem kritiko in druga mnenja. S fotografskimi kolegi se redno dobivamo, da si pokažemo in pokomentiramo naše delo. V naši stroki je to ključno, saj sta kritika in izmenjava mnenj edina pogoja za napredek. V trenutku, ko misliš, da si dovolj dober, je konec. Seveda je pomembno, da si zadovoljen, ko ti nekaj uspe, ampak še pomembneje je, da greš naprej.

Kaj se vam je podilo po glavi, ko so vas v Afriki pridržali?

Zelo me je presenetilo, ker sem se na Afriko dobro pripravil. Imel sem najboljše možne kontakte in smolo, da sem bil v Nairobiju ravno med zgodovinskim obiskom Baracka Obame. Drugi dan, ko sem želel narediti posnetek mesta, naju je s pomočnikom v parku ustavila policija in nama kljub potrebnim dovoljenjem ni verjela. Kasneje se je izkazalo, da to ni bila policija, ampak protiteroristična enota. Vzeli so

„Ne glede na to, ali si novinar ali fotograf, moraš biti že na meji obsedenosti, zaljubljenosti.“

mi vso opremo, ura je bila že enajst zvečer, ni nama bilo več vseeno. Na srečo je med vožnjo pomočnik uspel stopiti v stik z mojimi kontakti, ki so vzeli stvari v svoje roke. Je bil pa šok, ko sem moral noč preživeti v majhni celici, skupaj s še tremi osumljenci. Če ne bi imel pravih kontaktov, bi lahko ostal zaprt več tednov. Tisti, ki so bili z nama v celici, so bili tam že kakšen mesec. S protiteroristično enoto se ni za hecatil. Jih pa razumem, ker so imeli v Keniji veliko terorističnih napadov.

Vso opremo in fotografije sem dobil nazaj. Takšne stvari se pač zgodijo in iz izkušenj vedno poskušam nekaj odnesti. Naučil sem se, da bi lahko imel še kakšen dodaten papir, ali pa bi si pobril brado, kot so me zafrkavali kolegi. Vedno verjamem, da bo na koncu vse v redu. Seveda pa poskušam na narediti nobene neumnosti.

So vam že kdaj ukradli opremo?

Seveda, v Afriki, ko sem na teren vzela samo osnovno opremo, fotoaparata in dva objektivna, ostalo pa pustil v sobi. Ko sem se vrnil, so bila vrata zlomljena, soba pa razdejana in na pol prazna. Dva sta me očitno opazila na ulici, mi sledila in se v 'guest house' prijavila z lažnim imenom. Odnesele sta računalnik, fotografsko opremo in oba diska s fotografijami iz prvega tedna. Še najbolj me je bolelo, da sem izgubil material, tistega je bilo res škoda. Sem se pa iz izkušnje naučil, da je bolje, da imam opremo zmeraj pri sebi.

Po povedanem Afrika deluje zelo nevarna. Ampak je treba razumeti tudi tamkajšnje stanje. Tam so stiske, ljudje iščejo načine, kako preživeti. Po drugi strani pa se srednji razred krepi, službe in investicije prihajajo, proizvodnja se iz Azije seli sem, širokopasovni internet je povezal celino in omogočil razvoj nekaterih novih idej. Poleti sem tam delal zgodbo o tehnoloških skupnostih, ki se razvijajo v mestih. Temu bi se rad v prihodnosti še malo bolj posvetil. Zanimivo mi je spreminjati našo percepcijo Afrike, kjer se dogaja veliko pozitivnih stvari. Še vedno je pa to Afrika in stvari se premikajo zelo počasi.

Kako poteka sodelovanje z novinarjem za pripravo zgodbe v National Geographicu?

Novinar, ki je pisal zgodbo ob moji seriji z Grenlandije, mi je razložil, da sploh ni nujno, da sva hkrati na terenu, ponavadi nastajanje zgodbe tako tudi poteka. Midva sva presodila, da bo najbolje, če greva skupaj. On je na Grenlandiji ostal dva tedna, mene pa so po tem, ko so se odločili za objavo moje zgodbe, še dvakrat poslali nazaj za skoraj tri mesece. Za National Geographic je ključna fotografija. Da v tiskani izdaji

objavijo zgodbo, včasih traja več let. Skušajo zajeti daljše časovno obdobje, ob tem pa razumejo, da fotografiji potrebujemo čas in proste roke. To je tudi edini način, da dobijo vrhunsko kakovostno delo.

Bi rekli, da je fotografiranje vaš način življenja?

Način življenja, da. Moraš pa paziti, da ne prestopiš meje, ker te neprestano delo lahko zlomi. To je težek poklic. Ne glede na to, ali si novinar ali fotograf, moraš biti že na meji obsedenosti, zaljubljenosti. Ampak tiste pozitivne, ko padeš noter in delaš. Kljub temu, da je fotografija danes vseprisotna in je lahko že vsak fotograf, se mi zdi, da zelo malo ljudi fotografijo doživi na nek pristen način, kjer odkrivaš svet. Danes razmišljamo prehitro. Kako bomo dali fotografijo na socialna omrežja in šteli všečke. Premalo pa je tiste organske pristnosti, ko te fotografija začara in potegne. To je neka čista, pristna zaljubljenost v medij. Zame je bila to igra. In še velikokrat je.

Kaj vas žene naprej?

Marsikaj. Stvari se odvijajo zelo hitro, zato je treba delati z občutkom. Z manjšimi koraki proti večjim. Moraš verjeti v to, kar delaš. Da bo zgodba vsaj nekaj premaknila ali koga navdušila. In to je pomembno. Da verjameš v moč izražanja. **X**

„V trenutku, ko misliš, da si dovolj dober, je konec.“

Ujemi utrip in zgodbo pripoveduj

Piše: Zala Štritof
Foto: Zala Štritof

»Saj je samo radio,« zakliče ena študentka drugi, ki se še odloča, ali bi stopila pred mikrofonski in dala izjavo novinarki Vala 202 ali raje ne. Radio je velikokrat razumljen kot medij, ki mu nekaj manjka. Kot slepi medij, ki mu manjka slika. Pa je res 'samo' radio? Ima namreč moč vzbuditi domišljijo in skozi pripovedovanje z besedami sliko ustvariti v poslušalčevih mislih.

Maja Ratej je dnevna urednica in novinarka na Valu 202, ki se načeloma ukvarja z znanostjo, a njeno delo zajema marsikaj. Od urednikovanja do (so)ustvarjanja oddaj, kot so Vroči mikrofonski, Kulturnice in Frekvenca X, ki je na zadnjem festivalu Naprej/Forward prejela novinarsko nagrado čuvaj/watchdog za posebne novinarske dosežke.

Zadihana od vožnje s kolesom Ratejeva prihiti skozi vhod Fakultete za družbene vede, kjer se odvija celodnevna prireditev Proti kulturi strahu, s katere bo pripravila radijsko reportažo. Prireditev tematizira prehajanje beguncev z Bližnjega vzhoda čez Slovenijo, njen namen pa je soočiti strahove z akademskim razmišljanjem. Hodniki fakultete so polnejši kot običajno, a Ratejeva se skozi gnečo spretno prebije, hitro pozdravi in že je pripravljena na delo. Iz torbice vzame list s 'sporedom', kdaj in kje potekajo predavanja in delavnice, kdo jih vodi in o čem bo govora. Več jih je ob istem času in glede na to, da iz torbice verjetno ne bo potegnila še časotreska, ki ga v zgodbi o Harryju Potterju od ravnatelja Dumbledorja dobi Hermiona, da lahko obiskuje več predmetov hkrati, se človek vpraša, kako bo reportaža celovito zajela dogodek, če se vseh posameznih delavnic hkrati fizično ni mogoče udeležiti. Mogoče je. Vam je kdaj nerodno, če nekam zamudite? Ratejevi ni. Za potrebe ustvarjanja reportaže bo namreč na vsakem dogodku le nekaj časa. »Snemala bom malo tu in tam, toliko, da ujamem utrip,« pojasni.

Zgodbe so povsod, le najti jih je treba

Na prireditev Ratejeva pride pripravljena, ve, kdaj in kje se kaj dogaja. Pred odhodom na teren mora novinar namreč premisliti, kdo bo na dogodku, kateri so potencialni sogovorniki, ali bo okolje kot tako zanimivo za snemanje in tudi, ali boš kot novinar imel možnost za snemanje. Na vse je treba gledati skozi perspektivo zvoka. Prireditev Proti kulturi strahu je za reportažo primerna zato, ker gre za aktualno tematiko, vsebina je raznolika, delavnic je veliko, potencialni sogovorniki pa so družboslovni profesorji, zunanji gostje in študenti. Prvi lahko o tematiki veliko povedo, »pa še lepo se bodo izražali«, pojasni Ratejeva. Drugi bodo v reportažo vnesli nekaj eksotike. Študenti pa predstavljajo mlajšo izobraženo populacijo, torej mlade, ki imajo mnenje, ki ga, kot pravi Ratejeva, ne gre zanemarjati in mu je treba večkrat dati priložnost, da se izrazi. Dogodek tematizira vprašanje, ki ga vsak lahko postavi sam sebi, je torej lahko subjektivno, kar pomeni, da je tudi reportaža, ki bo nastala, lahko subjektivna. »In to je tisto, kar mora novinar pri reportaži najti, vprašanje, ki zaorje v poslušalca in ga sooči z lastnimi mislimi in predsodki,« vzneseno pojasni Ratejeva.

Teme radijskih reportaž nikoli niso omejene ali razdeljene na tiste, iz katerih je mogoče narediti reportažo, in tiste, ki zanje niso primerne. Ratejeva pravi, da jo je mogoče narediti iz česar koli. Iz čisto vsakdanjih stvari. »Sam moraš najti zgodbo! Najdeš pa jo lahko v čemerkoli, tudi v košu za smeti, ki je za tabo,« odločno pove.

Mikrofon ali snemalnik, beležka ali laptop in še fotoaparati

Ob začetku vsakega predavanja ali delavnice na prireditvi Maja Ratej stopi do govorcev in pojasni, da je novinarka Vala 202 in bo vsebino snemala, saj pripravlja radijsko reportažo. Ljudem je namreč vedno treba povedati, da se njihov govor snema. Pristopi vljudno, a odločno, nato pa poišče sedež. Če je le mogoče, sedi spredaj, saj zvok, ki ga mikrofonski posname, če je od govorca oddaljen več kot tri ali štiri metre, za na radio preprosto ni dovolj kakovosten. A tudi na tistih predavanjih, na katere Ratejeva pride kasneje in zato sedi bolj zadaj, določene dele snema. Ta zvok bo namreč uporabila za ozadje, za ustvarjanje vzdušja.

Ko najde primeren sedež, na mizo postavi mikrofonski, beležko in kemični svinčnik. Mikrofon vključi le na vsake toliko časa, kot bi začutila 'reportažni moment'. Ko voditeljici tematske delavnice Digitalni laboratorij za analizo in diagnozo strahu

začneta z duhovitim in komičnim pristopom ter ena drugo vprašata »Česa se pa ti bojiš?«, se Ratejevi na obrazu nariše nasmeh, usede se nekoliko bolj pokonci in privzdigne mikrofonski, da bi zvok bolj ujela.

Mikrofon ali snemalnik je torej, kakopak, obvezna oprema novinarja na terenu. Ratejeva opozarja, da je vedno treba preveriti, ali naprava dela. Ratejeva jasno pove, da v primerih, »ko gre za unikatno situacijo, moraš biti oborožen z dodatnim snemalnikom«. Vedno več je govora o integriranem novinarstvu, zato je za novinarja del obvezne opreme na terenu postal tudi fotoaparati ali mobilni telefon z dovolj zmogljivim fotoaparatom, na Valu 202 pa se pogovarjajo tudi o tem, da bi novinar na terenu posnel tudi raport za spletno stran.

Standardno novinarsko orodje pa sta za Ratejevo še vedno stara dobra beležka in kemični svinčnik. Vsaj za dogodke, na katerih mora biti novinar mobilni. »Tako se hitreje obrneš, zagrabiš beležko in začneš pisati,« pojasni. Na dogodkih, za katere pa novinar že vnaprej ve, da bo sedel za mizo, je uporabnejši prenosni računalnik. Omogoča ekonomičnost, saj se tako novinar izogne eni fazi dela: pretipkavanju in brskanju po ročno napisanih zapiskih.

Glasba lahko veliko doda ali veliko uniči

Zvočnega materiala je na terenu treba posneti čim več, pomembno pa je, da je mikrofonski vključen tudi ob novinarjevem prihodu in odhodu. »Ti drobni pogovori so zanimiva komponenta reportaže, vnesejo neformalno vzdušje in novinarja predstavijo v vlogi akterja, ki se znajde znotraj dogodka,« razlaga Ratejeva. In sama se v vzdušje in dogajanje zares vključi. Na hip hop delavnici teRAPija humanizma z raperjem Mirkom Vorkapićem, kjer so navzoči prispevali verz in iz njih skupaj z Mirkom sestavili pesem, ki jo je potem Mirko odrapal, tudi Ratejeva prispeva verz. V veliki dvorani na predavanju Zakaj se bojimo muslimanov pa na vprašanje, kaj je značilno za Staro zavezo Biblije, glasno odgovori: »Oko za oko, zob za zob.«

Včasih je dobro vključiti tudi mašila ali na primer zvok, ki nastane, ko se sogovornik odkašlja, saj to spada k naravnemu govoru in vnaša neko neformalnost.

„Reportaža mora biti za poslušalca mikavna, novinarjevo branje ne sme biti dolgočasno in resnobno, zgodbo mora pripovedovati.“

Po vrnitvi z dogodka sledi poslušanje posnetega materiala. Maja Ratej ga vedno poslušala večkrat. Pri prvem poslušanju okvirno izbere, kaj želi vključiti v reportažo, pri drugem že poskuša doseči optimalno dolžino materiala, kar pomeni, da za reportažo, ki bo trajala petnajst minut, izlušči petnajst minut zvočnih posnetkov s terena. Nato vse pretipka. Izjave postavi tako, da že same tvorijo dramaturško zgodbo. Šele potem okrog njih z besedami spleta zgodbo. »Besede dodajam tako, da izhajajo iz materiala, ki ga imam, ali ga dopolnjujejo. Vodi me tonski material, vsa ostala naracija mu je prilagojena,« pojasni.

Sledi montaža. Pomembno je, da izjave niso vzete iz konteksta. Subjektivnost je sicer vedno prisotna, a novinar s sogovornikovo idejo ne sme manipulirati in je na tak način prilagajati svojemu namenu. Ratejeva pravi, da je treba vzpostaviti ravnovesje, tako da je hkrati »zadoščeno radijski estetiki in sporočilu sogovornika«. Včasih je dobro vključiti tudi mašila ali na primer zvok, ki nastane, ko se sogovornik odkašlja, saj to spada k naravnemu govoru in vnaša neko neformalnost. Ratejeva tudi sama pri postavljanju vprašanj večkrat namerno uporablja mašila, saj je določena mera neformalnosti za poslušalca dobra, takšen govor je v vsakdanjem življenju lažje poslušati.

„Kar mora novinar pri reportaži najti, je vprašanje, ki zaorje v poslušalca in ga sooči z lastnimi mislimi in predsodki.“

Ko na delavnici teRAPija humanizma udeleženci skupaj z raperjem Mirkom uspejo ustvariti deset verzov pesmi, Mirko vklopi glasbeno podlago, na katero bo sestavljeno pesem odrapal. Na mikrofону Maje Ratej zasveti rdeča lučka, ona pa hitro vstane, pohiti proti ospredju predavalnice in mikrofón približa Mirku. Pesem bo uporabila za ustvarjanje vzdušja.

Glasba ima v radijski reportaži velik pomen. »Lahko veliko doda ali veliko uniči,« pove Ratejeva. Če podkrepi čustveno ali dramatično komponento, je lahko zelo pomemben pripovedovalni element. Včasih pa reportaža glasbe enostavno ne potrebuje, saj ima beseda dovolj veliko moč. V nekaterih primerih se med govorcem in poslušalcem vzpostavi intima, ki bi jo glasba prekinila. »To je, kot bi na neko jed, ki je okusna takšna, kot je, dodali močne začimbe, sladkor in sol. Vse skupaj bi razvodenelo,« duhovito primerja Ratejeva.

Vse manj občutka za jezik

Kateri del je pri procesu pripravljanja radijske reportaže najtežji, je odvisno od posameznikovih izkušenj. Maja Ratej meni, da moraš za to, da si končni izdelek lahko vsaj približno zamisliš že pred odhodom na teren, narediti kar nekaj reportaž. »Na začetku je težko, ker ne veš, kako narediti izbor iz vsega materiala, ki si ga na terenu navdušeno posnel, kako to strniti,« se spominja Ratejeva. Trenutno se ji zdi najtežja oblikovna faza, ukvarjanje z radijsko estetiko. Gre za kombiniranje zvočnih učinkov z govorno besedo. Pomembno je, kako novinar svoje besedilo prebere. »Reportaža mora biti za poslušalca mikavna, novinarjevo branje ne sme biti dolgočasno in resnobno, zgodbo mora pripovedovati,« o zanjo najtežjem delu procesa ustvarjanja reportaže pove Ratejeva. Meni, da se v Sloveniji radijski estetiki premalo posvečamo oziroma se ji posvečamo predvsem v povezavi z radijskim igranim programom.

Zelo pomembno za radijskega novinarja je tudi, da čim več reportaž poslušala. To je za Ratejevo tisto, kar radijskega novinarja dela dobrega. Sama poslušala najmanj en polurni podkast na dan in skozi 'opazovanje', kako reportaže ustvarjajo drugi, spoznava nove pristope.

Radijska reportaža se v moderni dobi spreminja. Maja Ratej meni, da je pozitivna sprememba predvsem vpliv tujih podkastov, saj se lahko slovenski radijski novinarji iz njih veliko naučijo. Na Valu 202 se denimo zdaj veliko več ukvarjajo s tem, kako nekaj povedati in kako povedanemu dodati različne zvočne elemente.

Vse spremembe, ki se radiu dogajajo, pa seveda niso pozitivne. Radijske vsebine so vse krajše, saj poslušalci od radia zahtevajo vse manj govora in več glasbe. »To je lahko za novinarja, ki dela radijsko reportažo, velik izziv, saj mora informacije strniti in odleti lahko kakšna pomembna podrobnost,« nekoliko žalostno pojasni Ratejeva. Opaža tudi, da imajo radijski novinarji vse manj občutka za jezik: »Zelo redko se mi zgodi, da z veseljem prisluhnem radijskemu novinarju, ker ima tako bogat in sočen besedni zaklad.« Razloge za to pa vidi predvsem v tem, da vsi kot družba premalo beremo. Zaradi hitrega tempa življenja se večinoma poslužujemo informacij, pridobljenih prek elektronskih medijev. A ti ne pripomorejo k bogatenju besednega zaklada, ta se skriva v knjigah. **X**

Prekarizacija je smrtno nevarna

Piše: Tadeja Kreč
Foto: Sanja Gornjec

Jesen je čas, ko z dreves odpada listje, nato ga vrtinec vetra odnese kdo ve kam. Je čas mnogoterih barv, čas veselja ob pobranem pridelku in čas shranjevanja, da bo hrane dovolj tudi za zimo. Vsaj včasih je bilo tako. Danes je tudi sredi zime moč kupiti svežo solato, pa še poceni je. In to, da so stvari poceni, je bistvo svobodnega trga, neoliberalizma, napredka, če hočete. Tudi ta napredek pa ima svojo ceno, ki se na trgu dela odraža v prekarizaciji. Niti ni več nov pojav – to, da delavec postaja kot poceni solata. Malo stane, hitro se ga lahko znebiš, iskat ga greš, ko ga potrebuješ.

Ta trend je postal posebej popularen tudi v novinarskem poklicu. Novinarji redko pišejo o sebi in svojem položaju, ki se, tudi zaradi tega, iz dneva v dan slabša. Mnogo je v medijih teh, ki niso redno zaposleni in z mediji sodelujejo kot samozaposleni (samostojni novinarji, samostojni kulturni delavci ali samostojni podjetniki) ali kot fizične osebe brez statusa (na podlagi avtorskih pogodb, v preteklosti tudi brez njih), a tokrat se bomo ustavili pri Radioteleviziji Slovenija (RTVS), ki bi morala biti kot javni medij zavezana k še večjemu spoštovanju strožjih meril etike in spoštovanja človekovega dostojanstva, kot so k temu zavezani mediji, ki med sabo tekmujejo na trgu.

Letošnja jesen je bila prav poseben čas za slovensko nacionalno televizijo. Vodstvo se je namreč odločilo za programske in kadrovske spremembe, ki so tudi v javnosti glasno odmevale. Nekateri sodelavci RTVS so na lastni koži občutili, kaj pomeni biti odpadel list, naenkrat prepuščen usodi.

Svojo zgodbo opiše novinarka zunanjepolitične redakcije RTVS, **Helena Milinković**: »Sem redna honorarna sodelavka, samozaposlena, samostojna novinarka, s pogodbo do konca leta. Ta status imam že deset let«. Po letnem dopustu je septembra brez obrazložitve prejela odločitev uredniškega odbora, da ne bo več urejala oddaje Globus, čeprav urednik na njeno delo ni imel pripomb. Zaprošila je za obrazložitev, a je prejela odgovor, da obrazložitve ni. Sprašuje se, zakaj so septembra odpustili ljudi, ki so delali leta in leta ter postali že prepoznavni.

Ne se hecat

Uradni razlog je bil varčevanje. Programski svet je zahteval izenačitev prihodkov s stroški. Stroške so rezali pri honorarnih sodelavcih, čeprav je vodstvo že pred časom obljubilo, da bo uredilo njihov status, kar bi pomenilo večjo varnost zaposlenih. Pa se to ni zgodilo. Milinkovičeva ob tem opozarja, da je varčevanje že dolgo izgovor vodstva RTVS: »Jaz sem že 16 let na tej televiziji in varčuje se že 16 let.« pove in doda, da je denarja v hiši dovolj, a da je narobe razporejen. Lahko bi rekli, da je primer napačne razporeditve spodletela razvedrilna oddaja *Ne se hecat*, a kakorkoli je denar že razporejen, ne bi ga smelo zmanjkati pri plačah tistih, ki jih je zaradi nezakonitosti načina dela, torej zaradi vsebujočih elementov delovnega razmerja, potrebno zaposliti (pod elemente delovnega razmerja štejemo organiziran delovni proces delodajalca ter osebno in nepretrgano delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca). Po navedbah **Marka Fillija**, generalnega direktorja RTVS, niso podaljšali pogodb o sodelovanju desetim honorarno zaposlenim sodelavcem, dve honorarni sodelavki sta bili premeščeni. Brez jasnih in argumentiranih pojasnil. Sledil je kaos, v katerem nihče ni vedel, kaj se v resnici dogaja. Delavci so se spraševali, kdo bo naslednja žrtev, ko veter z vrha zapiha vnovič. Novinar Erik Valenčič, ki je moral RTVS zapustiti, je v javnem pismu zapisal, »da na RTVS poteka čistka«.

Novinarski sindikati opozarjajo, da bi posledice obiska delovnih inšpektorjev lahko padle na pleča honorarnih sodelavcev, katerih delovni procesi večinoma imajo elemente delovnega razmerja in so kot taki nezakoniti.

Govorice so prehitale pojasnila odgovornih, zato je pred javnost stopilo vodstvo RTVS: generalni direktor, direktorica televizije in odgovorna urednica informativnega programa. Njihova pojasnila so kazala, da vodstvo zavoda, ki se ukvarja s komuniciranjem, komunikacije s svojimi zaposlenimi ne obvlada.

Generalni direktor **Marko Filli** pravi, da je bila z vidika komunikacije to šola, kako se tega ne naredi. Za nastalo situacijo prevzema objektivno odgovornost, a hkrati podpira odločitve urednikov: »Uredniki imajo pravico, da z nekom prekinajo sodelovanje ali naložijo nove naloge.« Problem vidi drugje: »Tisti, ki bi morali s sodelavci spregovoriti, tega niso storili v zadostni meri,« zato se je z nekaterimi bivšimi sodelavci in obema

„Če si honorarni sodelavec, si variabilni strošek. Enako kot pisarniški material. Tako si prvi v planu, zadnji na plačilni listi.“

premeščenima novinarkama pogovoril tudi osebno, je zatrdil (čeprav Milinkovičeva to zanika). »Videli so, da zadaj ni nobenih drugih interesov, političnih igric,« je pojasnil in dodal, da je bila zadeva bistveno prenapihnjena. Pravi, da se sedaj trudi za ustrezno komunikacijo in da »umazanega perila ne pere v javnosti«.

Vprašanje stalnih honorarnih sodelavcev

A amazano perilo je vendarle treba oprati, sicer bo znova prismrdelo v javnost. Drama, za katero se zdi, da je celo režiserju ušla izpod nadzora, se sedaj nadaljuje z manjšo pozornostjo javnosti. Konec novembra so medije, tudi RTVS, obiskali delovni inšpektorji. Novinarski sindikati opozarjajo, da bi posledice njihovega obiska lahko padle na pleča honorarnih sodelavcev, katerih delovni procesi večinoma imajo elemente delovnega razmerja in so kot taki nezakoniti.

Generalni direktor RTVS zagotavlja, da ni nevarnosti, da bi v hiši inšpekcijo izkoristili za odpuščanje. Nasprotno, meni, da je bil obisk delovnih inšpektorjev prepozen, saj je prekarno delo v medijih, tudi znotraj RTVS, prisotno že več desetletij. »Tudi jaz sam sem bil prekarer pred tridesetimi leti. To je bil prej nek sistem,« pove in doda: »Če bi prišli mesec kasneje, bi imeli mi večino teh težav rešenih.«

A hiter pogled na situacijo jasno kaže, da problem, ki se je v tridesetih letih zakoreninil, ne bo rešen čez noč. Radiotelevizija Slovenija je prva medijska hiša v državi, ki se je lotila bolečega vprašanja reševanja statusa stalnih honorarnih sodelavcev, a je bila tudi med prvimi, ki so ta način dela uvedle. Etičnost, vzor in druge komponente ravnanja javnega servisa, ki sicer niso nepomembne, bomo tu pustili ob strani. Obisk inšpekcije, ki je že in bo še ugotovila nepravilnosti na javni radioteleviziji, ki kršenje delovne zakonodaje priznava javno, bo imel posledice tako za honorarne sodelavce, kot tudi za vodstvo zavoda. Po sedaj veljavni delovni zakonodaji namreč inšpektor delavcu v nezakonitem delovnem razmerju lahko izda odločbo o prepovedi dela do odprave nepravilnosti. Z globo od 3.000 do 20.000 evrov pa se kaznuje delodajalec, v tem primeru torej RTVS, če pri njem honorarno zaposleni delavec opravlja delo na podlagi pogodbe civilnega prava z elementi delovnega razmerja.

Vodstvo res dela korake k zaposlovanju honorarnih sodelavcev, a se vsaj decembra še ni vedelo, kdo bo zaposlen, čeprav so po besedah sodelavcev RTVS individualni pogovori in ponudbe že v teku. Težave so nastale pri plačah bodočih zaposlenih. Zanje bi moral RTVS po Programsko-produkcijskem načrtu za leto 2016 prodati delnice Eutelsata, saj po navedbah generalnega direktorja hiša drugih virov za plače potencialno bodočih zaposlenih nima. Imenovani načrt je že potrdil programski svet, nadzorniki pa so od vodstva zahtevali dodatna pojasnila in podatke. Sredi decembra so nato soglasno potrdili predlog finančnega načrta za leto 2016, a s pogoji (ki so

Novinarje se pojmuje kot strošek, ne kot ustvarjalce. Če je novinarja strah, bo sam sebe cenzuriral, da se ne bo znašel na črni listi.

odšli v preučitev k direktorju zavoda), ki naj bi vplivali na načrtovano zaposlitev 250 stalnih honorarnih sodelavcev. Glede prodaje delnic pa je predsednik nadzornega sveta Domen Trobec pojasnil, da bo prodaja stekla šele, ko bo predstavljen in potrjen sveženj, za katerega bo potrebno koriščenje. Ob tem velja poudariti še dejstvo, da prodaja delnic ne zagotavlja dolgoročnega vira za plače zaposlenih, kar namiguje na nove reze in varčevanje tudi v prihodnosti.

Vse se začne in konča pri denarju

Programsko-produkcijski načrt sicer predvideva zaposlitev 250 stalnih honorarnih sodelavcev, pri čemer se pojavlja realna možnost, da bodo zaradi pomanjkanja denarja pristali v nižjem plačnem razredu kot njihovi sodelavci, ki so se zaposlili prej, ko je hiša imela več denarja. Hkrati je načrtovan odpust 100 zaposlenih, ki bodo izpolnili pogoje za upokožitev in bodo upokojeni kot t. i. tehnološki višek zaradi zasledovanja cilja vodstva, da bi masa plač ostala čimbolj nespremenjena. Ob tem ostane še približno 200 sodelavcev (več kot polovica je novinarjev), katerih usoda še ni znana. Večinoma gre za tiste, ki po Zakonu o RTV ne izpolnjujejo pogojev za zaposlitev, saj na primer nimajo diplome. Vodstvo se s sindikati dogovarja, da bi z njimi, skladno s kolektivno pogodbo, sodelovali na podlagi statusa samostojnega novinarja, pri drugih pa iščejo oblike sodelovanja, kjer ne bi bilo elementov delovnega razmerja. Sindikati pa si prizadevajo, da bi tudi v pogodbeni praksi dosegli pogoje dela in plačila zanje; pogoje, ki bi bili vsaj primerljivi s pogoji dela redno zaposlenih. Gre namreč za sodelavce, ki so z RTV do sedaj sodelovali v delovnem procesu, ki je vseboval elemente delovnega razmerja.

Denarja za plače že primanjkuje. Redno zaposleni je za delodajalca večji strošek od honorarnega sodelavca, zato je kljub lepo zvenečim besedam o prenehanju izkoriščanja najšibkejših obljubam vodstva težko verjeti. »Če si honorarni sodelavec, si variabilni strošek. Enako kot pisarniški material. Tako si prvi v planu, zadnji na plačilni listi,« opiše Milinkovičeva. Vsaka obljuba vodstva se namreč začne in konča pri denarju. Tako se zdi bojazen, da bo v bodoče več pozornosti namenjene odsotnosti vseh elementov delovnega razmerja, upravičena.

Denar pa za preživetje potrebujejo tudi honorarni sodelavci. Dejstvo, da so ti cenejši od redno zaposlenih in imajo manj socialne varnosti, že dlje časa močno zaznamuje njihovo življenje. **Iztok Jurančič** iz Sindikata novinarjev Slovenije pravi, da se preobrat k prekarnemu zaposlovanju kaže že od leta 2004. Razlog zanj pa je cenejša delovna sila z manj zagotovljene varnosti – tako imenovana fleksibilnost. Breme tega je danes zaradi sprememb davčne in druge zakonodaje na ramenih delavcev, ki zato pogosto živijo na robu minimuma.

Sindikata novinarjev Slovenije nudi pravno podporo novinarjem, ko gredo v tožbe za zaposlitev, hkrati pa sodeluje z inšpekcijo za delo. »Dobro bi bilo sprejeti tudi zakon o samozaposlitvah, s katerim bi povečali varnost prekarno zaposlenih, ki je zaenkrat le fleksibilna,« je še dejal Jurančič v prizadevanju za sistemske rešitve položaja predvsem novinarjev prekarcev.

Kdor ne misli, je varnejši

Dolgoročno je kadrovanje, pri katerem se s honorarnimi sodelavci le polni luknje, za medije pogubno. Novinarje se pojmuje kot strošek, ne kot ustvarjalce. Bojijo se, da bi zaradi svoje kritičnosti preveč bodli v oči in bi zato izgubili še ta prihodek, ki ga imajo sedaj. Vsak novinar je namreč tudi človek, ki mora preživeti. »Ta odvisnost od prihodkov pa je tudi že razlog za njegovo neodvisnost,« pravi Milinkovičeva. »A če si novinar zasebnega medija, ti vsebine narekuje kapital, če si novinar javnega medija, pa politika,« še doda.

Erik Valenčič opozarja na to, da se »domnevna racionalizacija uporablja kot izgovor za degradacijo oziroma odstranitev izpostavljenih, kritičnih in za vodstvo motečih sodelavk in sodelavcev«. Descartesov »Cogito, ergo sum« bi v danih okoliščinah lahko spremenili v »Ne mislim, torej sem«. Slednje je namreč varnejše. »Če je novinarja strah, bo sam sebe cenzuriral, da se ne bo znašel na črni listi,« pravi Milinkovičeva. Generalni direktor trdi, da ne gre in nikoli ni šlo za čistko. Novinarji in drugi zaposleni pa netransparentno delovanje nadrejenih kljub tem trditvam doživljajo kot velik pritisk. Ta pritisk in posledična samocenzura pa škodujeta novinarjevemu delu in zdravju, hkrati pa tudi samemu mediju in pojmu novinarstva. Kritičnost in varovanje javnega interesa morata ostati, sicer lahko besedo novinarstvo v besedišču nadomestimo s katero ustreznjšo.

Ste vedeli, da sodi novinarstvo med poklice z najvišjo stopnjo zdravstvenega tveganja? Temu ustrežna je povprečna življenjska doba: v povprečju novinar dočaka 49 let, piše Zavod RS za zaposlovanje. No, zdaj, ko to veste ... Spoštovani vsi odgovorni: ne krajšajte še s prekarizacijo življenja teh, ki bodo tako ali drugače umrli prezgodaj. **X**

Firas Fayyad,
sirski režiser

Nikoli ne bom verjel oblasti, ne avtoritarni ne demokratični

Pišeta: Nina Korošec, Nika Senica
Foto: Matej Povše

Firas Fayyad je mlad sirski režiser, ki v dokumentarcih združuje novinarstvo z umetnostjo. Zgodb in navdiha mu ni treba posebej iskati, ponujajo se same, v Siriji, ki je po revoluciji in uporu državni oblasti leta 2012 postala poleg zatiranja s strani diktatorja še prizorišče spopadov mednarodnih sil. Totalitarni režim Bašarja al Asada, ki odloča o življenju in smrti prebivalcev, v kolikor ne odloči vojna, je na spisek 'sovražnikov sistema' leta 2011, pred premiero Fayyadovega dokumentarca *On the Other Side*, ki prikazuje življenje sirskega poeta, imigranta v Češko Republiko, dodal tudi Fayyada. Policija ga je aretirala na letališču v Damasku, ga osem mesecev premetavala po podzemnih zaporih, kjer pripornike čakata le mučenje ali smrt.

Po begu iz domovine se je zatekel v Turčijo, ki mu je ponudila politični azil. Živi v Istanbulu in s sirskimi sodelavci za Sirce in ves arabski svet pripravlja radijski program Sout Raya. Dopisnike imajo tudi v Siriji, delujejo anonimno, skrivajo se, ne le pred sirskim režimom, temveč o svojem delu molčijo tudi pred turško oblastjo. Poleg resnice o dogajanju v domovini težijo k ohranjanju sirske kulture. In pripovedovanju zgodb, ki se ponujajo same, a rabijo pripovedovalce, ker se same ne morejo spraviti na plano.

Svoje filme označujete z izrazom 'fikijski dokumentarci'. Zakaj, kaj vas vodi?

Ta zgodba se začne v mojem otroštvu. Sirska obveščevalna služba je takrat začela slediti vsem, ki so se ukvarjali s pisanjem in bili znani kot ljubitelji knjig. Med njimi je bil tudi moj oče. Spomnim se, kako je na kup zbral vse svoje knjige in jih zažgal. Velika dela Georga Orwella in ostalih političnih pisateljev, Čehova in Shakespeara. Celo knjige Agathe Christie so bile prepovedane. Agathe Christie, resno? Samo zato, ker v eni izmed svojih knjig omenja Damask in politično situacijo. Tako sem gledal obraz svojega očeta, medtem ko so gorele njegove knjige, ki jih je tako oboževal. Nisem vedel, ali joče ali pa je le utrujen. To je trenutek, ki se mi je kot žig vtisnil v spomin. Spominjam se, kako me je potisnil v kokošnjak. Spomnim se kokodakanja kokoši okoli mene. Celo leto si moj oče ni mogel oprostiti, da je zažgal nekaj, kar je tako ljubil, in da je moral mene skriti pred policijo. Ker je vedel, da me lahko ubijejo. Obveščevalna služba je hodila naokoli in nad vsakogar dvignila orožje. A to je mojega očeta rešilo zapora, saj prepovedanih knjig niso našli. To me je potisnilo v željo, da bi povedal te zgodbe. Odkril sem film in dokumentarstvo. Želel sem se boriti za resnico v moji in drugih državah. Nikoli ne bom verjel oblasti, niti avtoritarni niti demokratični. Oblast ljudi stalno goljufa, medtem pa sama dela, kar hoče. To je zame boj. Zame kot za Sirca, za filmskega ustvarjalca, kot pisatelja in radijskega novinarja. To je moje delo. Zame sta pripovedništvo in način, kako pripoveduješ, vse.

Dejali ste, da nimate zaupanja v oblast, niti v avtoritarno niti v demokratično.

Če kot novinar zaupaš svoji vladi, potem ne boš nič drugega kot novinar oblasti. Ker ne boš pisal o napakah vlade, temveč jim boš zaupal. Prvo pravila novinarstva je, da si nad oblastjo, ne pa pod njo. Opazuješ jih. Veš, da bodo storili napake in teh napak ne boš podpiral.

Je to, da ste filmski ustvarjalec, dokumentarist, nekakšen podaljšek vas kot novinarja?

Zame je biti novinar in biti dokumentarist enako. Novinarstvo potrebuješ kot sredstvo za pripovedovanje zgodb v dokumentarcu. Pri pisanju in snemanju za radio potrebuješ tehnike dokumentarstva. Ko pripoveduješ zgodbo, ne pripoveduješ splošne zgodbe, ampak specifično zgodbo. Splošno narediš posebno.

Kako torej prepletate dokumentiranje s pripovedovanjem?

Veliko je zgodb, ki jih ne moreš povedati le z dokumentiranjem. Potrebuješ fikcijo, da poveš zgodbo v celoti. Potrebuješ fikcijo, da poveš, kako si živel, ko si bil otrok. S pripovedovanjem poveš zgodbe, ki so ljudem najbližje. Pri svojem delu ne uporabljam igralcev, temveč navadne ljudi. Pustim, da kamera teče sama od sebe. Ne delam rekonstrukcij. Vedno se postavim v osebo, ki jo snemam. Obiščem kraj, kamor bo on stopil, se razgledam in skušam razumeti, si predstavljati, kaj bo on naredil. Nikoli pa mu ne bom narekoval, kaj mora narediti.

Odraščali ste v totalitarnem režimu. Pred Bashar al-Assadom je bil 40 let prej na oblasti njegov oče Hafez al-Assad. Od kod vam tako dožemanje novinarstva?

Naša vlada v Siriji, če lahko temu rečemo vlada, saj ta ne obstaja ... Pravzaprav je smešno. Ti, kot prebivalec, boš vedno v opoziciji te 'vlade'. Ker pobijajo ljudi.

„Prvo pravilo novinarstva je, da si nad oblastjo.“

Pred očmi so ti pobili brate, sestre in prijatelje. Ker je 'vladi' vseeno zate. Proti tebi so uporabili bombe in kemično orožje. Mene so zaprli dvakrat samo zato, ker sem ustvarjal filme. Ničesar drugega. Ne znam uporabljati orožja. Ljubim kamero, ne puške. Ljubim diktafon, ne orožja. Skušam povedati zgodbe Sircev, ki to doživljamo. Vsak novinar bo v opoziciji, pa ne kot del stranke ali medijske organizacije. Tu gre za velik boj za neodvisne medije. Novinarje, ki jih ne usmerja uredniška politika, na primer BBC-ja. Kako nekdo, ki sedi v pisarni, ve, kaj je objektivno in subjektivno?

Verjamete v objektivnost?

Verjamem vanjo, ampak nič ni objektivno. Tudi v velikih medijskih hišah, kot je BBC, ima vse agendo. Urednik ti narekuje, kaj moraš pisati. To je stara šola novinarstva. A verjamem, da lahko dober novinar najde dobro zgodbo. In ko jo najde, je pri tem objektivni, saj pripoveduje zgodbo o človeku. Ko zaidemo v politične teme, tam ni objektivnosti, je vedno levo in desno. Ni sredine. Verjamem v nujnost objektivnosti, a verjamem tudi v dobro zgodbo. Lahko si uveljavljen, pa vseeno delaš 'usrane' zgodbe.

Septembra je svet videl fotografijo z motivom na obalo naplavljenega trupla triletnega sirskega dečka Ailana Kurdijsa. Mednarodna skupnost se je zdela šokirana, a čez nekaj dni se je vse poglelo. Očitno imajo tudi te šokantne vizualne podobe zelo omejen učinek.

Se strinjam, ljudje iščejo dramo. Če si pripovedovalec, te potrebujejo. Potrebujejo te, da jim poveš nekaj razburljivega, nekaj še bolj seksi – kot je Isis. Katero zgodbo boš povedal? Zgodbo Isisa ali Ailana? Nikomur ne bo mar za Ailana. Hočejo zgodbe o Isisu, islamskih spopadih, orožju, sekanju glav, uničevanju novih kultur ... Koliko ljudi pozna Isis in koliko pozna Ailana? Na stotine je takih otrok, kot je Ailan. Vsakodnevno umirajo pod rokami sirskega režima in Isisa.

„Verjamem v nujnost objektivnosti, a verjamem tudi v dobro zgodbo.“

Zakaj ne reagiramo?

Ker nam ne pomeni ničesar. Nekoga vidiš, kako pade, in vas kot novinarje zanima, a ljudi ne. Potrebujejo še veliko časa, da se spremenimo, da začnemo deliti svoja čustva in bolečino z ostalimi. Vlada bi morala razumeti, da mora pomagati ljudem. Da jih nauči in izobrazijo o tem, ne pa da jim ukazuje, kaj smejo početi in kam ne smejo iti. Ljudje smo zanje številke. Za sirske vlado, za slovensko, za dansko ... Vse so enake. V potnem listu imaš številko in poznajo te pod to številko, ne pod imenom in priimkom. Problem je, kako smo dojeti kot ljudje, kako nas dojemajo vlade. Novinarji bi morali biti tu povezava. Pokazati vladi, da jo imajo na očeh in pomagati ljudem.

Vaš radio Sout Raya deluje v Istanbulu. Oktobra je turška vlada iz ene izmed opozicijskih medijskih hiš dobesedno na cesto vrgla novinarje. To je bil eden od najbolj odmevnih ostrih ukrepov zoper medijsko svobodo v Turčiji.

Dva moja prijatelja sta umrla pod rokami Isisa v Turčiji. Naš radio deluje prikrito, vladi nismo povedali, kaj delamo. Sam sem novinar, a je za ostale Sirce drugače. Nič nimajo proti turškemu predsedniku Erdoganu. Utrujeni so od vojne, veliko njihovih sorodnikov je bilo ubitih in ni jim mar za nič drugega. Sam pa jim ne bom povzročal težav. Ker če kot Sirec narediš nekaj, kar ni po godu turški oblasti ali Isisu, to vpliva na celotno sirske skupnosti v Turčiji. Ko kot novinar delaš zgodbo, imaš etično odgovornost. Če naredim zgodbo o Isisu, bo moja družina v Siriji v nevarnosti. V glavi moraš imeti stalen pogovor o etiki. O sebi, o ljudeh, s katerimi si si blizu in o skupnosti. Zgodba s ponarejenimi potnimi listi je škodovala celotni sirske skupnosti. Strah me postane vsakič, ko nekdo pogleda moj potni list. Vidi, da je sirski, kakšen pogled mi bo namenil?

Torej tudi v Istanbulu nimate občutka, da ste varni za zmeraj?

Noben novinar se ni nikoli počutil varnega v Istanbulu. Novinarji hočejo narediti zgodbo, a ni poti do zgodbe, na kateri njihovo življenje ne bi bilo ogroženo. In ne gre le za splošno politično situacijo v Turčiji, tu je še na primer Isis. Veliko ljudi je hitro prepoznanih kot sovražnike. Novinarstvo tam se sooča z ogromno preprekami. Ničesar ne bom naredil, če bi ljudi s tem izpostavil nevarnosti.

Kaj ima Turčija pravzaprav od tega, da vam je ponudila azil? Da vas je zaščitila potem, ko ste zbežali iz Sirije?

Ničesar niso naredili, niso me zaščitili. Tako kot ogromno drugih Sircev sem pač zbežal tja. Zapletena politična situacija je med turškim in sirskim predsednikom. Iz dneva v dan nisi prepričan, če turški predsednik res sovraži sirskega, iz dneva v dan

„Novinarji velikokrat hočejo samo zgodbo, briga jih za šibke ljudi: Gleeejte, tukaj so, tukaj jih imamo, begunce, toliko in toliko beguncev ... Strašljivo.“

je drugače. Pred leti sta bila tesna prijatelja, o čemer priča veliko fotografij. A to se je očitno spremenilo. Vse kar nam je turška vlada prebeglim iz Sirije dala, je prostor za delo, seveda ne v njihovih medijih. Gre po principu: lahko uporabljaš ta prostor, ampak moraš za to plačevati; rento, davke in vse mogoče. Plačujemo kot drugi turški prebivalci, a vedno več in več, pa za vedno nove stvari.

Zakaj ste zaprosili za azil ravno v Turčiji? Ste razmišljali, da bi šli naprej do Evrope, mogoče kam, kjer je bolj varno?

Turčijo smo izbrali, ker je zelo blizu Sirije, poleg tega je v Jordaniji še hujše, politika vlade je še bolj striktna kot v Turčiji. Podobno je v Libanonu, kar ujamejo te in pošljejo režimu. Turčija je bila v trenutku bega edina možna izbira. Nikjer pa ni vse samo dobro, tudi v evropskih državah ne. Ne moreš najti primerne prostora, da bi delal, kar bi si želel. Vsepovsod je ogromno pritiskov, kako delati tisto, kar delaš, na primer novinarstvo. Če govorimo o svobodi ... Mislim oziroma verjamem, da na tem svetu ni svobode izražanja. Tako, povedal sem, kot je v resnici.

Prav nikjer?

Nikjer, ker če se kot novinar recimo odločiš, da boš pisal o Isisu, boš od nekoga takoj zatožen Isisu in boš takoj pod nadzorom. In za celo življenje se te bo držala ta nalepka. Menim, da smo pri svobodi izražanja naredili veliko, veliko korakov nazaj in čutim, da v prihodnosti novinarjev ne čaka nič dobrega.

Študirali ste v Parizu. Kaj čutite po novembrskem terorističnem napadu v Parizu?

Teško je, ker poznam to mesto, po drugi strani pa čutim, da ni prav, ker vsaka oseba, ubita v Parizu, nosi zgodbo, v Siriji pa je ogromno ljudi dnevno ubitih, a njihovih zgodb ni v medijih.

„Ljudje smo zanje številke. Za sirsko vlado, za slovensko, za dansko ... Vse so enake.“

Brezimni.

Brezimni. Ker je tam prekleta vojna. Medijem ni mar za svobodo. Evropskim vladam ni mar za ljudi, a tu je ogromno ljudi, ki jih zanima, veliko ljudi, ki želijo sedaj vedeti, kaj se dogaja v Siriji. Komaj zdaj sicer, po toliko letih.

Nekateri mediji širijo informacije, da so ti teroristi prišli v Evropo tako, da so se pomešali med množico beguncev iz Sirije. Se bo situacija za begunce, prebegle v Evropo, še slabšala?

Situacija je za begunce tukaj, v Evropi, res porazna in mediji to na veliko izkoriščajo. Novinarji ne znajo ravnati s prebeglimi begunci in migranti. To so šibki ljudje, ampak novinarje velikokrat briga za ljudi: »Gleeejte, tukaj so, tukaj jih imamo, begunce, toliko in toliko beguncev ...« Strašljivo.

Mislite, da lahko pomagamo beguncem, ki bodo živeli tu, v evropskem prostoru, z nami, da premagajo to vojno travmo?

Mislim, da si lahko sami pomagajo, a le, če se bodo v Evropi počutili sprejete, res zaželene. Če bi imela evropska skupnost resnične namene pomagati beguncem, a tu je zgolj preigravanje in namišljena pomoč, samo propaganda. Veliki problemi prihajajo. V Nemčiji delajo dobro, lepo delo. Ta zgodovina, ki jo Nemci pišejo sedaj, bo izbrisala slabo zgodovino njihove dežele. Tako se bodo zgodovine Nemčije spominjale prihodnje generacije.

Torej verjamete v Nemčijo?

Verjamem, čeprav se gre določeno ekonomsko politiko. A ljudje bodo vseeno preživeli. In strinjali se bodo, če jih bo Nemčija hotela izkoristiti kot delovno silo. Takoj se bodo strinjali, želijo preživeti.

Kljub temu, da nameravajo zavrtni ogromno prebeglih in jih vračati nazaj v domovino?

Razumem to situacijo. Na milijone beguncev je v Nemčiji. Tu so pa še države, ki so zaprle svoje meje, ne da bi sprejele sploh kakšnega begunca. Problem ni Nemčija, neizogibno je, da bodo na stotine in tisoče beguncev poslali nazaj ... Nemčiji ne bi bilo treba vračati beguncev na vojna območja, tudi ko bodo prihajali novi in novi vali beguncev, če bi le še druge evropske države ponovno odprle svoje meje.

Hanene Zbiss,
tunizijska preiskovalna
novinarka

Namen preiskovalnega novinarstva je spremeniti svet

Piše: Martina Murko Gajšek
Foto: Matej Povše

„Ti ljudje so izgubili svoje domove v Siriji in Afganistanu in so že živeli na ulici. A tam na ulici padajo bombe, mimo hodi Isis in Alkaida. Ulica v Nemčiji je še vedno boljša.“

Mislite, da begunci vejo, kaj jih čaka tukaj? Ali pričakujejo nekakšno obljubljeni deželo?

Dejansko mislijo, da je Evropa kot raj. In dejansko za njih je raj, ker tukaj ni vojne in ubijanja na dnevnem sporedu. Za njih raj pomeni nekaj drugega, ne sanjajo, da bodo prišli v Evropo in jim bodo Evropejci ponudili hiše, avtomobile, denar. Morda kdo izmed njih razmišlja tako, a večina raj pojmuje kot varen pristan, čeprav na ulici. Ti ljudje so izgubili svoje domove v Siriji in Afganistanu in so že živeli na ulici, a tam na ulici padajo bombe, mimo hodi Isis in Alkaida. Ulica v Nemčiji je še vedno boljša. Veliko Sircev si bo v Evropi na novo ustvarilo življenje, kot so si ga Evropejci med svetovnjima vojnoma v Ameriki, in veliko bodo pripomogli k ekonomiji in gospodarski moči posameznih evropskih dežel. Oče Steva Jobsa je na primer migriral iz Sirije v Ameriko ... Ljudje niso prišli v Evropo z namenom, da bi tukaj samo spali, želijo delati.

Še verjamete, da se boste lahko kdaj vrnili v Sirijo? Se lahko ta vojna kdaj konča?

Ne verjamem v rešitev v kratkem času. Rešitev je zmeraj, a ne bo se pokazala v letu, dveh ali treh. Tudi če se mednarodne sile jutri odločijo, da bodo končale vojno v Siriji, bo potrebnih več let, da se vojna zares konča. V Siriji se trenutno dogajajo grozne stvari.

Bašar al Asad je študiral v Veliki Britaniji. Kim Džong Un, severnokorejski voditelj, je študiral v Švici. Oba sta v svojih deželah med največjimi tirani sodobnega časa. Kako je to mogoče, če sta se šolala na zahodu, v (vsaj uradno) demokracijah?

Ne, samo izobraževanje v Evropi ne bo spremenilo miselnosti ljudi, če je nekaj v človeku samem. Tudi če bi takšen človek, ki stremi k moči in oblasti in ju ne zna nadzorovati, odraščal v demokratičnem sistemu, bi ob primerni priložnosti ta težnja prišla na plano.

Je podobno s teroristi? V Parizu so napadli Belgijci, rojeni v Evropi, ki so se vseeno pridružili Islamski državi.

Da, ni le to, kako in kje odraščáš, ali kakšno izobrazbo si pridobil. Nekaj je v človeku, nekaj slabega in nekaj dobrega. V vsakem je nekaj slabega, in človek sam izbere, čemu bo pustil na plan.

Če pogledamo al Asada, on je kriminallec, samo navaden kriminallec, in nič od tega, kar se je drugod po svetu naučil, ni spremenilo tega v njem. Imel je izbiro, kot jo imamo vsi, da bi bil dober človek, a ni. Odločil se je biti slab, odločil se je ubijati, biti ubijalec. A on sam nase ne gleda kot na ubijalca, on gleda na druge Sirce, svoje podložnike, kot na kriminalce. Zanj sem kriminallec jaz in po njegovem moram jaz umreti, ker jaz ravnam napačno. On pravi, da sem jaz ubijalec, da sem v zmoti, da podpiram teroriste. V nekem intervjuju ne dolgo nazaj je dejal, da sirska oblast ne bo sodelovala s Francijo, ker Francija podpira teroriste. Ampak če si Francozi premislijo in ne bodo več podpirali teroristov, bodo sodelovali. To je njegova miselnost. **X**

»Videla sem žrtve Islamske države, predvsem družine jazidskih deklet, spolnih suženj. To me je gnalo, da sem o njih spregovorila.« je ena prvih tunizijskih preiskovalnih novinark Hanene Zbiss na nedavnem festivalu Naprej/Forward začela pripoved o nastajanju njenega novinarskega prispevka Usoda jazidskih žensk, ki jih zajamejo pripadniki Isisa. Še pred to zgodbo je razkrila delovanje vahabističnih otroških vrtcev, ki so jih vodili pripadniki ortodoksne in konservativne veje islama in tako snovali nove generacije teroristov in džihadistov.

Zanje, ki se z vojno soočajo skozi svoja telesa in življenja

Jazidska dekleta so pripadnice starodavne kurdske verske skupnosti, ki izvira iz mezopotamskih religij. Islamisti jih razumejo kot nevernike in zato z njimi ravnajo še posebej surovo. Hanene Zbiss kot urednica spletnega časopisa Iraqiyat, ki piše o interesih in problemih iraških žensk, do tovrstnih tem čuti še posebej veliko odgovornost. »V vsakem konfliktu, v vsaki vojni so najbolj prizadeti otroci in ženske. Nekomu mora biti mar tudi zanje, ki se z vojno soočajo skozi svoja telesa in življenja. To je dolžnost mene kot novinarke in ženske.« pove odločno in premišljeno.

Prispevek, ki ga je napisala poleti, opisuje posledice vdora borcev Islamske države v jazidske vasi, ko moške ubijejo, ženske pa razdelijo glede na starost in status. Nato jih kot vojni plen odpeljejo v hiše na različnih lokacijah po svojih ozemljih. Zbissova je v prispevku razkrila, da ujetnice tam dnevno pretepajo, mučijo in posiljujejo. Z njimi trgujejo kot s spolnimi sužnjami. Žrtve ne vedo, kam in komu jih bodo prodali. Cena je odvisna od njihove starosti in lepote. Najvišjo, približno 166 dolarjev, imajo dekleta, stara do devet let. Borci naj bi se tako približali Mohamedu, ki se je s svojo zadnjo ženo Ajšo poročil, ko je bila stara le šest let.

„V vsakem konfliktu, v vsaki vojni so najbolj prizadeti otroci in ženske. Nekomu mora biti mar tudi zanje, ki se z vojno soočajo skozi svoja telesa in življenja. To je dolžnost mene kot novinarke in ženske.“

Do sedaj so skrajneži ugrabili med tri in štiri tisoč deklet ter žensk. Medtem jim aktivisti in kurdska vlada pomagajo pobegniti preko tihotapcev in nekaterih arabskih plemen. »Do zdaj so jih rešili dva tisoč, kar je dobro. Vendar se operacija žal sprevača v dobičkonosen posel.« ugotavlja Zbissova.

Čeprav naj bi bile ženske na varnem, so namreč še vedno le figura v igri, ki jo igrajo islamski skrajneži in Kurdistanska delavska stranka. Slednja jezo in razočaranje žrtev izkorišča za boj proti Isisu in jih tudi mladoletne pošlje na bojišče: »Izkoriščajo njihovo krhkost, psihološke probleme in željo po maščevanju. Večina deklet ne ve, kaj se dogaja, in so premlade za boj.« tovrstno obljubljanje normalnega življenja obsoja Zbissova in poudarja, da samo rešitev iz primeža skrajnežev še ni dovolj za njihovo ponovno vzpostavitev običajnega življenja. Ker večinoma živijo v konservativni družbi, kjer je posilstvo tabu, ne upajo spregovoriti o svojem ujetništvu. Neželene nosečnosti pogosto prekinejo s splavi, tudi v višjih mesecih nosečnosti, ali pa se otroku svojega posiljevalca v porodnišnici odpovedo.

Isis živi v ljudeh

Kljub nečloveškemu ravnanju s pripadnicami jazidov niso vse ženske v Islamski državi sužnje. Nekateri so borke, tretje so odgovorne za širjenje informacij in promocijo. Hanene Zbiss zatre predsodek o manjvrednosti vseh žensk, saj Isis žensk ne izrabi le za rojevanje otrok. V Tuniziji tako obstaja teroristična skupina samih žensk, katerih misija je po besedah Zbissove promocija Islamske države skozi medije in družbena omrežja. Slednja namreč veljajo za ključna pri širjenju Isisa. »Napad na promotorko na internetu in družbenih omrežjih, ki jih uporabljajo zelo dobro, je način boja proti njim. Ampak hekerji morajo vztrajati. Kajti danes bodo napadli pet tisoč strani, jutri bo vzpostavljenih že novih 10.000.« pripoveduje o boju proti ideologiji.

Zbissova opaža, da se ljudje ne zavedajo, da lahko dogodki v Siriji vplivajo na dogajanje po vsem svetu: »Ljudje morajo razumeti, da terorizem ne zadeva le ene države. Skupaj moramo delovati proti njemu. Teden za tednom smo pričali zračnim napadom, ki ničesar ne spremenijo.« Vojne proti terorizmu ne moreš biti iz zraka, pravi Zbissova: »Predstavljajte si, da je nekdo nizko izobražen ali brez službe. Odrinjen je na rob družbe, zato na spletu najde ljudi, ki mu obljubijo, da ga bodo sprejeli. Isis mu ponudi službo, moč in občutek poguma. Nenadoma dobi vse, kar si je želel. Isis zaživi v njem, živi v ljudeh.«

Štiriletni fantek je prišel iz vrtca prepričan, da se bo boril v Palestini. „Ustvarjajo otroške vodje. Preko njih želijo vplivati tudi na njihove starše in na celotno družbo.“

40 kilometrov od Islamske države

Hanene živi v prestolnici iraškega Kurdistanu, imenovani Erbil, ki je od ozemlja Islamske države oddaljena le 40 kilometrov. Pravi, da je kljub temu na zelo varnem območju, saj sta tam med drugim ameriška in britanska ambasada ter sedeži številnih multinacionalk. Bližina jim daje tudi bolj jasen vpogled v delovanje Isisa. »Poslušamo lahko celo radio Islamske države. Vse njihove programe – v arabščini, angleščini, ruščini in francoščini. Vemo, kdo so ljudje, ki jim pripadajo. In niso enoviti. Sestavljajo jih tri skupine – Iraški borci, nekdanja Al Kaida, potem so tu Al Ba'ath, vojaški komandirji, ki so pripadali politični stranki Sadama Huseina, in tuji borci iz Evrope, Tunizije, Egipta,« pripoveduje Zbissova. Med sabo tekmujejo in zato so notranji konflikti neizogibni. Včasih pridejo na dan tudi informacije, da je Isis ubil skupino lastnih borcev. Kljub temu so njihov entuziazem, skupen občutek moči in visoke morale, finančna preskrbljenost, zelo razvito orožje ter neprestan dotok novih borcev razlogi, zakaj jih prepripi ne omajajo.

Po objavi zgodbe o žrtvah Isisa Hanene ni prejela groženj. Pravi, da je islamistom bolj ali manj vseeno, kaj ljudje govorijo o njih. Ne dvomijo o svoji moči in želijo, da se jih ljudje po vsem svetu bojijo. To včasih dosegajo tudi preko površinskega poročanja zahodnjaških medijev o dogajanju na Bližnjem vzhodu. »Zahodnjaški mediji pogosto poročajo s predsodki, ker nimajo dovolj časa, da bi razumeli celotno situacijo in kompleksnost resničnosti ter zgrešijo bistvo konflikta,« pravi Zbissova. To pa pomeni tudi slabše razumevanje dogajanja na Bližnjem vzhodu in njegovega navezovanja na Zahod.

Zgodba, ki je majhen korak k spreminjanju sveta

Hanene Zbiss je svoj boj proti terorizmu začela pri njegovih koreninah. Decembra 2013 je objavila zgodbo o vahabističnih otroških vrtcih v Tuniziji. Zanj je prejela nagrado Organizacije arabskih novinarjev za preiskovalno novinarstvo (ARIJ) in bila na letošnji svetovni konferenci preiskovalnega novinarstva nominirana za nagrado novinarjev, ki delujejo v nevarnih okoliščinah, Global Shining Light.

Pred razkritjem je leto dni raziskovala delovanje nelegalnih vrtcev, ki jih vodijo pripadniki izredno ortodoksne in konservativne veje islama. »Tu snujejo novo generacijo teroristov in džihadistov. Otroci do šestega leta šele vzpostavljajo svojo osebnost in karakter. Če v tem času z njimi grdo ravna in jim perejo možgane, bo to imelo posledice na celo njihovo življenje. Nimajo še kritičnega razmišljanja, zato lahko z njimi manipulira vsak,« pove, kaj jo je spodbudilo, da se je pod krinko s skrito kamero prijavila na usposabljanje za poučevanje v enem izmed vrtcev in tam delala tri mesece.

Čeprav muslimani otroke začnejo učiti molitev pri sedmih letih, so otroci v vahabističnih vrtcih molili že od tretjega leta. »Z njimi ne ravna kot z otroki. Ure in ure se učijo Koran, pesmi o džihadu in posmrtnem življenju,« pripoveduje. Otroci se tam ne gibajo in se ne igrajo. Tisti, stari med tri in pet let, morajo tudi po štiri ali pet ur mirno sedeti in se učiti. Ker vahabizem ne dovoljuje upodabljanja obraza, otroci barvajo le

podobe ljudi brez oči, nosu in ust. Namesto obraza imajo le prazen oval. Triletna deklica, ki je obiskovala vrtec, se je zato pretvarjala, da ne vidi. Zdravniki so ugotovili, da si zaradi tovrstnih risb ni znala predstavljati, da ima oči. Štiriletni fantek je prišel iz vrtca prepričan, da se bo boril v Palestini. »Ustvarjajo otroške vodje. Preko njih želijo vplivati tudi na njihove starše, saj otroci stvari, ki se jih učijo v vrtcu, prenašajo na starše in kasneje na celotno družbo,« pripoveduje Zbissova.

Starši večinoma ne vedo, kaj se dogaja v vrtcih. Otroka zjutraj oddajo pred vrati in ga popoldne tam tudi prevzamejo. Opazila je, da je malo staršev, ki tja pripeljejo otroke, tradicionalno vernih. Otroke so tja med drugim vpisovali odvetniki, zdravniki in novinarji. Za vpis v verski vrtec se večina odloči zaradi posledic dvajsetletne diktature Ben Alija, ki je prepovedovala vse, kar je bilo povezano z vero. Številni so želeli otrokom z vpisom v verski vrtec dati občutek svobode, ki se je razširil po revolucijah Arabske pomladi. Potem je tu še upanje, da bodo moralno krizo rešili z vračanjem k vrednotam, ki jih uči vera. Ker so vrtni nezakoniti in ne plačujejo davkov, niti ne prijavijo delavcev, so zato tudi veliko cenejši od drugih.

Čeprav je Hanene Zbiss vedela, da dela dobro stvar, je bil stik z otroki zanj zelo težak: »Vidiš, kaj se dogaja z njimi in ne moreš narediti ničesar. Spomnim se triletne deklice, ki je prišla do mene in mi dala risbico učiteljice. Narisala jo je v nikabu, oblačilu, ki zakriva ves obraz razen oči. Deklica njenega obraza sploh ni poznala. Bila sem nemočna. Vendar sem se trudila ostati mirna in se vesti čim bolj normalno. Dopovedovala sem si, da jim zdaj res ne morem pomagati, ko pa bom preiskavo objavila, bom zanje naredila nekaj dobrega,« pove.

Po objavi zgodbe so oblasti zaprle sto vahabističnih vrtcev. »Namen preiskovalnega novinarstva je spremeniti svet. Ne pravim, da so zaprli vse vahabistične vrtnice. Ne vem, koliko jih je še. Ampak sto je dober začetek,« ostaja optimistična. X

Islamisti ne dvomijo o svoji moči in želijo, da se jih ljudje po vsem svetu bojijo. To dosegajo tudi preko površinskega poročanja zahodnjaških medijev o dogajanju na Bližnjem vzhodu.

Eva Jung,
danska preiskovalna novinarka

Razkrivanje tega, kar hoče nekdo skriti

Piše: Valentina Novak
Foto: Matej Povše

V otroštvu ji je babica brala najrazličnejše zgodbe, kasneje pa jo je spodbujala k diskusijam o družbi in k političnemu aktivizmu. V srednji šoli jo je k novinarstvu nagovorila ena izmed ljubših profesorice in ni dolgo trajalo, da se je znašla v teh vodah. Eva Jung, novinarka danskega časopisa Berlingske, se lahko pri 29 letih pohvali s skoraj petletnimi izkušnjami kot ena boljših preiskovalnih novinark v svoji državi in s soavtorstvom pri projektu #Sporet, ki je prejel skandinavsko in svetovno nagrado za podatkovno novinarstvo. Trenutno je tudi podpredsednica Danskega združenja za preiskovalno novinarstvo. Živahna, zgovorna in zelo skromna, kljub svojim dosežkom, meni, da se vedno najde prostor za dobro novinarstvo. V svoji karieri je med drugim razkrila prirejanja v danskem nogometu in zamolčane spolne škandale v danski Rimskokatoliški cerkvi. Na letošnjem festivalu Naprej/Forward je predstavila nagradjeni projekt, v katerem se je skupaj s sodelavci lotila zbiranja, analize in predstavitve metapodatkov dveh danskih poslancev.

Kaj vas je spodbudilo k projektu #Sporet (#Tracked)?

Snowdnovim razkritjem o zbiranju metapodatkov državljanov s strani ameriških in britanskih obveščevalnih agencij veliko ljudi ni verjelo. Skoraj nihče pravzaprav ni vedel, kaj so metapodatki, če pa že, jih problematika ni zanimala in je bilo najpogosteje slišati: »Nič nimam za skrivati, ne varam žene, nisem kriminallec, plačujem davke ... Naj zbirajo te podatke, če želijo.« Poleg tega je bilo veliko Snowdnovih dokumentov za širšo javnost zelo zapletenih. Mesece je trajalo, da so jih popolnoma dešifrirali. Kolega, ki je na Danskem prevzel zgodbo o dokumentih Ameriške agencije za nacionalno varnost NSA, se je z njimi zelo namučil. Vseeno sem mu tudi malo zavidala, da je ravno on dobil to zgodbo (smeh). Naš cilj je bil zato najti nekaj drugega, nekako drugače razložiti in poenostaviti metapodatke in predstaviti, kaj njihovo zbiranje pomeni za človeka. Odločili smo se, da želimo pokazati, koliko metapodatkov obstaja o vsaki osebi, kaj lahko na njihovi podlagi sklepamo o človeku, kakšne vzorce lahko najdemo, kako se lahko z njihovo pomočjo človeku približamo in navsezadnje, ali so lahko nevarni, če se znajdejo v napačnih rokah. Dvoumno ime projekta ('tracked' – 'zasledovan') je bilo izbrano namensko – lahko si tisti, ki pušča sledi, ali pa tisti, ki ga zasledujejo.

Kako ste potem idejo razvili?

V osnovi smo se želeli spomniti najbolj nore ideje, kar je možno. Ideja o sklepanju življenjskih navad osebe na podlagi metapodatkov se nam je zdela najbolj zanimiva. Za večjo prepoznavnost projekta smo se nato domislili, da bi zbirali in analizirali metapodatke dveh danskih poslancev, dveh javnih osebnosti. Najprej smo imeli v mislih le enega, vendar sta dve osebi bolj praktični, v primeru, da se ena odloči izstopiti, zbolji ali kaj podobnega, poleg tega z dvema osebama dobiš tudi zelo različne vzorce. Izbrali smo Sofie Carsten Nielsen iz Socialno-liberalne stranke, ki je poročena in mati dveh otrok, ter Jensa Joela iz Socialnih demokratov, samskega moškega. Prav tako smo gledali, da gre za mlajšo populacijo, ki je bolj nagnjena k uporabi socialnih omrežij, kupuje prek spleta in podobno, ker s tem generira veliko podatkov.

Kaj točno sploh so metapodatki?

Po definiciji so metapodatki podatki o podatkih. Če razložim na preprostem primeru – pri telefonskem klicu so metapodatki številka, s katere kličete, številka, na katero kličete, čas in dolžina klica ... Vse to, ne pa vsebina pogovora. Isto velja za vse ostale metapodatke – gre za podatke brez vsebine.

Kako potem iz njih ustvariti vsebino, zgodbo, kot ste naredili pri Sofie in Jensu?

To je bilo še najlažje. Ko imaš tako veliko količino podatkov, jih le povežeš in dobiš zelo intimne vzorce o človekovem življenju. Samo s podatki lokacijskih točk lahko ugotoviš, kje natančno se je človek premikal, sklepaš, kaj je tam delal, iz bančnih podatkov vidiš, koliko denarja je zapravil za živila ... Povedano s primerom, ki ga je uporabil Glenn Greenwald: vsak klic je zabeležen. Recimo, da ženska kliče na kliniko za splav, potem svojo sestro in nato spet kliniko za splav. Kaj bi si mislil? Morda namerava narediti splav, morda kliče v imenu svoje sestre. Zamisliš si lahko različne scenarije, ampak vseeno so razvidni vzorci v življenju osebe, s čim se trenutno ukvarja. Z razlogom imamo ključavnice na vratih in zaprta vrata, ko smo na stranišču. So stvari v življenju, pri katerih si želiš zasebnosti.

„Dvoumno ime projekta ('tracked' – 'zasledovan') je bilo izbrano namensko – lahko si tisti, ki pušča sledi, ali pa tisti, ki ga zasledujejo.“

„Ko imaš tako veliko količino podatkov, jih le povežeš. Recimo, da ženska kliče na kliniko za splav, potem svojo sestro in nato spet kliniko za splav. Kaj bi si mislil? Morda namerava narediti splav, morda kliče v imenu svoje sestre. Zamisliš si lahko različne scenarije, ampak vseeno so razvidni zelo intimni življenjski vzorci.“

Katere metapodatke ste pridobili?

Dobili smo ogromne količine podatkov. Več kot 18.000 elektronskih sporočil, 31.000 registriranih telekomunikacij, 2.400 bančnih podatkov, 34.000 lokacijskih točk, 2.800 koledarskih informacij ... Sporočila, podatke z mobilnih aplikacij, lokacije, na katerih so se povezali z internetom, kdaj in kaj so kupili preko spleta, kje in kdaj so slikali s telefonom, transportne podatke – za katerimi vlaki in taksiji so brskali ... Prav tako tudi informacije s Twitterja in Facebooka – s kom so se spoprijateljili, katere slike so všečkali in tako naprej.

Kako ste med projektom vse te podatke zaščitili pred morebitnimi zlorabami?

Zavedali smo se, da gre za res nor projekt in obema poslancema smo obljubili, da bomo metapodatke strogo varovali. Zato smo ves čas delali na računalnikih, ki niso bili povezani na internet. To nam je malo otežilo delo, a vire moraš zaščititi. Naredili smo kopije podatkov z njihovih pametnih telefonov, jih prenesli na računalnik in delali nepovezano z omrežjem.

Kako ste vse te metapodatke predstavili?

Problematično je bilo, ker smo imeli podatke v zelo različnih formatih. Zato smo jih najprej pretvorili v Excelove preglednice. Ko smo imeli podatke organizirane,

„Tudi sama sem začela svojo elektronsko pošto kodirati, virom pa svetovati, naj mi kočljivih informacij ne pošiljajo prek spleta, ampak jih naj raje natisnejo in se z mano dobijo v živo, brez elektronskih naprav in telefonov.“

je nastopil pravi izziv – kako jih vizualizirati in narediti razumljive? Ustvarili smo spletno stran #Sporet (#Tracked v angleščini, 'Zasledovan' v slovenščini). Na njej se lahko pomikaš skozi prostore, v katerih rumene pike predstavljajo različne zbirke podatkov. Če na primer kliknemo na telefon od Sofie, lahko vidimo podatke z njene aplikacije za tek, na primer: kje je tekla, kdaj, kako hitro, katere dni v tednu ... Iz podatkov o klicih je bilo razvidno, da večinoma kliče poslanske sodelavce, zato se je Sofie s pomočjo tega prikaza na koncu tudi zavedla, da je v resnici zelo malo v kontaktu s svojo družino, preveč pa s sodelavci in da mora začeti posvečati več časa družini.

Zakaj bi pravzaprav nekdo na tak projekt pristal? Vse njune navade in življenjski vzorci so bili javno razkriti.

To smo se spraševali tudi sami. Oba sta menila, da je pomembno, da se v medijih začne več pisati o nadzoru in zbiranju naših podatkov. Poleg tega sta želela tudi več prepoznavnosti, kar sta s tem projektom definitivno oba pridobila. Pred njim še nista bila tako uveljavljena politika, teči jima je začel šele prvi mandat v parlamentu. Vsi smo se ves čas zavedali, da imamo tudi potencialno možnost uničiti njuni karieri. Če bi namreč v njunih metapodatkih našli kaj, kar bi lahko ogrozilo njuno politično kariero, bi kot novinarji to vseeno objavili, saj bi šlo za informacije javnega značaja. K sreči nismo naleteli na kaj takšnega. Pred projektom sta Sofie in Jens vsak pri sebi premislila, ali sta kršila kakšne zakone in podobno, prišla do zaključka, da nimata nič za skrivati in pristala na projekt. Na koncu projekta pa je bilo njuno mnenje seveda drugačno. Izkusila sta, koliko podatkov se generira na vsakem človeku. Ko je projekt postal javen, jima je bilo kar malo neprijetno. Mislim, da če bi ju danes še enkrat pozvali k sodelovanju, bi bil njun odgovor negativen.

Vam je bilo kdaj neprijetno ob zbiranju in pregledovanju vseh teh podatkov neznancev, ste imeli kakšne zadržke?

Vedeli smo, kaj nas čaka. Malo je bil čuden občutek na začetku, ko smo bili bombardirani s toliko podatki in vzorci dveh ljudi. Sofie in Jensu smo vse razložili, vedela sta, kaj ju čaka. Še največ dilem smo imeli glede posrednih udeležencev, ljudi, ki nam niso dali izrecnega dovoljenja za sodelovanje v projektu, a so v resnici sodelovali, saj so

„Zgodbo raje začnem iz nekega izhodišča – iz podatka, ki me v poplavi ostalih zmoti, iz kakšnega namiga in podobno. Dober preiskovalni novinar ima 'nos' za to, da zasluži, kdaj nekje nekaj ni v redu.“

bili vključeni v metapodatke poslancev – v telekomunikacijske podatke, elektronske pošte ... Zato smo tudi njih kontaktirali in jih obvestili, kaj delamo; večinoma niso imeli problemov s tem, če pa že, podatkov v zvezi z njimi nismo uporabili.

Za projekt ste prejeli skandinavsko in svetovno nagrado za podatkovno novinarstvo. Je tudi pri širši javnosti pustil kakšen vtis?

Ljudem, ki so projekt spremljali, je odprl oči. Pred tem v vsakdanjem življenju o metapodatkih niso razmišljali, nato pa so se začeli zavedati, da njihov telefon ves čas oddaja signal, kje se nahajajo, in sporoča, kakšna je njihova geografska lokacija – vsakič, ko se povežejo na brezžični internet. Sprevideli so, da so lahko vsi ti podatki zelo nevarni, če se znajdejo v napačnih rokah. V času projekta je bilo tudi sicer v javnosti veliko diskusij na temo zbiranja naših podatkov, zato je bil pravi trenutek zanj. Pisalo nam je nekaj učiteljev, ki so projekt pohvalili in nam sporočili, da bodo otrokom v šolah predali naše sporočilo, v kakšnem svetu odraščajo in česa se morajo zavedati. Novinarjem je prinesel zavedanje o tem, kako moramo v današnjih časih svoje vire varovati. Tudi sama sem začela svojo elektronsko pošto kodirati, virom pa svetovati, naj mi kočljivih informacij ne pošiljajo prek spleta, ampak jih naj raje natisnejo in se z mano dobijo v živo, brez elektronskih naprav in telefonov.

V dobrih štirih letih dela na časopisu Berlingske ste sicer ustvarili že kup poglobljenih zgodb. Kako jih najdete?

Potrebuješ neko izhodišče. To poskrbi za razliko med dobro in nadpovprečno zgodbo. Če razmišljaš v smislu, da želiš narediti zgodbo o nelegalnem orožju na Danskem, v večini primerov taka zgodba ne bo prelomna. Sama raje zgodbo začnem iz nekega izhodišča – iz podatka, ki me v poplavi ostalih zmoti, iz kakšnega namiga in podobno. Dober preiskovalni novinar ima 'nos' za to. Ves čas se mora spraševati o stvareh in zaslužitvi, kdaj nekje nekaj ni v redu. Na drugi strani pa mora za to imeti tudi čas, da že v osnovi neko temo poglobljeno spremlja in tako lažje uvidi, ko kaj v tej zgodbi 'ne štima'. Z leti se naučiš, kako se lotiti tem in pristopiti k virom. Res je, da imam že kar nekaj izkušenj, a vseeno se imam še toliko za naučiti in toliko zgodb za raziskati. Dogodki, kot je festival Naprej, so tisti, ki me navdihujejo, saj se tu učiš od kolegov, odkrivaš nove metode in pleše sodelovanja.

Vam kdaj zaradi razkrivanja kočljivih tem tudi grozijo?

Da, prišlo je že tudi do tega. Gre za osebne ali profesionalne grožnje. Pri profesionalnih največkrat grozijo, da bodo razkrili moje vire, ker ne želijo, da bi bil članek objavljen. Pri osebnih grožnjah pa se osredotočijo na kaj iz tvojega življenja.

Kako se spopadate z njimi?

Ovisno, za kakšne grožnje gre, koliko so strašljive, nazorne in konkretne. Če ti nekdo grozi, da te bo ubil, logično, da boš to vzel resno in poklical policijo. Ko pa ti govorijo stvari kot »Vem, kje živiš, kam si hodil/a v srednjo šolo, ugotovil/a bom, kaj delaš v življenju«, pa ti mnogokrat razni državni organi ne morejo kaj dosti pomagati. K sreči je moj nadrejeni tak, da mi vedno priskoči na pomoč, če se česa bojim, in zna takšne situacije tudi obvladati. Pomembno je, da tvoj urednik verjame v to, da si moraš za raziskovanje vzeti čas, a ti hkrati zna dati tudi kaj prosto in te vprašati, ali pri čem rabiš pomoč. Tako ne delaš kot v nekem svobodnem poklicu, ampak imaš za seboj celo ekipo in nek občutek varnosti, zavarovanje.

Kakšno je stanje na časopisu Berlingske in v tisku?

Časopisi grede samo še v eno smer, kar se tiče bralcev – navzdol. Po drugi strani pa nisem slišala za skoraj nobeno digitalno platformo na Danskem, ki bi postala zelo uspešna in dobičkonosna. Nekaj jih je že, ne pa veliko. Naši bralci pa so tako ali tako večinoma starejši. Vendar sem prepričana, da se bo vedno našel prostor za dobro novinarstvo, ne glede na tip medija. X

Slovenka, ki živi in dela
točno med Kitajsko in New Yorkom

V Londonu vse živi eno z drugim

Piše: Martina Murko Gajšek

Foto: Sanja Gornjec, osebni arhiv Alenke Oblak

Alenka Oblak že več kot desetletje živi in dela v Londonu. Po končanem študiju na Naravoslovnotehniški fakulteti je kot 'au pair' odšla v britansko prestolnico, da bi izpopolnila svojo angleščino. Nato se je vrnila v Slovenijo in leto dni delala v tiskarni časopisa Delo. Kmalu je priložnosti začela iskati v tujini. Po treh tednih je po uspešno opravljenem razgovoru dobila službo. Zdaj dela v založniškem podjetju Phaidon Press, kjer skrbijo za izdajo knjig o fotografiji, arhitekturi in sodobni umetnosti.

Zakaj ste se odločili za iskanje službe prav v Londonu?

Slovenija se mi je takrat zdela tako majhen prostor. Zdelo se mi je tudi, da imam s svojo izobrazbo zelo majhne možnosti dobiti službo, ki me bo zanimala in bo imela vizijo. Delovo tiskarno sta takrat vodila gospod in gospa Hrast, ki sta imela svojo politiko vodenja, v kateri se preprosto nisem videla. Ni se mi zdelo, da bi se lahko izrazila v njihovi viziji. In plače so bile mizerne. London pa je takrat imel svoj hip. Ravno se je odprl za Evropsko unijo in zelo hitro si dobil službo. Življenje je sicer veliko dražje, a so tudi plače višje. Pa bila sem dvanajst, trinajst let mlajša. Pritegnile so me priložnosti, zabava, mednarodnost in vznemirljivosti, ki jih London ponuja.

Kaj vas je ob prihodu najbolj presenetilo?

Arhitektura. Ko sem prvič šla v London, sem v mesto vstopila preko Vzhodnega Londona, ki je bil takrat veliko bolj reven in razrut kot danes. Najbolj me je presenetilo, da so bile fasade neobdelane in okna zanemarjena. Ko sem najela prvo sobo, sem opazila, da so te stare viktorijanske hiše zelo slabo narejene. Povsod je prepah, ogromno hiš še vedno nima centralne kurjave. Po drugi strani pa me je presenetilo, kako bogat in mednaroden je London ter koliko je priložnosti, da dobiš službo in razviješ kariero, če si mlad in ambiciozen. Pri tem pa tekmuješ z ljudmi s celega sveta. Od Avstralcev, Nizozemcev, Američanov, Latinov, Vzhodnih Evropejcev ... Presemetila me je tudi razslojenost družbe in ozaveščenost ljudi o tem, kaj je delavski, kaj srednji, kaj srednji zgornji razred in kaj je elita. In da se ljudje obnašajo v skladu s pravili, ki veljajo znotraj teh razredov.

Kaj je primer teh pravil znotraj razredov?

Recimo že sam jezik in naglas. Vsak razred ima svoj naglas in uporablja določene besede. Na primer pri nas stranišču vsi rečemo WC. Angleži iz delavskega ali spodnjega srednjega razreda rečejo 'toilet', srednji in srednji zgornji razred, pa rečejo 'loo' ali 'lavatory'.

„Najbolj mi je všeč toleranost. Moti pa me, da so izjemni diplomati. Včasih rabiš en teden, da dojameš, da ti je nekdo rekel ne.“

Kako ste po selitvi zgradili svoje življenje v Londonu?

Že iz Slovenije sem začela pošiljati življenjepise in se prijavljati na oglase. Iskala sem službo v firmah, povezanih s tiskom in založništvom. V roku treh tednov sem dobila vabilo na razgovor od ene največjih založniških hiš, ki se je takrat imenovala Brandon house. Službo sem dobila in ugotovila, da me založništvo zanima in da se ujamem s kolektivom.

Ostali ste v založništvu, ne pa tudi v podjetju, kajne?

Da, še vedno delam v založništvu. Phaidon Press je moja tretja firma. Spremljam izdelavo knjige. V postopek vstopim, ko pride do oblikovanja. Ampak nisem oblikovalec. Imamo tri kreativne oddelke: uredniškega, oblikovalskega in produkcijo. Jaz delam v produkciji in tesno sodelujem z drugima oddelkoma. Ko pridejo prve slike v pisarno, začnem delati na slikah, potem na tekstu, raziskavi materialov, cenah in papirju. Knjigo naredimo na primer v Hong Kongu, kar obsega produkcijo, torej tisk notranjosti, platnic in ščitnih ovitkov. Potem knjige zvežemo in jih v hongkoškem pristanišču naložimo na ladje, ki jih dostavijo v naša skladišča po Veliki Britaniji, Evropi, ZDA in Avstraliji. Distribucija pa poteka znotraj več držav in omogoči, da so knjige dostavljene v trgovine, za publiciteto in marketing.

V osemmilijonskem mestu je konkurenca na trgu dela verjetno kar huda.

V Londonu za službo tekmuješ z ljudmi z vsega sveta. Če si moški, je to dodatna prednost. Tudi tu je družba zelo segregirana. Življenjepis moškega bo prišel veliko dlje in tudi njegova plača bo višja. Obstaja celo raziskava, kjer so v neko podjetje poslali popolnoma enaka življenjepisa. Prvi je bil podpisan z ženskim, drugi pa z moškim imenom. Slednji je prejel veliko višjo oceno kot ženski.

Razmišljate kdaj o vrnitvi v Slovenijo?

Bi se vrnila, če bi bili pogoji za delo boljši. Če bi se mi ponudila priložnost v skladu z mojimi pričakovanji, bi jo sprejela.

„V Londonu za službo tekmuješ z ljudmi z vsega sveta. Tudi tu je družba zelo segregirana. Življenjepis moškega bo prišel veliko dlje in tudi njegova plača bo višja.“

„Kar me najbolj šokira, ko grem kam ven iz Londona, je, kako so ljudje videti nezdravo – veliko jih ima recimo prekomerno telesno težo.“

Za London pravijo, da v njem ne najdeš pravih Angležev. Kakšen je odnos Londončanov do tujcev? Ste se kdaj počutili nedobrodošli?

Ne, v Sloveniji sem bila veliko večkrat snobirana kot v Londonu. Sicer pa, London je London, London ni Velika Britanija. Je ogromno, mednarodno, zelo tolerantno mesto. Ponuja ogromno v smislu kulture, predstav, prireditev, koncertov, kulinarike – tu so restavracije s kuhinjami z vsega sveta. Ker je toliko tujcev, je veliko lažje navezati stike z novimi ljudmi. Tujci se spentljamo skupaj, ker vsi vemo, kako je živeti v mestu, kot je London. Delimo si dobre in slabe stvari.

Kako bi opisali London?

London je zame glavno mesto Evrope. Je najbolj dinamično in kreativno mesto. Čeprav je bilo tu včasih več priložnosti, jih je še danes ogromno. Sem se je iz New Yorka preselil finančni center sveta. Pa čisto na sredini je. V Londonu si točno med azijskim in ameriškim časom. Pri mojem delu se to zelo pozna, ker delam v vseh treh časovnih conah. Tako da ko Kitajci zaključujejo, pridem v službo in ko jaz zaključujem, se zbudijo Newyorčani.

Kateri kotiček mesta vam je najljubši?

Hyde park. Ker je ogromen in se v njem lahko popolnoma izgubiš. Tudi zaradi načina vzdrževanja parka. Del je na primer popolnoma zaraščen, del pa je super vzdrževan s cvetličnimi gredami in fontanami.

Kaj vam je pri Britancih najbolj všeč? Vas mogoče kaj moti?

Najbolj mi je všeč tolerantnost. Moti pa me, da so izjemni diplomati. Včasih rabiš en teden, da dojameš, da ti je nekdo rekel ne.

Kako se življenje v strogem, turističnem centru Londona razlikuje od iz centra bolj odmaknjenegega?

Center je zelo urejen. Odkar živim tu, se je zelo spremenil na bolje. Se pa pozna, da je London ogromen. Že če se prestaviš iz prve cone – torej iz centra – v drugo, ki je že malo bolj odmaknjena, najdeš ogromno žepkov. Tam so nekatere soseske krasno urejene, druge nekoliko manj. Posebnost Londona je, da imaš na eni ulici socialna, na drugi pa top premožna stanovanja. Vse živi eno z drugim.

Pa ljudi bližina takšnih razlik ne moti?

Zagotovo je problem v smislu, da se zavedajo razlik, ki se samo večajo. Ni pa nasilja in izgredov.

Predstavljam si, da so stanovanja v Londonu dražja kot drugod po državi.

Stanovanja v Londonu so tako draga, da si jih večina ljudi preprosto ne more privoščiti. S povprečno plačo je nemogoče odplačati stanovanje. Vlada pod Tonyjem Blairom je vpeljala nekakšne sklade, ki omogočajo nakup stanovanja po deležih. Torej na način, da lahko kupiš 25 %, 50 %, 60 %, 80 %, ne nujno 100 % stanovanja. Za tisti del, ki ga ne moreš kupiti, plačuješ najemnino. Da pa lahko kupiš del stanovanja, moraš izpolnjevati določene pogoje. Imeti moraš na primer določeno višino plače, da sploh dobiš posojilo.

Kakšno pa je življenje izven Londona?

Čeprav so plače nižje, je tam življenje lažje, saj so tudi stroški nižji. Izven Londona vlada popolnoma drugačna mentaliteta, drugo ozračje. Kar me najbolj šokira, ko grem kam ven iz Londona, je, kako so ljudje videti nezdravo – veliko jih ima recimo prekomerno telesno težo.

Nedavni teroristični napad v Parizu. Kako so Britanci reagirali po 13. novembru?

Britanci so Francozom ponudili veliko podpore. Dan ali dva po napadih je bila na Wembleyju prijateljska tekma med angleško in francosko ekipo. Stadion so okrasili v barvah francoske zastave, vse je bilo v znamenju Pariza. Žrtvam so se številni poklonili z minuto tišine. V službah, pa tudi ljudje na cesti, so se ob enajstih za trenutek ustavili. Ogromno spoštovanja je bilo prisotnega, ker so Britanci že imeli podobne izkušnje. Na ulicah, na podzemni in na drugih javnih prostorih je bilo opaziti več policije.

Kakšno pa je vzdušje po decembrskem 'terorističnem incidentu' na postaji londonske podzemne železnice?

Vzdušje ni bistveno drugačno. Je pa na podzemni in pred vhodi vanjo veliko več policistov. Ta teden je podzemna železnica celo dosegla rekord, saj je v vsej zgodovini

„Tako je po eni strani vedno manj Britancev naklonjenih kraljevi družini, ampak se zavedajo pomena in teže, ki jo družina nosi na mednarodnem nivoju.“

svojega obstoja preseгла štiri milijone potnikov. Torej je morda vzdušje celo nasprotno od pričakovanega. Britanci živijo s tem. Imeli so Iro, pa napad na podzemni in avtobusu že sedmega julija. Zelo so ozaveščeni glede teh stvari.

Ena prvih asociacij na Veliko Britanijo je kraljeva družina. Kakšen pomen še ima?

Načeloma ne spremljam dogajanja s kraljevo družino, razen če slučajno naletim na to. Imam občutek, da je Britancem kraljeva družina vedno manj pomembna. Ker pa so pragmatiki, se zavedajo, da je kraljevo družino dobro poslati v države, s katerimi Velika Britanija želi skleniti nove poslovne vezi. Ob obisku kitajskega predsednika v Londonu se je na primer kraljeva družina pripravila na njegov sprejem z vsem orožjem, bogastvom in lepotami, da bi ga impresionirala. Tako je po eni strani vedno manj Britancev naklonjenih kraljevi družini, ampak se zavedajo pomena in teže družine na mednarodnem nivoju.

Slovenci imamo nedeljske izlete, veliko se jih na morje odpravi na Hrvaško. Ste tudi pri Britancih opazili podoben vzorec?

Zopet je odvisno od razredov. Delavski razred ponavadi gre v resorte v Španiji, kjer se zasidrajo v območjih z večinoma angleško govorečimi turisti, angleškimi kavarnami in z angleškim zajtrkom. Srednji razred pogosto potuje v Francijo, ogromno Britancev iz srednjega razreda ima hiše na jugu Francije.

Ravnokar so za nami prazniki. Kakšen je londonski božič?

Londonski božič je super. London postane popolnoma tih. Čisto drug planet je. Podzemna in avtobusi ne obratujejo, vzpostavljenih je le nekaj nujnih linij. Trgovine so zaprte, edini taksiji, ki delajo, so tisti, ki jih vozijo na primer muslimani ali hindujci. Britanci božič praznujejo podobno kot Američani. Na kosilu se zbere vsa družina, dobijo se s prijatelji in se obdarujejo. Imajo jelko in veliko denarja zapravijo za darila. Okoli božiča je velik rompomom. **X**

Teden na Portugalskem:
Lizbona in Porto

Meglen spomin na mesti ob Atlantiku

Piše: Anamarija Lukovac
Foto: Blaž Andoljšek, Patricija Fašalek

Nisem je uspela začutiti, tako kot sem začutila druga mesta. Moje srce ni začelo biti v ritmu njenega temperamenta. Domov se nisem vrnila pretresena zaradi njenih nepojasnjenih šarmov, nepričakovanih zgodb ...

Portugalska je bila dolga leta ena izmed tistih nekaj evropskih držav, ki jih na mojem stenskem zemljevidu še ni prebadal žebliček. Morda je bila napaka v tem, da sem želela to podrobnost nasilno spremeniti, da sem septembra že tako predozirala potovanja ali pa, da je moja pot na jugozahod Evrope zaznamovala neprijetna angina. Niti slučajno ne pravim, da mi Porto in Lizbona nista bila všeč, morda sta bila samo preveč popolna.

Prepotovala sem že dober del Evrope, pa ne znam Lizbone in Porta primerjati z nobenim drugim mestom. Lizbona ima sledi Gaudijeve Barcelone, pridih ozkih italijanskih ulic in značaj San Francisca. Porta zares ne znam upravičeno ob bok postaviti ničemur. Na podlagi nekaj dni in dveh mest si je praktično nemogoče ustvariti celotno predstavo. Že to, da smo s prijatelji obiskali samo Lizbono in Porto, je bilo z naše strani osladno dejanje, za katerega nas je lahko malo sram. Šli smo tja, kjer nam bodo, če bomo hoteli ali ne, na pladnju ponudili izkušnjo, kakršno lahko dobijo vsi. Po enem tednu Portugalske nikakor ne morem napisati turističnega vodiča, komaj se namreč spomnim imen znamenitosti in okrožij. Imam pa izkušnjo, zato lahko povem zgodbo. Potovala sem s še tremi prijatelji. Takšne gneče na potovanjih nisem vajena. Ko sedaj skušam osvežiti spomin na našo pot, se mi pred očmi pojavljajo samo prijatelji, šale, ki smo jih zbijali, in težave, ki so nas izzivale. Trudim se pogledati v ozadje nanje fokusirane slike, v mesto, ki se megleno skriva za njihovimi hrbti, pa ga ne morem videti jasno, v vseh njegovih podrobnostih, če se še tako trudim. Ne morem se ga dotakniti, samo listam lahko med razglednicami. Čudovitimi, ličnimi, barvitimi, prikupnimi, popolnimi, a statičnimi razglednicami.

Bolezen in balkon

Človek bi si mislil, da imeti vročino na šestdnevnem potovanju ne pomeni nič dobrega. Meni sta pomagala blazina in balkon. Čeprav se zaradi pomanjkanja moči prva dva dni nisem odpravila na celodnevne ekspedicije po Lizboni, sem lahko mesto v miru opazovala z majhnega, a prikupnega tipičnega portugalskega balkona. Točno takšnega, kot je bil včasih moja najbolj romantična predstava o življenju v portugalskem mestu. Od zgoraj je Lizbona končno dobila svoj čar. S skodelico čaja v rokah sem lahko opazovala preproste mestne hiše, katerih fasade so odete v modro-bele keramične ploščice in ljudi pretežno temnih las, ki so svojo pot ubrali po ulici pod menoj. Pogled sem usmerila proti mogočnemu krožnemu križišču Marques de Pombal, od koder je prihajal hrup avtomobilov ali pa sem se sprehodila do drugega balkona, ki je gledal na še vedno pregrete strehe septembrske Lizbone. Hvaležna sem bila svojemu najstniškemu uporništvu, ki se pojavi samo v situacijah, ko gre za tuje kraje, saj je bilo prebolevanje angine na tistem pogradu kljub slabi vzmetnici še vedno boljše, kot bi bilo, če bi morala to z obžalovanjem početi doma.

Stičišče prijateljev

Jasno mi je, da je bila letos na Portugalskem vsaj polovica mojih prijateljev s Facebooka, a vseeno nisem pričakovala, da bom na ulicah mest, ki sem jih obiskala prvič, srečala več poznanih obrazov, kot jih srečujem v Ljubljani. Že prvi večer sem v hostlu naletela na lastno sestro, s katero sva po Iberskem polotoku potovali ločeno. Nisva vedeli, da bova hkrati v Lizboni, še toliko manj sva se pogovarjali o tem, kje bova spali. Naslednji dan sem se na ulici nedaleč stran zaletela v prijateljico iz Nemčije, ki sem ju spoznala na izmenjavi. Dva dni kasneje sem ju srečala še v Portu, ne da bi srečanje načrtovali. Na železniški postaji v Portu sta do nas pritekla sošolka iz srednje šole in njen fant, na svoj koncert nas je povabil prijatelj, ki se je ravno takrat preselil tja. Kontakta s sicer nadvse prijaznimi domačini, ki neskončno radi ponudijo pomoč, zaradi vseh teh Slovencev skoraj nismo imeli. Kakorkoli, izpostaviti moram dobrodušnega Portugalca, ki nam po angleško ni znal razložiti navodil za pot in nas je na drugi konec mesta zapeljal kar s svojim avtom.

Jok na videz srečnega naroda

Lizbona je slikovito mesto, polno barv. Od pisanih ploščic v mestu se odbijajo žarki sonca, most čez reko Tagus, ki se izliva v Atlantik, je živo rdeč, psihedelični grafiti krasijo podhode izven mesta, po strmih ulicah kulturnega Bairro Alta se vozijo majhni rumeni tramvaji, med balkoni so napete vrvi, na katerih sušijo perilo. Okna so okrašena s pušpanovimi grmički, nebo in morje tekmujeta, kdo bo bolj modre barve. Vse je kot prizor iz slikanice. Po videzu njihovega glavnega mesta bi Portugalce na hitro ocenili kot vesele, pozitivne in energične ljudi, a njihova tradicionalna glasba

priča nasprotno. Fado je žalostna glasba. Igrajo jo predvsem v predelu, imenovanem Alfama, kjer solze tečejo v potokih. Ljudje se zberejo okoli glasbenikov, ki otožno pojejo in brenkajo na strune španskih ter portugalskih kitar, in brez zadržkov jočejo. Moje oči se niso orosile, a recimo, da je bil za to kriv moj lačen želodec, ki se je osredotočal na okusno hrano, postreženo v taistem okrožju. Mediteranska hrana si zasluži vse pohvale, prav tako pecivo Pastéis de Nata, ki je v Portu postal moj vsakodnevni zajtrk. Gre za zlato zapečene kolačke iz jajc in smetane v listnatem testu. Druga specialiteta, ki sem jo želela poskusiti in za katero si sedaj želim, da je ne bi, je francezinha. Prijatelj, ki je Portugalec, trdi, da sem imela le slabo izkušnjo, ker sem izbrala napačen lokal, sama pa si ne morem zamisliti, kako bi lahko bila francezinha kjerkoli okusna. Domačini v toast vtaknejo svinjsko meso, sir, salamo in sive, rdeče in rjave klobasice. Vse skupaj prelijejo z omako iz piva in rakcev, na vrh pa postavijo jajce na oko. Presodite sami.

Noč in dan v Portu

Po vtisu, ki ga je na meni pustila Lizbona, je bil večerni prihod v Porto, ki je nekoliko manjše mesto, locirano bolj severno, skoraj šokanten. Gosta megla se je vila med praznimi ulicami. Umazana pročelja starih hiš so osvetljevale zelene in rdeče luči semaforjev, ki niso služili nikomur. Glavna nakupovalna ulica je bila videti post-apokaliptično. Naselje, kjer se je nahajal naš zanemarjen hotel, pa kot kraj zločina. Ko smo izstopili iz taksija, nas je iz zatemnjenega okna opazoval moški, ki ni niti za trenutek odmaknil pogleda od nas. Naš hotel ni bil nič boljši. Prvi scenarij, ki se mi je

Lizbona je slikovito mesto, polno barv. Med balkoni so napete vrvi, na katerih sušijo perilo. Okna so okrašena s pušpanovimi grmički, nebo in morje tekmujeta, kdo bo bolj modre barve.

zavrtil v glavi ob prihodu, je bil umor poceni prostitutke. Načeloma sem ljubiteljica mest, ki dajejo vtis, da jih je nekdo napadel. Takšnih, ki so raztrgana, pretepaška, skrivnostna, morda malo strašljiva. Čeprav ta žalosten hotel ne bi bil prvi na lestvici podpovprečnih prenočišč, v katerih zavetje sem se kdaj zatekla, smo ga morali še isti trenutek zamenjati. Klavstrofobične tapete, stare ozke zakonske postelje in zarjavela vrata niso bili vredni niti tistih ubogih desetih evrov, ki smo jih odšteli zanje. Tako sem drugič v življenju svojo fino tazadnjo odnesla drugam. Svoje gospokosti si še vedno ne morem odpustiti.

Zbudili smo se v povsem drugo mesto. Še bolj pisano od Lizbone, manjše, bolj domače, še prijaznejše. Čeprav misliš, da je Porto zadnje mesto, kjer boš lahko izživel svoje Harry Potter fantazije, se je izkazalo, da temu ni tako. J. K. Rowling je navdih za Dumbledorjevo pisarno dobila v tamkajšnji lični knjigarni, študenti pa ponosno nosijo črne halje, ki so iz letnika v letnik krajši. Ob sredah tudi oni od sreče, da so lahko študenti, družno jočejo, brucovanje pa se vleče čez vse leto in včasih terja tudi kakšno smrtno žrtev.

Prepričana sem, da bi lahko Portugalsko doživela v drugačni luči, a je vtis, ki ga je pustila na meni, dovolj unikaten, da zadošča mojim popotniškim potrebam. Morda se ne spominjam pomembnih zgradb v Lizboni, mogoče res nimam pojma o tem, kako je videti tipični dan portskega poštarja, kako je surfati na njihovih valovih ali kako se po portugalsko pove kaj drugega kot »*Mostre me eu tuas mamas por favor*«. Ampak žebliček sem pa le zapičila. **X**

Gosta meгла se je vila med praznimi ulicami. Prvi scenarij, ki se mi je zavrtil v glavi ob prihodu v Porto, je bil umor poceni prostitutke.

Stari Macbeth
v novem sijaju

Najboljši celovečerec po predlogi Williama Shakespeara

Piše: Anže Lebinger

Kolikokrat je Macbeth že stal na gledaliških odrih ali zavzel filmska platna? Koliko interpretacij in adaptacij tragedije so občinstva že uzrla? Kolikokrat je Lady Macbeth pokazala pot častihlepju svojega moža? Kolikokrat je ta zgolj potreboval njeno pritr-ditev svoji ambiciji? Da se je lahko odrekel morali in etičnim imperativom. Kolikokrat sta si nato zaman izpirala krvave roke?

Shakespeareova velika tragedija, ki jo je spisal na začetku 17. stoletja, je zaposlila že prenekateri režiserski um. In vendar zgodba o želji po oblasti, o agoniji človeka, ki ga potaplja teža vesti, ne izgublja čara. Po filmski inačici Orsona Wellsa iz leta 1948, Kurosawini (Krvavi prestol, 1957) premestitvi v fevdalno Japonsko šestnajste-ga stoletja in pregovorno nasilni različici Romana Polanskega (1971), je sedaj svojo izvedbo pristavil še 41-letni režiser Justin Kurzel.

**Čudovita, hladna in meglíčasta
škotska višavja odsevajo notranji
boj protagonistov in nas ob
turobni zvočni podlagi preroško
popeljejo do neizbežnega konca.**

Avstralcu, znanemu po kriminalni drami Snowtown (2011), očitno ustrezajo temačne pripovedi. Tako zelo, da v tej silni, besneči adaptaciji ni prostora za šaljivi lik vratarja, ki je ena izmed zanimivosti izvirnega besedila. Namesto tega gledalca postreže s si-lovitim prizorom umora kralja Duncana (David Thewlis). Pa na primer z bitko v stilu filma 300 (2006), posneto z domišljijo Nicolasa Windinga Refna (Samo bog odpušča, Vozi!), v kateri v enem trenutku zremo v stilizirane upočasnitve vojščakov, v nasled-njem pa se ves vik in krik boja zvrneta nad naša čutila.

Če je Goethe tragedijo Macbeth označil kot Shakespeareovo najboljšo gledališko be-sedilo, je ta v režiji Justina Kurzela najbolj dovršena filmska priredba. Avstralski režiser gradi moreče vzdušje, a nas z njim ne dolgočasi – kadri so premišljeni, pri-zori udarni, stil brezhiben. Čudovita, hladna in meglíčasta škotska višavja odsevajo notranji boj protagonistov in nas ob turobni zvočni podlagi režiserjevega brata (Jed Kurzel) preroško popeljejo do neizbežnega konca. Za kamero je stopil Adam Arkapaw (Snowtown, Pravi detektiv), za montažo pa je poskrbel Chris Dickens (Revni milijonar, Nesrečniki).

Toda vsa filmska odličnost bi bila nemara zaman, če bi izostal ključni sestavni del – inteligentni scenarij. Kako škoda bi bilo takšne izjemne forme! Da so skrbi odveč, so poskrbeli scenaristi Jacob Koskoff, Michael Lesslie in Todd Louiso. Izvorno bese-dilo so skrajšali, kjer je bilo to potrebno, prilagodili, osmislili nekatere manjše like in dodali nekaj potrebne izvirne interpretacije.

Zgodba je znana – škotski general, veliki in pogumni vojskovodja, se ne zmore up-reti varljivi prerokbi treh sester čarovnic, ki ga premamijo z znamenitimi besedami – »Macbeth, pozdravljen, ti, ki boš še kralj«. Kralj Macbeth, ki je na Škotskem vladal v letih 1040–1057, je res ubil svojega predhodnika Duncana I. Tedanja praksa je bila takšna, da je lahko po kraljevi smrti zavladal eden izmed bližnjih sorodnikov (Ma-cbeth je bil Duncanov bratranec). V obdobju stotih let (943–1040) je bilo tako ubitih kar sedem od devetih kraljev.

Michael Fassbender (Sramota, 12 let suženj), ki smo ga lahko nazadnje videli v vlogi Steva Jobsa, pusti neizbrisen pečat. »Moj duh je škorpionov poln, o žena!« vzklikne, odtujeno in obupano, kot bi bil nemara res zlomljeni Macbeth. Igralec nemško-irskih korenin je odlični, tako kot njegov škotski naglas. Okleva, obžaluje, blodi in besni. Je neusmiljen in vdan. Nepotrebne teatralnosti ne potrebuje.

Nič manj prepričljiva ni Marion Cotillard kot njegova Lady Macbeth. V tokratni in-terpretaciji ta ni glavna zločinka, kot ji (pre)pogosto prisodijo. Cotillardova navdušuje s svojo naravno nežnostjo in pridihom francoske angleščine. Kako elegantno manipu-lira z Macbethom, ko je ta še neodločen. S kakšno odločnostjo poziva zle duhove, naj jo ti vendar razženščíjo, ji zgotostijo kri in odvzamejo materinstvo. In s kakšno pritaje-no bridkostjo naposled poklekne pod težo nakopičenega moralnega bremena!

Kralj Macbeth se bo gotovo vrnil na filmska platna, čeprav ga tudi tokrat škotski plemič Macduff preda v naročje smrti. Kako hitro ga pogoltne ustje pekla. Kako hit-ro začne puhteti rdeče obzorje njegove zločinske vladavine. Kako nenadoma se iz silhuete prelije v senco in nato v prah. Vrnil se bo. Toda sodili ga bomo po avstralski kraljevi režijski preobleki. Živel Macbeth! **X**

Mustang (2015)

Prikaz neizmerne volje, poguma in želje po osvoboditvi

Piše: Patricija Fašalek

Režiserka Deniz Gamze Ergüven se je s svojim prvim celovečernim filmom Mustang na podlagi osebnih izkušenj dotaknila bivanja žensk v Turčiji. Čisto nedolžnost in otroško radoživost lahko občutimo, ko v uvodni sceni zagledamo pet temnih dolgola-sih sester, pripravljenih na igro. Topel dan je, ob morju so, skupaj so in vse je v redu. Ne zdi se, da kaj počnejo narobe in tudi same se ne zavedajo, da jim bo sedenje na ramenih fantov spremenilo življenje in odvzelo svobodo.

Turčija je država, kjer polovica deklet med petnajstim in devetnajstim letom starosti ne hodi v šolo. Je država, kjer le 28 % žensk hodi v službo in kjer večina žensk še vedno živi v svetu družinskega nasilja, prisilnih porok in ubijanja iz časti. Pri ubija-nju iz časti gre za umor, ki ga zakrivi član družine nad drugim članom, ki je družino osramotil zaradi družbenih ali verskih razlogov, kot so zavrnitev vstopa v predhodno dogovorjen zakon, imeti partnerja, ki ga družina ne odobrava, imeti spolne odnose izven zakona, biti žrtev posilstva ali imeti homoseksualna nagnjenja. V Turčijo je postavljena filmska zgodba, v kateri spremljamo odraščanje petih sestic nekje na vasi, 1000 kilometrov stran od Istanbula.

Da so bile udeleženke v domnevno razvratnem dejanju, deklice izvedo, ko se vrnejo domov, to pa je tudi začetek njihovega zatiranja. Njihov dom, kjer živijo z babico in stricem, postane zapor, ki se skozi film fizično nadgrajuje z dodatnimi rešetkami, višjo ograjo in vse težjimi zidovi. Lale (Güne? Nezihe ?ensoy), Nur (Do?a Zeynep Do?u?lu), Ece (Elit I?can), Selmo (Tu?ba Sunguro?lu) in Sonay (Ilayda Akdo?an) za zaprtimi vrati vzgajajo v pridne in poslušne gospodinje; učijo se šivanja, kuhanja na sto in en način, postiljanja postelje, skratka vsega, kar jih bo pripravilo na poroko. Odločilni trenutek nastopi, ko jih babica v brezobličnih rjavih oblekah pelje v mesto na limonado in dekleta ugotovijo, da jih razkazuje z namenom, da bi se čim prej omožile. Ta preobrat v filmu pa ne vodi v poroke, temveč v boj za svobodo deklet, ki si ga vsaka od njih zastavi drugače, borijo pa se do konca.

**Mustang povelíčuje dejanja
najmlajše Lale, ki z jezo in
naivnostjo edina uresničí náčrt
do neskončne svobode.
Otroka ni strah posledic,
ker ne ve točno, kaj ga čaka.**

Po eni strani je to zgodba o diskriminaciji in objektivizaciji žensk v Turčiji, po dru-gi strani pa prikaz neizmerne volje, poguma in želje po osvoboditvi. Ko se gledalec zave vseh možnih posledic stvari, ki jih počnejo, na primer zavračanja zakona, uve-ljavljanja svoje volje in težnje po pobegu, se mora vprašati, od kod jim ta moč in pogum. Je njihovo ujetništvo res tako grozljivo, da raje igrajo na karto življenja in smrti? Vsaka sestra ima svojo zgodbo, osebnost in stališča in vsaka si rešitev iz ujet-ništa zamišlja drugače. Čeprav so skupaj odraščale, imajo iste starše in so bile de-ležne enake vzgoje, je režiserka skozi njihove samosvoje odločitve odlično pokazala ženske karakterje in njihovo inteligenco, kar jih deseksualizira in spremeni v ljudi, v osebe, enakovredne moškim.

Mustang z nostalgíčnimi rumenkastimi barvami, pristno mizansceno in čustveno nabitimi bližnjimi posnetki lahko primerjamo s filmom Deviški samomori (Virgin suicides, 1999, Sofia Coppola), kjer gre v osnovi za zelo podobno zgodbo, v širši in-terpretaciji pa čisto drugačno. Če so pri Deviških samomorih sestre ravnale enotno, Mustang še posebej povelíčuje dejanja najmlajše Lale, ki z odločnostjo, jezo in naivno otroškostjo edina zares premleva ter skuje in tudi uresničí náčrt za pot do osvobodi-tve in neskončne svobode. Tukaj mladost ni vprašanje, ampak odgovor. Dejstvo, da je najmlajša, ji sposobnosti herojskega dejanja ne odvzema, temveč doprinaša. Otroka ni strah posledic, ker ne ve točno, kaj ga čaka. Najstarejša se je zaradi strahu vdala usodi, najmlajša pa si je v svoji nevednosti usodo skrojila sama. **X**

Dheepan (2015)

V iskanju boljšega sveta

Piše: Ana Smrekar

Francoska drama sledi uporniku v državljanski vojni Dheepanu od trenutka, ko se odloči zapustiti Šrilanko in se odpravi v Francijo za boljše življenje. Sivadhasan, kot je Dheepanu v resnici ime, je borec Tamilskih tigrov. Tamilski tigri so bili člani vojaške organizacije z enakim imenom, borci za ustanovitev neodvisne komunistične države na severovzhodu Šrilanke. Da bi Sivadhasan lažje dobil dovoljenje za bivanje v obljubljeni deželi, s seboj vzame še neznan žensko in deklico, da se skupaj izdajajo za družino. V Parizu se zaposli kot hišnik v zaniknem predmestju in poskuša s poštenim delom preživeti novonastalo družino. A niti tu se ne more izogniti nasilju. Zaradi spleta okoliščin še zadnjič pokaže obraz treniranega in nevarnega tamilskega upornika.

Dheepan je delo francoskega režiserja, scenarista, producenta in igralca Jacquesa Audiarda in je prvi film, posnet v tamilskem jeziku in s tamilskimi igralci, ki je na filmskem festivalu v Cannesu dobil zlato palmo. Za glavne protagoniste so to prve velike vloge v celovečernem filmu.

Audiard ne omeni vzrokov in posledic državljanske vojne na Šrilanki, saj za nadaljnje dogajanje filma niso pomembni. Veliko pozornost posveti ljubezenskemu vidiku zgodbe, a hkrati ne izpusti resnejših tematik, kot so nasilje, vera, nezaželenost v novem okolju, občutek tujosti in strahu, kulturni šok. Dogodke v filmu zelo hitro povežemo z aktualnim dogajanjem po svetu in ravno zato je film tako pretresljiv.

Dheepan izpostavi problematiko prisilnih migrantov in predmestij, v katerih živijo nasilneži, mladi brezdelneži in preprodajalci mamil skupaj z ostarelimi prebivalci in družinami. Skozi film se pričakovanja, da se bo zgodilo nekaj slabega, stopnjujejo, dokler ne pripeljejo do vrha, ki je le še kaplja čez rob v že tako polnem kozarcu negativnih čustev Dheepana ter njegove žene in hčerke. Po vrhu pa sledi razplet, katarzičen konec, ki poskrbi, da gledalec iz dvorane odide z grenko-sladkimi občutki in spoznanjem, da ima življenjska palica dva konca. **X**

Ni prostora
za moške (2015)

Boj za pravice heteroseksualnega para

Piše: Klara Podergajs

Še v času črno-bele televizije, ko ženske še niso imele veliko pravic, se začnejo kot po tekočem traku vrstiti brezočetovske zanositve žensk. Ironično se tem ženskam rojevajo samo deklice in tako se začne postopen upad moške populacije. Ženske zaprejo moške v rezervate in z njimi ravnajo kot da so redke, zaščitne potrebne živali, čeprav v širši ženski družbi še vedno prevladuje mnenje, da so moški nepotrebna, skoraj škodljiva vrsta. V filmu spremljamo zgodbo najmlajšega moškega na svetu, sedemintridesetletnega Andrewa Myersa, ki dela kot varuška in gospodinja pri Iris Balashev in Terri Granger, ki živita kot partnerki. Iris ugotovi, da bi bilo treba moško vrsto ohraniti in to stori, ko na platno slika Andreweve podobe. Kasneje se Iris in Andrew zaljubita in s tem prekršita zakone.

To je film s trivialnim zapletom, v katerem morata protagonista, heteroseksualni par, iskati svoje mesto pod soncem za življenje v zvezi, ki je za razmere prikazane v filmu, nenormalno, prepovedano. Film ironično prikazuje boj za pravice heteroseksualnega para, kot se danes podobno istospolni pari borijo za svoje pravice.

Pogovori z moškimi v rezervatih, kamor so jih zaprle ženske, intervjuji s profesoriciami, poznavalkami moških, predstavnicami organizacij ženske vlade in mimoidočimi (seveda ženskami) na ulici pričajo o odličnem delu režiserja Marka Sayersa, saj gledalce prepriča, da gledajo pravi dokumentarec o tem, kako je ženska populacija prevzela svet. Z zanimivimi dialogi in monologi, ki resničnost prikazujejo rahlo sarkastično, predstavi, kakšen bi bil svet brez testosterona oziroma s pomanjkanjem le-tega. Ženske bi imele sicer veliko svobode pri kreiranju sveta, vendar bi jim nekaj manjkalo, se izkaže v filmu. To je moškost, ženske še vedno niso uspele iztrebiti privlačnosti med moškim in žensko. Tudi moški v filmu ne morejo brez žensk. Navkljub želji po ponovnem zavladanju in povrnjeni moškosti, ki naj bi jim jo ženske odvzele, jim ustreza ugodje, ki jim ga ženske nudijo v rezervatih. **X**

Gospod Holmes
(2015)

Zadnji primer gospoda Holmesa

Piše: Ana Smrekar

Ameriški režiser Bill Condon, z oskarjem nagrajen tudi za najboljši scenarij, je dogajanje misteriozne drame postavil na angleško podeželje sredi prejšnjega stoletja. Ostareli Sherlock Holmes je svojo kariero končal že pred tridesetimi leti in sedaj na mirnem podeželju zanj skrbita hišna pomočnica in njen enajstletni sin Roger. A gospodu Holmesu miru ne da dejstvo, da se nikakor ne more spomniti svojega zadnjega primera, od katerega mu je ostala le fotografija neznane ženske in njena rokavica. Za izgubljenimi spomini se odpravi celo na Japonsko, kjer naj bi rasla korenika, ki preprečuje senilnost. Iz pozabe ga izvleče Holmesov velik oboževalec Roger, ki od njega zahteva, naj nadaljuje s pisanjem. Tako se začne še zadnje potovanje v neverjetni um 'najsлавnejšega detektiva na svetu'.

Ian McKellen se je popolnoma vživel v vlogo ostarelega, napol dementnega starca, čeprav se vnaprej ni veliko pripravljaj na snemanje. Nič manj za njim ne zaostajajo drugi, po svetu manj znani igralci. Skupaj soustvarjajo popolnoma nove zgodbe o Sherlocku Holmesu, ki je v filmski resničnosti popolnoma drugačen, kot ga v svojih zgodbah prikazuje njegov zvesti sodelavec Watson.

Kadri si ne sledijo kronološko, ampak po Sherlockovih spominih skačejo iz sedanosti v bližnjo in daljno prihodnost, a gledalca to ne zmede in zmožen je slediti dogajanju. Ob resnobnosti zgodbe in gledalčevim vseskozi prisotnim občutkom pričakovanja vrha dramskega trikotnika igrajo sproščujočo vlogo v filmu komični vložki, ki pa niso plehki ali izsiljeni. Hkrati je filmska zgodba prežeta s toplino, namreč Holmes do svojega 'pomočnika' Rogerja čuti posebno naklonjenost, saj v malem Rogerju vidi sebe. Holmesova modrost in znanje pa sta za dečka s polpismeno mamo samo dva od vzrokov, da je detektiv zanj tako velik vzornik.

Film je posnet po knjigi *A Slight Trick of The Mind* in je v vsej poplavi detektivskih filmov nekaj svežega, že s tem, da se ne osredotoča le na samo reševanje detektivskega primera, temveč tudi na druge vidike življenja ob reševanju primera. **X**

Kako sem izgubila
nedolžnost (2015)

Boemsko najstništvo brez zadržkov

Piše: Jerneja Jelen

Veliko je filmov o odraščanju, ki opisujejo klišejsko zaljubljenost in srečen konec, manj pa takih, ki prvo ljubezen predstavijo na nekonvencionalen način. Zgodba o petnajstletni Minnie je postavljena v San Francisco v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je hipijevsko obdobje bližalo koncu in je bila že v razcvetu scena homoseksualcev in transseksualcev, spolnih odnosov z mladoletnimi osebami pa ljudje še niso dojemali kot pedofilijo.

Minnie o sebi misli, da ima preveč kilogramov in da ni nikomur všeč, boemska mati Charlotte pa jo prepriča, naj bo ponosna na svoje telo in naj se uči zabavati z odraslimi. Charlotte, ki pogreša divje in razigrane dni svoje mladosti, pa seveda ne pričakuje, da ji bo hčerka začela jemati pozornost moških, kaj šele, da se bo hčerka zapletla z njenim fantom.

V filmu se protagonistka ne sramuje svoje seksualnosti. Za razliko od žensk iz običajnih romantičnih komedij se Minnie ne boji uživanja boemskega načina življenja in tega tudi ne skriva. Zgodba ni tako vesela in trivialna, kot nakazuje filmski poster, za igrivost filma poskrbijo risane karikature, Minnie namreč želi postati umetnica. Zgodbo odlično dopolnjuje tudi glasba iz sedemdesetih, ki ni predvajana zgolj v postprodukciji, temveč spremlja igro iz predvajalnikov in jukeboxov. Med izvajalci najbolj izstopajo Frankie Miller ter skupini Heart in The Stooges.

Med glavnimi igralci sta Kristen Wiig in Aleksander Skarsgård, ki smo ju prej gledali predvsem v komedijah in akcijskih filmih. V svojem prvem filmu je režiserka Marielle Heller želela ustvariti kompleksno zgodbo, polno nenavadnih razodetij, nasprotij med smešnim in žalostnim ter strašljivim in pristrčnim. Kljub temu, da je zgodba postavljena v sedemdeseta leta, je sporočilnost filma aktualna tudi danes. Kot je povedala triindvajsetletna Bel Powley, ki je pogumno odigrala glavno vlogo, je bil film ustvarjen, da bi se mlada dekleta naučila ljubiti in spoštovati same sebe ter da se ne bi bale lastne sreče. **X**

Na koncertu
Brit Floydov

Zasijali so nori diamanti

Piše: Lara Gril

Glasbena ekstaza, nadzemeljski občutki, hipnotični efekti. Do potankosti izpiljene pesmi so nas popeljale nazaj v 70. leta prejšnjega stoletja in nam tistim, ki smo se rodili prepozno, da bi izkusili izvirno glasbo mojstrov psihedeličnega rocka, poustvarile avtentično pinkfloydovsko izkušnjo.

Brit Floydovi so Pink Floyd tribute band iz Velike Britanije, formiran leta 2011. Člani benda so se od takrat redno menjavali, v današnji postavitvi pa so Damian Darlington, kitarist, vokalist in ustanovitelj benda, ki je pred Brit Floydovi igral v The Australian Pink Floyd Showu, klaviaturista Rob Stringer in Thomas Ashbrook, Ian Cattel na basu, Edo Scordo na kitari, Arran Ahmun na bobnih in kar pet backvokalistk, ki še podkrepijo mogočno harmonijo. Njihovo poslanstvo je poustvarjanje zvoka in vizualnih efektov, kot so jih na svojih koncertih uprizarjali Pink Floydovi.

Njihov repertoar obsega prav vse albume Pink Floydov, vključno z najnovejšim, lanskoletnim albumom *The Endless River*. S preigravanjem uspešnic, kot so *Shine on You Crazy Diamond*, *Wish You Were Here* in *Another Brick in the Wall*, so vzbujali nostalgije občutke in nas popeljali na popotovanje skozi pet desetletij Pink Floydov, od nastanka skupine leta 1965 pa vse do izida njihovega prej omenjenega lanskoletnega studijskega albuma.

Koncert, ki se je devetega novembra odvijal v Hali Tivoli, je spet pritegnil veliko število obiskovalcev. Kot vsako leto do zdaj. Brit Floydovi so v Sloveniji nastopili že večkrat, letos pa je koncert potekal v sklopu njihove svetovne turnee *Space & Time*, ki je sledila lanskoletni s strani kritikov hvaljeni turneji *Discovery World Tour*. Turneja obeležuje 50. obletnico skupine Pink Floyd, zato je še na novo dodelana s posebnimi svetlobnimi, laserskimi in zvočnimi efekti. Publika v Hali Tivoli je ob poslušanju glasbe padla v 'floydovsko črno luknjo', kjer čas ne obstaja in kjer se ugodje prepleta s šokom. Vsak posameznik lahko potrdi, da svoje poslanstvo prvovrstne interpretacije Pink Floydov 'Britovci' jemljejo zelo resno in da to delajo z vsem spoštovanjem do njih, seveda z namenom, da svojo glasbo naredijo tako popolno, kot so jo lahko izvajali samo Pink Floydovi. **X**

Na koncertu
Whitesnake

Ko se med globoko vijolično priplazijo bele kače

Piše: Lara Gril

Za vsakogar, ki v delu svoje duše nosi zvok rokenrola, je koncert od Whitesnake eden izmed dogodkov, ki ga pred smrtjo nujno morajo doživeti. Rock legende, ki so zgodovino pisale že v osemdesetih letih, so letos izdale svoj dvanajsti album – *The Purple Album*, ki obuja čase, ko je sedanji pevec David Coverdale še bil del legendarnih Deep Purple, benda, ki je postavil svetovna merila hard rocku in heavy metalu. Deep Purple so sloveli po udarnih kitariskih rifih in mogočnih orgelskih solažah, s čimer jim je uspelo pridobiti na milijone poslušalcev po celem svetu. Z novim albumom Whitesnake dokazujejo, da lahko duh Purplov popolnoma oživijo in nas znova popeljejo v zlata leta rocka.

V dvorani Dražena Petrovića se je že dve uri pred začetkom koncerta trlo ljudi. Ob deveti uri je oder začel ogrevati avstralsko-ameriški bend The Dead Daisies. Člane predskupine odlikuje divja energija, ki so jo z odra hitro prenesli tudi na poslušalce, ti so bili iz minute v minuto živahnejši in so kmalu že mrzlično čakali, da na oder stopijo Whitesnake. Po tri četrt ure čiste energičnosti je sledila pavza, ki je le še stopnjevala napetost in publiki kravžljala živce. Okrog desetih je ozadje končno zasijalo v vijolični barvi in na oder so počasi prikapljali člani benda z Davidom Coverdelom na čelu. Kot pred tridesetimi leti je oder zažarel zaradi moči glasu in karizme. Takoj na začetku so množico obnoreli s pesmijo *Burn*, ki je ena izmed najbolj znanih pesmi Deep Purple. Sledile so uspešnice *Is This Love*, že skoraj zimzelena balada *Love Ain't No Stranger* in seveda *Here I Go Again*, ob kateri je pela vsa dvorana. Z novega albuma so zaigrali uspešnice *You Fool No One*, *You Keep On Moving*, *Mistreated* in mnogo drugih. Koncert je trajal dobre tri ure, ki bodo še dolgo odmevale po Zagrebu, pa tudi nam v glavah. Koncerta tako velikih izvajalcev namreč še nekaj časa ne bomo videli ali slišali blizu nas. **X**

Na koncertu
markantnega
Marilyna Mansona

Pekel, ne aleluja

Piše: Sara Jagodič

»*Satan je resničen. S svojo močjo vsak dan spreminja duha in ga spelje na kriva pota.*« sta brata Louvin zaključila svojo pridigo v country ritmih, ko ju je prekinilo pričevanje Ricka Rossa, nato pa je nenadoma zadonel Mozartov Requiem, ki sicer ni opeval hudiča, vendar se je zato oder ovil v rdečo in belo meglo. Med utripanjem reflektorjev in poskočnimi decibeli Requiem se na sredini odra nenadoma prikaže mirujoč obris postave, ki nato spet izgine. Ko se ponovno pojavi, dvigne roko in v zraku počasi začne vihteti mikrofona. Viole in pavke zamenjajo kitare in bobni, namesto aplavza se sliši vreščanje in udarjanje nog ob tla.

Letošnji petek trinajsti je začinel eden najbolj kontroverznih ljubiteljev drugačne vrste estetike in mojster groteske, ki si je nadel nadvse spevno in zgovorno ime Marilyn Manson. Na videz nezdržljive elemente mu je uspelo spojiti ne le v imenu, tega se je lotil tudi v glasbi. Izdajo svojega devetega studijskega albuma *The Pale Emperor* je Manson pospremil z ekstravagantno zabavo, na katero je povabil vse od nekoliko starejših oboževalcev, do žalujočih vdov s krvavo rdečo šminko, skritih za črnimi tančicami, celo pripadnike Hell's Angels. Dogodka ni izpustila niti avstrijska 'Cruella De Vil'. Kljub temu, da je Dunaj ta dan na drugem prizorišču gostil tudi skupino Prodigy, je bil Gasometer razprodan.

Ko se megla razkadi, obiskovalcem uspe razločiti markantno podobo Mansona in prve takte Deep Six. Z opevanjem množice so sicer poskusili v predskupini *New Year's Day*, a jim v zrak ni uspelo spraviti veliko rok. Povsem drugače je bilo, ko se je na razgredo prizorišče podal bledopolti Manson v bulerjih in visoko zapetem črnem plašču. Vreščale niso samo ženske, nekatere so v zraku mahale s spodnjim perilom, prerivanju v prvih vrstah pa se kar ni zdelo konca, kar je podkrepil Manson sam. Med nekoliko omotičnim stopanjem po odru se je nenadoma napotil v prve vrste in oboževalcem dovolil, da so se ga dotaknili. Pravzaprav je bil radodaren ves večer. Po zraku niso leteli samo njegov klobuk, brisače in kozarci, svojim pristašem je poslal celo poljub.

Po prvem dejanju groteske se na zatemnjenem odru nenadoma pojavi ob starinskem mikrofona, klobuk ima poveznjen čez eno oko, osvetli ga okrogel sij žaromet. Ko navzoče s tem popelje nekaj let nazaj v obdobje starega Hollywooda in ko se zdi, da bo vsak čas zadonel orkester, za njim pa se bodo pojavile plesalke iz burleske, ekscentrični umetnik nagovori obiskovalce: »*Moram vam povedati, da ste najboljša množica, kar sem jih imel.*« je eden redkih stavkov, ki jih je izrekel tisti večer.

Ameriški naglas, s katerim je ogovoril množico, je bil skorajda neprepoznaven. Ekstazo je nadaljeval z *Disposable Teens*, *mOBSCENE*, *No Reflection in Cupid Carries a Gun*. Ob dobro znanem uvodu *Sweet Dreams* se je na oder vrnil z opornicami, 'Some of them want to use you' pa je pospremil z odrskim pohodom na hoduljah. Glasba, ki bi jo lahko še najbolje opisali kot nekoliko trši rock, je dala prostor izrekanju pristnih čustev. Če je po odru stopal počasi, je svoje vzklike včasih pospremil s sunkovitimi gibi in se z obema rokama trdno oklenil mikrofona. Spet drugič je odsotno mahal proti publiki in cinično izgovarjal bolj ali manj znana besedila. Njegov glas se je zdel povsem tog in poln tesnobe, o kateri je Manson pripovedoval v devetdesetih letih. Da bi navzoče še bolj podžgal, si je za eno svojih himn *Antichrist Superstar* omislil nadvse provokativne kulise. Sredi odra se je tako znašel visok govorniški oder, okrašen z rdeče obrobjenim belim krogom, le da je kljukast križ tokrat nadomestila strela.

Oder preplavi rdeča megla in Manson se nanj povzpne odet v nekakšno črno uniformo. Da bi množici pomagal razumeti svojo provokacijo, si pomaga z gorečo knjigo, ki spominja na kupe del, padlih pod vžigalicami Führerjeve vladavine. Zanos ga ponese celo tako daleč, da zleze na pult. Po kratkem premoru se postavi za mikrofona, ovit z rdečimi in belimi cvetovi lilij. Ko množici pripoveduje *Coma White*, razkrije razmazano šminko na obrazu, s stropa pa začne padati bel sneg. Že tako evforično stanje med množico se še stopnjuje, ko se ponovno poda v prve vrste in po zadnjih verzih nenadoma odkoraka z odra. Nekateri oboževalci poskušajo ujeti kakšen dober posnetek, a še preden se večini uspe zavesti, jih predramijo svetleče luči. Obstojijo pod odrom in še kar ne vedo, kdaj se je predstava pravzaprav končala. **X**

DOSTAVA
041 566 555

**Restavracija,
pizzeria & bar**

Športaj z nami že od 2,5 € naprej

Fitnes, savna, plavanje, badminton, plezanje,
vodene vadbe, joga, plesni tečaji, smučanje...

Preveri centre v svoji bližini na
www.studentska-vadba.si

Študentska Vadba

Komentar

Dobrodošli, prisedite!

Piše: Tadej Grešovnik

Ne bom slepomišil. Obkrožil sem ZA in podprl Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Tako sem čutil pred in po ogledu soočenja na prvem programu TV Slovenija. Pa vendar bi si želel, da zbranih misli ne berete kot sodbe, kdo ima prav in kdo ne. Naj bo to kritika posvečena človeškemu primitivizmu, uredniškim zmotam na nacionalki ter kontradikcijam v Zakonu o Radioteleviziji Slovenija.

Kaj naj rečem ... Še eno v vrsti televizijskih soočenj, ki smo si jih volivke in volivci ogledali s polnimi usti pokovke. Že sam koncept oddaje je nacionalka zastavila tako, da možnosti, da se vse skupaj ne bi prelevilo v razvedrilni šov, praktično ni bilo. Dve tribuni, leva in desna, na njiju pa postrojeni zagovorniki in nasprotniki zakona. Vse skupaj je spominjalo na osnovnošolski debatni krožek in ne na neko resno ideološko razpravo, ki bi jo na nacionalnem mediju pričakovali. Kakorkoli, ob dolgočasnem nizanju več ali manj identičnih argumentov v različnih preoblekah, ki so prihajali s tribune ZA, bi verjetno marsikdo kaj hitro preklapljal kanal. Da temu ni bilo tako, se lahko na Kolodvorski, če se vsaj malo zmenijo za ratinge, zahvalijo nasprotnikom.

Po incidentu na zadnjem referendumskem soočenju o arhivih, ko je naš Pojoči major Ladislav Troha med oddajo v živo popolnoma izgubil živce, bi pričakoval, da bodo rtv-jevci tokrat vabila pošiljali vsaj nekoliko bolj previdno in premišljeno. Poglejmo, komu vse se je uspelo prebiti skozi uredniško sito – kdo so pomembneži, ki so našli prostor na tribuni, ki se krčevito bori, da oče in mati ne postaneta oseba 1 in oseba 2.

Če pustimo ob strani Angel(c)o Likovič, ki jo po njenih komentatorskih epizodah v resničnostnih šovih že nekoliko težko jemljemo resno, je prvo ime, ki bode v oči, Vesna Vilčnik. Predsednica Kluba Češplja (!), dame in gospodje, organizacije, ki ima v prvem členu etičnega kodeksa zapisano, da so lahko člani in članice zgolj »heteroseksualne osebe, ki negujejo zdrav odnos do spolnosti«. Lahko oseba, ki tako zelo težko prebavlja homoseksualce v svoji bližini, sodi o njihovih pravicah?

Nadaljujmo z ekstremisti. Ob blebetanju nekaterih, denimo Evgidija Kozjeka, sem dobil občutek, da je bilo še Primcu in Novakovi nekoliko nelagodno. Kaj so pričakovali, da bo povedal varovanec Blaža Svetka (stranka Naprej Slovenija), ki je na spletu nagovoril volivce, naj glasujejo proti, ker so »pedri bolniki, ki potrebujejo hormonsko zdravljenje«. No, imeli so srečo, Kozjek se je na televiziji sovražnemu govoru izognil, a komičnim teorijam, da so namenski izpusti motilcev hormonov 'krivci' za homoseksualno populacijo, se žal ni mogel.

Kaplja čez rob pa ... Andrej Šiško, predstavnik Gibanja Zedinjena Slovenija. »Danes je mednarodni dan človekovih pravic. Velika sramota, da ne rečem celo katastrofa, je, da vaša televizijska hiša na današnji dan sistematično izvaja diskriminacijo.« je uvodoma tribunsko ureditev v studiu komentiral bivši šef mariborskih Viol. Vse lepo in prav, a vsaj toliko sramotno, da ne rečem celo katastrofalno, je tudi to, da se je Šiško, ki je moral pred leti zaradi poskusa umora odsedeti nekaj manj kot dve leti zaporne kazni, sploh znašel med povabljeni. Naštel sem tri, lahko pa bi jih, verjemite mi, še kar nekaj. Kaj reči drugega kot: eminentna družba.

Skozi sito se očitno lahko izmuzne prav vsak. Pa vendar, ni prav, da stvari preveč poenostavljamo. Javni medij je namreč v skladu z zakonom o RTV dolžan v oddajah čas nameniti tudi predstavnikom neparlamentarnih združenj. Toda, pozor, držati se je treba tudi drugih členov! Kot sta denimo ta, da mora nacionalna televizija spodbujati kulturo javnega dialoga (ZRTVS) in v svojih programskih vsebinah preprečiti sovraštvo in nestrpnost (ZMed). Žal je tako, da je kultura dialoga pri nas pač na tako nizki ravni, da se te zakonske zahteve pogosto tudi izključujejo. Naj bo to soočenje jasen klic po nujnih spremembah! Število ljudi, ki jih doseže televizija, je enostavno preveliko, da bi lahko prav vsak, ki se mu zljubi, kvasil neumnosti in širil sovražna pričanja, ki ne sodijo niti v domačo dnevno sobo, kaj šele na javno televizijo. **X**

Foto: Sanja Gornjec

Vzgoja za medije

Piše: Sanja Gornjec

»Ne bodi, no, eden onih kretenov, ki z žugajočim prstom prodajajo lekcije, ki se jih v varnem zavetju domačih sten sila bliskovito pozabi.« To je najbrž eno boljših življenjskih priporočil, ki se jih slehernik lahko drži. Svet bi bil strašansko fin, če pritlehna človeška duša ne bi bila nagnjena k enostavnim in vsevednim načinom premagovanja življenjskih izzivov. Ne bom se niti poskušala pretvarjati, da tega danes ne bom počela, niti ne bom vsega skupaj zavijala v šumeč celofan. Raje kar takoj povem, da bom v nadaljevanju dvignila virtualni kazalec, malo kazala s prstom in žugajoče opletala z moralnimi poduki. Da ne boste rekli, da niste bili opozorjeni. Tako. Lahko začnemo.

V zadnjih tednih je bilo še bolj kot običajno očitno, da smo medijski potrošniki kljub opevanim spremembam bralnih navad še vedno eni veliki krompirji s kavča (*couch potato*). Večini niti ne pade na pamet, da prvi prebrani odstavek ni nujno resničen in da bi včasih bilo smiselno preveriti stanje pri drugem ponudniku vsebin. Še nikoli nismo vedeli manj kot v dobi, tako nasičenimi z informacijami. Poplava novic pa ne pomeni nujno raznovrstnosti. Ali kakovosti. Ali, bogne daj, poglobljenosti. Poleg tega smo leni bralci. Zaupamo samo našim informacijskim kanalom, našim postajam, našim programom, našim novinarjem, hkrati pa smo s prvim zaračunanim dostopom pripravljeni robantiti na uredniške in lastniške odločitve, nato pa naše klike brez premisleka ponuditi naslednji zastojarski novičarski strani.

Pa bi mogoče bilo fino, da bi se kdaj na naši Facebook časovnici mimo pripeljala objava, ki bi nas z očem prijazno animacijo opomnila, da nobena zastojarska novica v resnici ni zastoj. Če bi se bralci vsaj malo zavedali ogromne oglaševalske mašinerije, medijske zakonodaje, gospodarskih in političnih interesov ter – pazite to – možnosti različnih pogledov, bi lahko vsaj malo omilili to neznansko histerijo, strah in paniko, ki za prvim vogalom čaka, da nas pogoltne in ukrade tako krasno 'naše' življenje. Saj veste: cepiva, pedri, begunci, strupeni letalski izpušni plini.

Predlagam, da pri naslednjih spremembah učnega načrta na osnovnošolske urnike uvedemo predmet, ki bi mlade ume in posledično njih starše vsaj uvodno popeljal v svet kritičnega branja raznovrstnih medijskih tekstov.

Ne bom odkrila tople vode, mnogo tipkovnic se je že obrabilo na podobnih temah. Da pa ne bom tako brez koristi opletala tjavendan, predlagam, da pri naslednjih spremembah učnega načrta – glede na dosedanje izkušnje predvidevam, da bo to, še preden se Zemlja iz vseh strani nastavi Soncu – na osnovnošolske urnike uvedemo predmet, ki bi mlade ume in posledično njih starše vsaj uvodno popeljal v svet kritičnega branja raznovrstnih medijskih tekstov. Ne v obliki izbirnega predmeta, ki ga nato zaradi prenizkega zanimanja šole ne bi izvajale. To bi bile take zaresne, obvezne ure, med katerimi bi mlade poglede poskušali dvigniti iznad svetlečih pametnih telefonov, ki so na njihovih mrežnicah že pustile trajno svetlobno sled. Poimenovali bi ga lahko, recimo, *vzgoja za medije*. No, pardon, vzgojni vidik šol poskušamo zanemariti že nekaj časa, začeni s preimenovanjem glasbene in likovne vzgoje v glasbeno in likovno umetnost. Po tej analogiji bi našemu novemu predmetu lahko rekli ... *medijska umetnost? Umetnost za medije?*

Vsekakor je na mestu tudi vprašanje, kdo bi pred najmodernejšimi interaktivnimi tablam upal nastopiti v vlogi medijskega tolmača. Težko verjamem, da bi se z dodatnimi obremenitvami lahko spopadale učiteljice, ki že desetletje čakajo na skorajšnje upokožitev, ki se jim z vsako spremembo zakona izmuzne še za nekaj mesecev. Trg nezaposlene delovne sile pa je vsako leto bogatejši za nekaj diplomantov novinarstva in komunikologije, ki imajo že po približno štirih semestrih zadosti znanja o kritičnem branju medijev. Med njimi se skoraj zagotovo najde tudi kakšna duša, ki pred mulci ne bi kriče zbežala in ki jo iz nekih neznanih altruističnih vzgibov veseli prenašanje znanja.

Naivno bi bilo pričakovati, da bi kdo v moji instant domisljici prepoznal primerno in za družbo perspektivno idejo. Veliko lažje je napol oblikovane osebe ukalupiti v sistem ali pa preprosto pustiti, da se prav nemarno kot depresivne spužve razležejo po najbližji horizontalni površini. Zametnim glasovom iz bleščočih pravokotnikov pustiti, da božajo lačna potrošniška ušesa in jih vabijo v skušnjava širjenja nadvse sumljivih domisljic, preden bi krompir s kavča sploh lahko premislil o slišanjem. Kaj šele, da bi obrnil stran, preklupil na drug kanal ali preprosto prisluhnil razumu. **X**

Pismen

Piše: Matej Luzar

Nekoč, je v deželi med Krko in Muro živel deček, kateremu je bilo ime Peter Pan. Vsi, kateri so ga poznali, so dobro vedeli, da ni običajen deček. Imel je namreč kobilo, s katero je iz Pirana tihotapil sol. Desni uhelj ni imel, saj je, nekega dne, med vračanjem domov srečal Bedanca, ki mu je, iz čiste jeze, le-tega tako navil, da mu je le-to odpadlo. S tem se ni preveč obremenjeval, saj je od sedmih palčkov slišal da je bistvo, očem nevidno.

Ne, ni se mi zmešalo. Zgodbica res nima smisla, zato hvala, ker besedilo še vedno berete. Razlog, da sem jo napisal, se skriva v slovničnih napakah. Ogromno jih je, čeprav odstavek sestavlja le pet povedi. Če ste jih zaradi neumno-zanimive zgodbi-ce spregledali, prosim, preberite odstavek ponovno. Čeprav morda slovnica ni vaša krepost, gotovo niste spregledali, kako moteče odveč so nekatere vejice. Upam, da vas je zmotil 'kateri' namesto 'ki', pa tudi 'le-to' je obakrat odveč. In nenazadnje, ali veste, kdo se s tem ni obremenjeval? Peter Pan ali Bedanec?

Jeziku pogosto posvečamo premalo pozornosti. Do vejic se obnašamo kot do Mercatorjevih nalepk za popust pri nakupu držala za pokrovko, ki kuha kar samo, na rotilnik pri zanikanju pozabljamo kot na srednješolsko matematično domačo nalogo (naš prijatelj Peter Pan namreč ni imel desnega uhlja, ne desni uhelj), da o vse bolj siromašnem besednem zakladu, za kar krivim spletno klepetanje, sploh ne govorim. Naša besedila se tako po kakovosti vse bolj približujejo družini spletnih prevajalnikov.

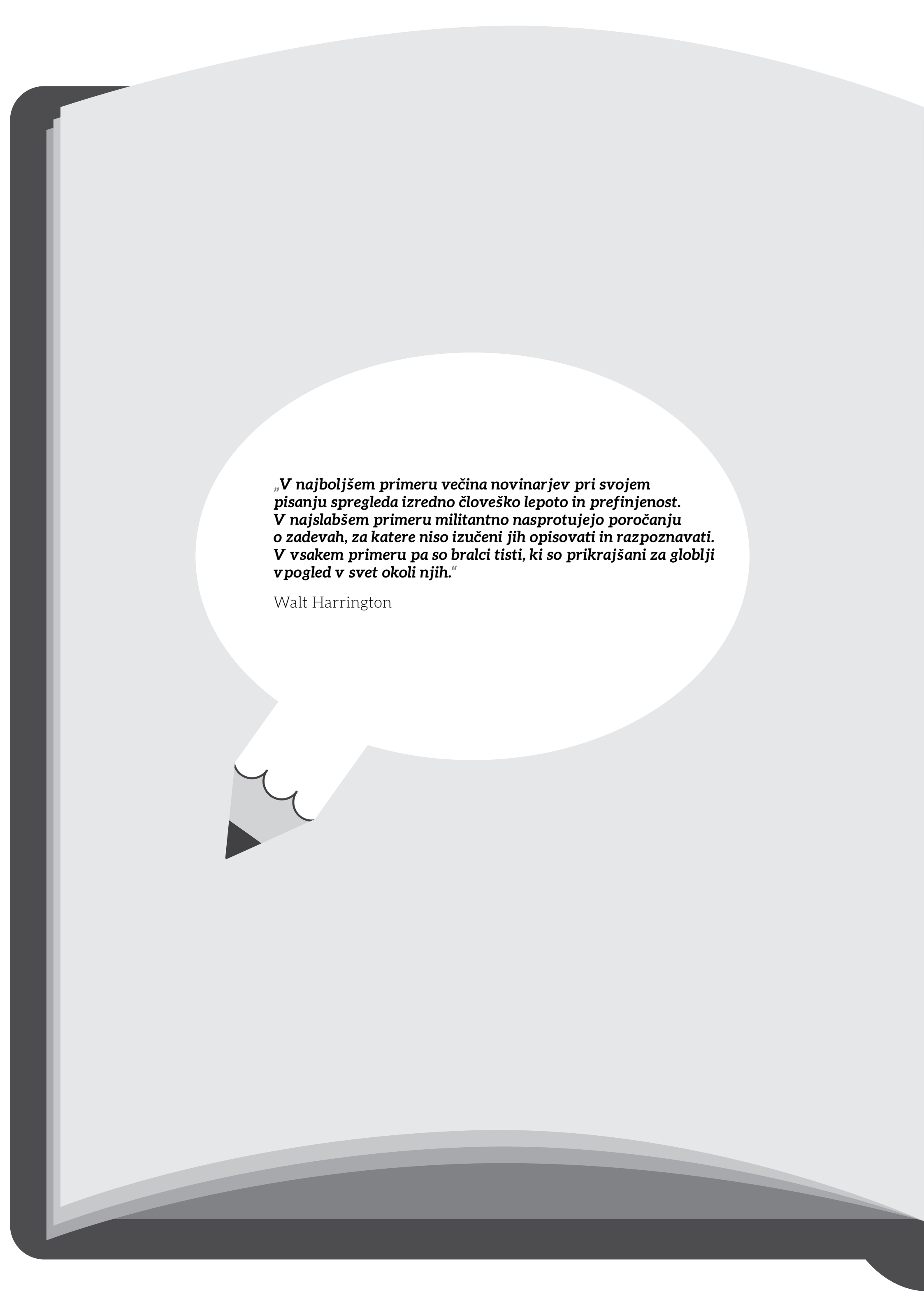
Med umikanjem plohi očitkov o pretiravanju z natančnostjo naj pojasnim, da od javnosti ne pričakujem brezhibnega postavljanja vejic in druge splošne jezikovne popolnosti. Daleč od tega. Tudi sam ne posedujem lektorskega znanja, zato delam napake. Morda jih je lektorica našla tudi v tej kolumni. Trudim pa se, da besedilo za seboj vsaj preberem in se po potrebi ustavim pri kakšni jezikovni nejasnosti. Če mi čas dopušča, tudi pokukam v katerega od spletnih jezikovnih priročnikov in se tako prepričam, kako je pravilno. Vem. Ni časa. Mudi se. Ne da se mi. Škoda. Pa bi čas nujno moral biti – da se izobrazimo o najbolj osnovnih osnovah vejice, obstoju rabe rotilnika pri zanikanju in drobnih nasvetih za lepše strukturiranje sestavkov.

Eden od načinov za izboljšanje jezikovnih spretnosti je branje knjig, ki si jih lahko sposodimo v knjižnici ali kupimo v knjigarni. Ja, tudi na spletu so dostopne. Zelo koristno je, če so kakovostne, pri čemer ne govorim o kakovosti papirja in vezave. Mojstri pisane besede so prispevali že marsikatero kakovostno literarno delo, tako da bi se moralo za vsak okus najti nekaj. Obstajajo tudi televizijske oddaje, kjer je govora o jeziku, nemalo pripomočkov za izboljšanje jezikovnih spretnosti pa seveda najdemo tudi na spletu.

Je pa jezikovna nesnažnost lahko tudi zelo koristna. Če iščete službo v sektorju za odnose z javnostmi na kateri od slovenskih policijskih uprav, denimo. Na policiji so namreč veseli vsakogar, ki zna razločno povedati, da »*policija informacij v zvezi ropa, kateri je bil v torek popoldne na Dalmatinovi ulici izvršen s strani neznanec, še ne more posredovati*«. Očitno ne predstavlja ovire niti pri kandidiranju za delovno mesto v službah za odnose z javnostmi v nekaterih drugih ustanovah.

Ko se boste naslednjič peljali s trolo, poskusite v treh zaporednih prispevkih na tistih zaslonih z 'novicami' najti skupno vsaj tri jezikovne napake. Naslednjič poskusite poiskati vseh 14. Sicer pa berite. Razmišljajte. In ne pozabite, da javni sektor zaradi krize itak ne zaposluje. **X**

Naša besedila se po kakovosti vse bolj približujejo družini spletnih prevajalnikov.

„V najboljšem primeru večina novinarjev pri svojem pisanju spregleda izredno človeško lepoto in prefinjenost. V najslabšem primeru militantno nasprotujejo poročanju o zadevah, za katere niso izučeni jih opisovati in razpoznavati. V vsakem primeru pa so bralci tisti, ki so prikrajšani za globlji vpogled v svet okoli njih.“

Walt Harrington